

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI KAPSAMINDA HİBRİT
SAVAŞLAR VE KAMU DİPLOMASİSİNİN ÇÖZÜM
YOLLARINDAKİ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRSEN POLAT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

ÖZET

YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI KAPSAMINDA HİBRİT SAVAŞLAR VE KAMU DİPLOMASİSİNİN ÇÖZÜM YOLLARINDAKİ ETKİSİ

POLAT, Birsen

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Şubat 2022, 93 Sayfa + VIII

Hibrit savaş konsepti; insani, siyasi, ekonomik birçok etkenin zayıflığını azaltmayı amaçlayan ve uluslararası alanda tepki çekmeden ulaşılmak istenen amaca yönelik gerçekleştirilen stratejik bir kavramı ifade etmektedir. 21. yüzyılda ortaya çıkan bu terimin teknolojik ve bilimsel genişleme ile ortaya çıkması, tehdit ve hamlelerin de seyrini değiştirmiştir. Her alanı değişime zorlayan bu itici gücün güvenlik alanındaki tasavvuru da tasarruf gücü elinde olanları harekete geçirmeye sevk etmektedir. Askeri unsurların yanında bilgi savaş, ekonomik savaş, psikolojik savaş, siber savaş, vekalet savaş gibi kavramların devreye girmesi; savaş unsurunda çok yönlü pragmatik bir oluşumun belirdiğini göstermektedir. Bu tespitlerin yapılmasıyla birlikte konvansiyonel güç unsurlarından ziyade, kamu diplomasisi ile gerçekleştirilen amaca varış sürecindeki sancısız yöntemin cazibesi daha fazla artmıştır. Çalışmanın hipotezini oluşturan bu düşünce ile “kamu diplomasisinin” “akıllı güç” kavramı ile eşdeğerliğine vurgu yapılmıştır. Bu sebeple cephesel savaşların zihinsel savaşlara yenik düştüğü teknoloji çağında savaşın unsurlarındaki değişmeye öncelik tanınmış, bu çerçevede çözüm önerileri sunulmuştur.

Savaş ve kriz yönetimindeki operasyonel eylemlerin stratejik yöntemlerle kullanıldığı yönetsel bir bakış açısını ifade eden çalışmada; proaktif sürecin güçlü tutulmasına öncelik verilmiş, hibrit savaşın kamu diplomasisi ögesine istinaden bütüncül bir yaklaşım sunulmuştur. Böylelikle 21. yüzyıl hibrit savaş ortamında barışçıl ve zayıfsız bir yöntemin ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada tarihsel, betimsel ve karşılaştırmalı yöntemler kullanılarak, söz konusu amaç doğrulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, hibrit savaş, kamu diplomasisi, algı yönetimi

ABSTRACT

THE EFFECT OF HYBRID WARS AND PUBLIC DIPLOMACY ON SOLUTIONS IN THE SCOPE OF NEW SECURITY UNDERSTANDING

POLAT, Birsen

Master Thesis

Political Science and Public Administration Department

Thesis Advisor: Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

February, 2022, 93 Pages + VIII

The hybrid warfare concept; refers to a strategic concept that aims to reduce the casualties of many humanitarian, political and economic factors and is realized for the purpose desired to be achieved without drawing international reaction.

The emergence of this term, which emerged in the 21st century, with technological and scientific expansion, has also changed the course of threats and moves. The vision of this driving force, which forces every field to change, in the field of security also prompts those in power to act. In addition to military elements, the introduction of concepts such as information warfare, economic warfare, psychological warfare, cyber warfare, proxy warfare; shows the emergence of a multi-faceted pragmatic formation in the element of war. With the introduction of these determinations, the popularity of the painless method in the process of reaching the goal, which is realized with public diplomacy rather than conventional power elements, has increased beyond expected. With this idea, which constitutes the hypothesis of the study, the equivalence of "public diplomacy" with the concept of "intelligent power" has been emphasized. For this reason, in the age of technology, where frontal wars succumb to mental wars, priority was given to the change in the elements of war, and solutions were presented within this framework. In the study, which expresses a methodological perspective in which operational actions in war and crisis management are used with strategic methods; Priority was given to keeping the proactive process strong, and a holistic approach was presented based on the public diplomacy element of hybrid warfare. It is aimed to highlight a method in the hybrid war environment in the 21 peaceful century. In the example, descriptive and comparative comparison, the purpose in question is to justify.

Keywords: War, hybrid warfare, public diplomacy, perception management

ÖN SÖZ

Güvenlik ve yeni güvenlik anlayışı kapsamında teoriyi ve pratiği bir arada barındırmanın, farklı disiplinleri tek bir çatı altında toplamanın zorluğu; literatürde yer alan çalışmaların da etki alanını daraltmıştır. Literatürdeki kaynaklarda ele alınan ve güvenliği esas alan yazıların genel manada tek başlık altında toplanması fikri, çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışma, yeni nesil güvenlik stratejilerinin savaş teorilerindeki değişimi üzerinde yapılan literatür taraması sonucunda kamu diplomasisi ile olan ilişkinin ilk defa tarafımda çalışılmak istenmesi sebebiyle oluşturulmuştur. Naçizane bir düşünce ile, ana kavram olan “güvenlik” eksenli yazılarda “kamu diplomasisi” başlığı ile farklı bir yer edinme ihtiyacı ile oluşturulan çalışmada, iki farklı başlık bir arada incelenmiştir.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesinde engin bilgi ve tecrübesiyle desteğini eksik etmeyen Sayın tez danışmanım, Değerli Hocam Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE’ye psikolojik desteği münasebetiyle de minnetimi belirtir, teşekkürü borç bilirim. Çalışma başlığımın ilham konusu olan, tezin her safhasında desteğini ve bilgisini eksik etmeyen Sayın Hocam Dr. Ali GÖK’e, her daim desteklerini eksik etmeyen Saygıdeğer Hocalarım Doç. Dr. F.Serkan ÖNGEL ve Doç.Dr. R.Funda Karadeniz’e, beni cesaretlendirmesi ve tecrübesini eksik etmemesi sebebiyle arkadaşım Muhammed AKSU’ya, eğitim hayatım boyunca güvenini ve emeğini eksik etmeyen Hocam Emine ŞEN’e, tez çalışmam süresince manevi desteği sebebiyle üzerimde emeği olan sevgili Emre ORUÇ’a teşekkür ederim...

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Savaş Unsurlarının Tarihsel Değişimi	26
Tablo 2: Savaşın Tarihsel Değişimi	41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Güvenlikleştirme	17
Şekil 2: Risk Yönetim Sürecinin Güvenliğe Uyarlanması	18
Şekil 3: Hibrit Savaşların Diğer Savaş Unsurları ile Olan İlişkisi	38
Şekil 4: Hibrit Savaş Elementleri	44

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	2
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
C.Araştırmanın Yöntemi.....	3
D.Araştırmanın Sınırlılıkları	4
E.Literatür Taraması	4
F.Tezin Yapısı	5

I. BÖLÜM GÜVENLİK

1.1.Geçmişten Günümüze Güvenlik Anlayışı.....	7
1.2. Güvenlik Teorileri.....	9
1.2.1.Realizm	9
1.2.2. Neorealizm.....	11
1.2.3. Liberalizm / Neoliberalizm	11
1.2.4.Eleştirel Teori	13
1.2.5.Sosyal İnşaatçılık (Konstrüktivizm)	13
1.2.6. Kopenhag Ekolü ve Güvenlikleştirme	14
1.3.Güvenlik Algılamalarındaki Değişimin Yönü	18

II. BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMININ TANIMLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1.Savaş Nedir?.....	21
2.2.Savaş Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış	23
2.2.1.Clausewitz Gözüyle Savaş	23
2.2.2.Kaldor Gözüyle Savaş	25
2.2.3.Hoffman Gözüyle Hibrit Savaş.....	26
2.3.Savaş Kavramının Evresel ve Devresel Değişim Aşamaları	28
2.4.Savaş Konseptleri ve Türleri	29
2.4.1.Topyekûn Savaş	30

2.4.2.Sınırlı (Bölgesel) Savaş	31
2.4.3.Ayaklanmalara Karşı Koyma.....	32
2.4.4.Psikolojik Savaş.....	32
2.4.5.Gayrinizami Savaş	33

III.BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ

3.1. Kavramsal Olarak Hibrit Savaşın Değerlendirilmesi.....	36
3.2.Post Modern Savaş Teknikleri ve Savaşın Kırılma Noktası Olarak Hibrit Savaş	42
3.3.Savaş Ekonomisi Yönünden Hibrit Savaş	44
3.4.Hibrit Savaşta Aktörler	46
3.5.Hibrit Savaş Örnekleri.....	47
3.5.1.1991 Irak Savaşı.....	48
3.5.2. 2006 İsrail Lübnan Savaşı.....	50
3.5.3.2014 Ukrayna Savaşı	51
3.6.Hibrit Yöntem Olarak Medya-Multimedya Perspektifinden Savaşı Etkileyen	
Unsurlar.....	53

IV.BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ BAĞLAMINDA TERÖR-TERÖRİZM VE İSTİHBARAT

KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

4.1.Terör ve Terörizm	56
4.1.1.Terör Örgütleri, Yöntemleri ve Amaçları	58
4.1.2.Küresel Hibrit Savaş Tehdidi: Terör ve Terörizm ile Mücadele Yöntemleri	
.....	59
4.2.İstihbarat ve İstihbaratın Önemi.....	60
4.2.1.Hibrit Bir Yöntem Olarak İstihbarat Faaliyetleri.....	62
4.2.2.İstihbarat Çarkı	64

V.BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞLA MÜCADELE YÖNTEMİ OLARAK KAMU

DİPLOMASİSİ

5.1.Kamu Diplomasisi ve Kullanılan Araçlar	66
5.1.1.Yumuşak Güç Olarak Kamu Diplomasisi	70
5.1.2.Algı ve Propaganda Yöntemi ile Kamu Diplomasisi.....	71
5.1.3.Psikolojik Bir Güç Olarak Kamu Diplomasisi	73
5.2. Hibrit Savaş'a Hibrit Bir Çözüm Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisinin	
Kullanılması	73
5.3. Yirmi Birinci Yüzyıl Savaş Politikalarında Stratejik Unsur Olarak Kamu	
Diplomasisinin Kullanılması	76

SONUÇ

KAYNAKLAR	84
------------------------	-----------

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP:	Büyük Ortadoğu Projesi
FSB:	Rusya Federal Güvenlik Servisi
GAO:	Devlet Hesap Verebilirlik Ofisi
GOKAP:	Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi
GRU:	Ana İstihbarat Müdürlüğü
HRW:	İnsan Hakları İzleme Örgütü
IDF:	İsrail Savunma Kuvvetleri
İHA:	İnsansız Hava Aracı
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PGM:	Hassas Gülümlü Mühimmat
SBU:	Ukrayna Dış İstihbarat Teşkilatı
SİHA:	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK:	Türk Dil Kurumu
TMK:	Türk Medeni Kanunu
UAÖ:	Uluslararası Af Örgütü
UNIFIL:	Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Geçici Gücü

GİRİŞ

Güvenlik ihtiyacı, insanoğlunun vazgeçilmez ihtiyaçlarından biri olarak önemini yüzyıllardır korumaktadır. İnsan, var olduğu ilk günden bu yana doğa şartlarına karşı hayatta kalma çabası gösterirken, toplumsal yaşam ile birlikte ikinci ve üçüncü aktörlere karşı güvenlik zarureti meydana gelmiş ve en nihayetinde devletler arası olan ekonomik, siyasal ve askeri çıkarlar sebebiyle güvenlik kavramı ulusal ve uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

Küresel dünya düzeninin yer aldığı 21. yüzyıl düzeni ile asimetrik tehdidin kesafeti, ulusal ve uluslararası vekalet savaşları ile dönen rekabet ağı sebebiyle tehditler kendini somut bir şekilde göstermemektedir. Bu nedenle güvenlik parametrelerinin stabil öngörülerden uzak evrensel bir dili olmaması, güvenlik sorunlarındaki evrensel dilin kavramsal değişikliğine yol açmıştır.

Güvenlik menşei hakkında literatürde çeşitli tanımlamalar yer alsa da, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre fizyolojik ihtiyaçlardan sonra güvenlik ihtiyacının yer alması, güvenlik sorunsalındaki ciddiyeti vurgular niteliktedir. Öyle ki, hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyulan fiziki ihtiyaçlar sonrasında güvenlik ihtiyacının ön sıralardaki yeri, insanların savunma psikolojisinin de hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Toplumsal varlık olarak insanların bir devlet altında yaşamaları ve güvenlik sorunundaki çözümleri devlet eli altında şekillendirmeye çalışması da küresel dünyanın doğal sonucu olarak devlet erklerinin eline bırakılmıştır.

Devletin güvenli ülke içinde rahat ve refah bir toplum için çalışma göstermesi, zaman içinde değişen güvenlik kavramının değişmeyen amacını oluşturmaktadır. Evrim geçiren güvenlik olgusunun sistemler arası bu denli önemi de meşruiyet temelinde güvenli ortam kurulabilme çabasının zorunluluğudur. Nitekim insan hakları ve demokrasinin ülke içinde etkin kullanımı için gereken araçlardan biri

de güvenlidir. 21. yy.'da ulusal ve uluslararası aktörlerin fazlalığı, küreselleşme ağının geçirgenliği, Ortadoğu'da yaşanan aktif gelişmeler ve göç; tehdidin boyutunda değişimler yaşanmasını sağlamaktadır. Özellikle terör örgütleri başta olmak üzere birçok aktörün sistemdeki rolü uluslararası dengeyi değiştirmektedir. Bu karmaşık çeşitlilik de güvenliğin tonunu değiştirerek tam ortada yani gri alanda konumlanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla tehdidin nereden ve nasıl geleceği konusundaki bilgilendirme, istihbarat sistemlerinin üstüne düşmekte ve küresel tehditlerin zaiyatını azaltmada önemli bir faktör olmaktadır. Bu denli önemli güvenlik faktörlerinin milli gücü hangi yönde kullanacağı konusunda karar alıcı mekanizmaları yönlendirmesi, proaktif sürece daha da işlerlik kazandıracaktır. Öyle ki; gri alandaki risk ve tehditler eskisi gibi homojen olmamakta, aksine daha da karmaşık bir hal alarak ezber bilgileri bozmaktadır.

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

1990'larla birlikte yeni güvenlik anlayışı, klasik güvenlik anlayışının yerine geçerek yeni nesil savaşların sürece dahil olmasını sağlamıştır. Böylelikle güvenliğin gri alanında kendini konumlandırıran “21. yüzyıl hibrit savaşlar döneminde” hangi araçların kullanılmasının diplomatik sürece katkı sağlayacağı sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Konvansiyonel güç unsurlarının tek başına yeterli olmadığı bu yüzyılda; aktörlerin sayısı, çeşitli hukuksal normlar ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte tehditler artmaya tedbirler çeşitlenmeye başlamıştır. Söz konusu bu çeşitlilik ortamında geleneksel savaş ve kriz yöntemleri mücadele evresinde eksik kalmaktadır.

Değişen güvenlik algısına istinaden çözüm yollarının yetersiz olması ve uluslararası sistemin her duruma duyarlı olması ile beliren güvenlik ihtiyacı birincil ihtiyaç olarak problemin geniş çaplı yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu problemin çözümü ise her koşulda ve her ülkede aynı olmadığından, evrensel bir güvenlik yönetim mekanizması olmaması sorunsalı gündeme gelmektedir. Ulusal ve uluslararası güvenlik sorunun 21. yüzyıldaki durumu göz önünde bulundurulduğunda olası risklere karşı proaktif sürecin işlerliği ve risk yönetimi durumunda hangi araçların kullanılmasının güvenlik sorununu çözebileceği sorunundan hareketle “kamu diplomasisi” başlığı sürece dahil edilmiştir. Böylelikle “Kamu diplomasisi hibrit savaşların kullanıldığı yeni nesil güvenlik ortamında savaşı ve barışçıl yöntemleri nasıl etkiliyor? Hibrit savaşa karşı hibrit bir yöntem olarak kamu

diplomasisinin unsurları kullanılınca güvenli alan oluşturulabiliyor mu?” sorusu ile çalışma şekillenmiştir. Hibrit savaş ve kamu diplomasisi arasındaki ilişki açıklanarak kamu diplomasisi hibrit savaşa hibrit bir çözüm yöntemi olarak sunulmuştur.

B.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Teorik anlamda güvenlik biliminin literatüre girmesi geç olmuştur. Bunda hali hazırda devam eden güvenlik sorunlarının baş göstermesi ve gidişatın belirlenmesindeki paradoksal karmaşa dikkat çekmektedir. Dolayısıyla güvenlik sorunlarında çözüm yollarını tanımlayan çerçeve bir çözüm kaynağı yoktur. Siyasi kültürün, sosyal, kültürel alışkanlıkların ve farklılıkların olması, ülkeden ülkeye değişiklik gösteren çözüm yollarının olduğu gerçeğini de gözler önüne sermektedir. Ancak tüm bu farklılıkların ortak bir platformda evrensel nitelik kazandığı pratikler, nispi anlamda olumlu yanıtlar veren yollar olduğu gerçeğine vurgu yapmaktadır. Özellikle ülkenin askeri unsurlarının kullanılmadan coğrafi, ekonomik veya sosyal kaynaklarından faydalanarak uluslararası nitelikte kendini göstermesi kamu diplomasi alanında daha çok çalışmalar yapılarak ülkelerin insani veya psikolojik yönü ağır basan zaiyatlar vermeden çözüm yollarına ulaşmasında önemli bir yol haritası çizecektir.

21. yüzyıl güvenlik sorunu, ulusal ve uluslararası düzeyde önemini her geçen gün artarak korumaktadır. Özellikle ekonomik olarak başat güç olan ülkelerin küresel sistemdeki rollere yön vermesi, diğer ülkelere yaptırım gücünün daha da işlerlik kazanmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple cephedeki savaştan ziyade masadaki diplomasinin yahut şiddet unsurları kullanılmadan yaptırım gücüne sahip olmanın önemi çalışmanın genel konusunu oluşturarak çözüm yolları sunan bir görüşe dayanmaktadır. Güvenliğin kalıcılığı ve sükuneti milli destekle ile sağlanması gerektiğinden kamu diplomasisi olmadan kullanılan güvenlik çözüm yöntemlerinin geçici olarak çözüm sağladığı hipotezi üzerinden yeni nesil savaşların özellikleri incelenmiştir.

C.Araştırmanın Yöntemi

Savaşın değişen karakteri, kavramsal olarak incelenmesinde ve tanımlanmasında ortaya çıkan evrimsel bir sürecin gidişatına göre şekil alan kırılğan bir yapıya sahiptir. Söz konusu niteliği itibariyle savaşın tarihine bakmak ve 21. yüzyıl ile kısıtlanan araştırma içeriğine uygun olarak örneklerini incelemek,

karşılaştırma yapma yönünden oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışma kronolojik teoriler incelenerek gidişatın seyrine ve evrimine dikkat çekmiştir. Savaşı tanımlamak için savaş tarihinin genel nitelikleri incelenmiş ve bu yönde değişimin neden olduğu unsurlar ortaya koyulmak istenmiştir. Tarihsel araştırma yöntemlerinin kullanılması ve örneklerin incelenmesi ile betimsel araştırma türü de çalışmaya ışık tutmuştur. Karşılaştırma yöntemini de esas alan başlıklar, ayrıldığı kollara göre genel bir çerçevede sunularak çalışmanın detaya girmeden zihinlerde tasvir edilmesi amacı güdülmüştür. Böylelikle tarihsel, betimsel ve karşılaştırmalı analizin kullanıldığı çalışmada, detaylara inilmeden sorunun kaynağına inen ve çözüm noktalarına vurgu yapan bir yöntem izlenmiştir.

D.Araştırmanın Sınırlılıkları

Geleneksel ve yeni nesil savaş kuramlarının karşılaştırılması ile 21. yüzyıl savaş stratejilerini esas alan çalışmada, evrensel ve yerel taktiklerin seyri irdelenmiştir. Savaşın karakterindeki değişmeye sebep olan içsel veya dışsal faktörlerin incelenmesi gereği teorik alt yapı oluşturulup realizmden post pozitivist kurama geçiş evreleri ön plana çıkarılmıştır. Genel çerçevede hibrit savaş terimi üzerinde durularak 21. yüzyıl savaş örnekleri ile kamu diplomasisinin hibrit bir yöntem olarak kullanılması gerektiği hipotezi desteklenmiştir.

E.Literatür Taraması

Ulusal ve uluslararası kaynaklardaki yapılan literatür çalışmasında “savaş” ve “yeni nesil savaş” kavramlarında tanım arama sürecinin devam ettiği görülmüştür. 1990’lı yıllar ile gerçek anlamda akademik bir alan olmaya başlayan güvenlik sorunsalının altında; içinde bulunduğumuz bilgi ve teknoloji çağının, icat ve buluşlarındaki gelişmenin devam etmesi yatmaktadır. Bu bilgiden hareketle ulaşılabilir kaynakların sınırlılığı, çalışma hazırlanırken dezavantaj oluşturmuş ancak istenilen bilgilerin derlenmesi ile hipotezin doğruluğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Hibrit Savaşı etkileyen unsurlar, yapılan literatür taramalarında çeşitlilik göstermezken kavramı etkileyen taktikler, hamleler, stratejiler vb. araçlar ayrı ayrı ele alınarak bütünlük oluşturulmadığı izlenmiştir. Bu sebeple çalışmadaki her başlıkta detaylara inilmeden, genel anlamda etkileşimde olan kavramların bir arada ele alınması gerekliliği fikri desteklenmiştir.

F.Tezin Yapısı

Savaşın doğası ve karakterindeki değişmeye paralel, algoritması değişen tehditlerin boyutundaki kritik sürecin ele alınması ile çalışmanın hipotezine katkı sağlanmak istenmiştir. Tarihsel yöntem ile ele alınan birinci bölümde, güvenlik kavramına etki eden faktörlere değinilmiştir. Teorik çerçevede güvenlik kavramının incelendiği bu bölümde etimolojik bir yöntem benimsenerek kırılma noktaları ve post modern sürecin safhaları ele alınmıştır. Böylelikle kavramsal bir bütünlük sağlanarak çözüm yöntemindeki devinimsel hareketlere dikkat çekilmiştir.

İkinci bölümde savaş kavramı irdelenmiş, savaş kuramının gölgesinde savaşın çeşitli pratikleri dile getirilmiştir. Kuramın ilerlemesi ve modernize edilmesindeki teorisyenlerin bakış açısı ile akademik bir çerçeve sunulmuştur. Savaş felsefesini oluşturan konsept ve türleri ile savaş kavramı genişletilmiş, hibrit savaş stratejisinin ana bileşenlerinin çıkış noktasına vurgu yapılmıştır.

Post modern güvenlik anlayışının hibrit savaştaki yansımalarının incelenmesi yönünden kavrama netlik kazandırmak savaşa ve savaşçılara yüklenen anlamın derinliğini ortaya koyacaktır. Yeni bir teknik olmamakla birlikte geçmişte izlerine rastlanılan hibrit yöntemlerle savaşın seyri değişmiştir. Ancak 21. yüzyıl dünyasında açıktan bir ihtilal veya savaş kavramları olmadığı müddetçe hibrit savaş yöntemleri kullanılmaktadır. Üçüncü bölümde 21. Yüzyıldaki savaşın yüzü olan “hibrit savaş” ikilemi ele alınmış, yeni güvenlik anlayışındaki aygıtları esas alan yöntemsel bir tasvir elde edilmeye çalışılmıştır. Kavrama açıklık getirilmesi ile konu; 1991 Irak Savaşı, 2006 İsrail-Lübnan Savaşı ve 2014 Ukrayna Savaşı detaya inilmeden yöntemsel olarak incelenmiş ve kamu diplomasisi unsurları ile birlikte hibrit yöntemlerin etki alanına vurgu yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, çalışmanın 21. yüzyıl güvenlik perspektifi ile incelenmesinden ötürü küresel tehdit olan terörizm kavramı ön planda tutulmuştur. Hibrit kavramların en çok terör ve terörizm faaliyetlerinde kendini gösterdiği savı ile bu alana yoğunlaşmak, çözüm önerileri için evrensel bir nitelik sunmasına yardımcı olacaktır. Her ülkenin sosyolojik, etnik, dini ve siyasal yapısının çeşitlendiği varsayıldığında evrensel bir nitelik sunmak çok zordur. Ancak genel bir çerçeve sunulması ve uluslararası nitelikte bu kavramın yerleşmesi oldukça önemlidir. Söz

konusu bu faktörler incelendiğinde terörizmle mücadele yöntemlerinde en önemli unsur olan istihbaratın öngörü ve önleyici özelliği kendini göstermektedir. Çözüm yollarına katkı sunulması amacıyla istihbarat ve terörizm önceliği çalışmada yer almış ve politik bir hedef sunularak manevra yönündeki mutlakıyetçi yapı kırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana dikkat noktası olan beşinci bölümde, hibrit savaşın diplomatik yönüne öncelik verilerek, savaşın silahsız kazanılabileceği durumlarda kamu diplomasisinin işlerliği ön planda tutulmuştur. Hibrit kavramın tanımındaki genel öngörü olan aktörlerin, yöntemlerin ve araçların birçoklaştığı durumdaki kompleks yapı; savaşı ve barışı tekrardan tartışma konusu etmiştir. Silahlı ve silahsız yöntemlerin söz konusu olduğu kaotik bir durumu ifade eden hibrit savaşta aynı yöne doğru ilerleyen taktiksel bir bütünlük yoktur. Bir tamlamanın sıfatı olan hibrit kelimesinden sonraki savaşın; soğuk ve sıcak savaş içinde barındırdığı bir durum, savaş algısının değişmesine sebep olmuştur. Ancak bu savaş akıl savaşı, algı savaşı, siber savaş, teknolojik savaş şeklindedir. Kavramda konvansiyonel silahların sınırlı bir yüzdeliğe sahip olması sebebiyle diplomasi kısmının diplomatik yönü değil kamu diplomasisi ile sağlanmasının çözüm yöntemlerine daha çok fayda sağlayacağı hipotezi ön plandadır. Çünkü küresel bir ortamda kitleleri harekete geçirmenin kolaylığı ve geçirgenliği aktörlerin istediğini yaptırmak veya yaptırmamakta daha etkili olduğunu göstermektedir. 21. yüzyıl ağında kullanılan diplomasi eylemlerinin seyrini belirleyen kamuoyunun desteğini almak, devletlere halk ve bireyi esas alan bir model sunmaktadır.

I. BÖLÜM

GÜVENLİK

Bu bölümde güvenlik kavramı açıklanarak çalışmaya genel bir giriş yapılmıştır. Tarihsel bir bakış açısı ile uluslararası ilişkilerde “güvenlik” kavramının uğradığı değişimlerin algılanması amaçlanmış ve hibrit savaşa giden süreçte çeşitli güvenlik tanımlamaları üzerinden kavram açıklanmıştır. Bu kavram, evrensel bir tanımlamaya sahip olmadığından, tarihsel süreçteki yansımaları ile 21. yüzyıldaki son haline giden süreç ifade edilmiştir. Kopenhag Ekolü’nün hakim olduğu 21. yüzyıl dünyasındaki güvenlikleştirme kavramının literatürdeki yeri tanımlanmış ve hibrit savaş ortamındaki yeri incelenmiştir.

1.1.Geçmişten Günümüze Güvenlik Anlayışı

Tarihsel olarak çeşitli paradigmaların kendini gösterdiği yeni güvenlik anlayışında, güvenlik tanımlamalarında hangisinin ne kadar faydalı olduğu da tartışılabilir özellikleri ile doğmuştur. Bu açıdan güvenlik kavramı; proaktif özelliği ile iç ve dış tehditlere karşı önleyici bir sistem olarak ele alınmalıdır. Bu kavram, genel tanımı itibari ile her ülke için aynı anlamı taşımakta, uygulanan stratejiler ve metodolojiler yönünden farklılıklar göstermektedir. Tarihsel perspektiften ele alınırsa kronolojik olarak gelişen dünya ekonomisi, birbiri ile bağımlı olan ülkeler arasındaki çıkar ilişkisi ve devletin bekası nedeniyle güvenliği vazgeçilmez bir unsur yapmıştır. Transnasyonalizmin hâkim olduğu 21. yüzyıl dünyasında güvenliğin küresel geçirgenliği ve serbestisi ile tehdit ve riskler yön değiştirmiştir. Güvenlik anlayışının bile küresel sistemlere paralel yer aldığı konum, farklı sistematik değişimlerin

gerekliliğindeki kümülatif değerler bütününe dikkat çekmektedir. Birinci bölümde güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler teorilerindeki kronolojik değişimine dikkat çekmek açısından, teoriler detaya inilmeden genel çerçevede ele alınmıştır. Güvenliğin tarihsel perspektifine inilmesi ile kırılma noktaları belirtilmiş ve yeni nesil savaş dönemindeki çıkış teorisi irdelenmiştir.

“Tarihsel süreç içinde, toplumlar büyük ölçüde egemen iktisadi sistemde yaşanan dönüşümün belirlediği beklentilere uygun olarak siyasalar geliştirmişlerdir. Bu siyasalar içinde devletin ve toplumun temel varlık nedenleriyle ilişkilendirilen “güvenlik siyasaları” önemli yer tutmaktadır. Güvenlikle tehdit arasındaki yakın etkileşim nedeniyle güvenlik siyasasının oluşum sürecinde tehdit algılamaları son derece önemlidir. Fakat zaman içinde toplumun ve devletin algıladığı tehditlerde farklılık olabileceğinden yola çıkılarak hangisinin öncelikli olduğu tartışılmalıdır. Bununla birlikte, tarih boyunca güvenlik siyasaları devletin tehdit algılaması doğrultusunda biçimlenmiştir.”¹ “Tehdit kavramı ve bunun isimlendirilmesi ise ülkelerin algısal boyutu ile ilgilidir. Bu algısal boyutun dışında güvenlik anlayışında belirgin parametrelerin diplomatik ve askeri kanatları, güvenliğin plüral yapısını da pekiştirmektedir. Diğer yandan Sait Yılmaz’ın dediği gibi güvenlik denilince akla 1990’lı yıllara kadar klasik anlamı ile “askeri güvenlik” gelirdi. Güvenlik kelimesi Realist mantığa uygun bir şekilde askeri güvenlik meseleleri ile eş değerdı ve askeri güç temel unsurdu. 1990’lı yıllarla birlikte güvenlik kavramının sadece “genişletilmesi” değil, “derinleştirilmesi” de mümkün oldu. Böylece ortaya realizme rakip, pluralist ya da alternatif pek çok yeni teori çıktı.”²

Soğuk Savaş sonrası dönem için dekolonizasyonla başlayan bölgesel güvenlik dinamiklerinin kapsamı da değişmiş ve özgürlük alanı genişlemiştir. Küresel pazarın işleyişi, çevresel faktörler ve kimlik kalıpları, bu unsurların üzerindeki güvenlikleştirici eylemleri bölgesel sınırdı kesmek zorunda kalmıştır. Küreselleşmenin filizlenen güçleri yerel kültürü etkilediğinden, küreselleşmenin görünüşte paradoksal olan ancak gerçekte bağlantılı bölgesel dinamikleri yönünden yeni bir etkileşim sürecine bakmak yol gösterici olacaktır.³ Öyleyse teorilerdeki bu değişimin güvenlik algılamalarındaki dönüşümü ne kadar etkilediğini bu teoriler çerçevesinde analiz yaparak bulmak mümkündür. Bu teorilerin incelenmesi sonrası “güvenlik” kavramı hangi değişimler ile 21. Yüzyıldaki son haline kavuştuğunu görmek daha kolay olacaktır. Nitekim kavramdaki kırılma noktalarına dikkat çekerek tepki noktaları irdelenmeli ve hibrit savaş gündeminde hibrit yöntemler belirlenmelidir. Birinci bölümde, uluslararası ilişkilerin ele alınması sonrasında günümüz güvenlik anlayışının son hali olan Kopenhag Ekolü ile ortaya çıkan “güvenlikleştirme” kavramı üzerinde durulmuştur. Uluslararası ilişkiler teorileri ile

¹ Fikret Birdişi, “Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik siyasaları Üzerine Etkileri ve Türkiye’nin Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme” Stratejik Araştırmalar Dergisi Sayı.13 2009:1

² Sait Yılmaz, “Özelleşen Güvenlik, Askerileşen İstihbarat ve Yeni Paradigma” 2012:2

³ Barry Buzan ve Ole Waever, “Regions and Powers The Structure of International Security” Cambridge University Press, 2003:19

savaş kavramına genel bir bakış yöntemi sunulmuş ve hibrit savaşa giden süreçte hangi yöntem ve araçlar kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Çalışma, hibrit savaş teriminde kullanılan çeşitli yöntemlerin kavram genişliğine dikkat çekmekle birlikte 21. Yüzyıl yeni gücü olan “kamu diplomasisini” hibrit bir yöntem olarak ele almıştır.

1.2. Güvenlik Teorileri

Hobbesçu bir bakış açısı ile devletler, meydana geldikleri toplumsal süreçlerle ve farklı devletlerden gelen tehditlere engel olma kapasiteleri ile bireyden topluma dönüşürler. Böyle bir düzende devletlerin saldırganlığı sebebiyle anlık olarak özgür olsalar da toplumsal güvenliğinin öznel arası anlayış normu olan devletlerin toprağına ve halkına sahip çıkma gibi klasik görevin üstlenilmesi devleti devlet yapmaktadır. Güvenlik sadece bir ulusal güç sorunudur, daha fazlası değildir.⁴ Güvenliğin devrim içerisinde büyük dönüşümleri, bunun kronolojik açıklamaları ve paradigma değişimindeki nedeni sorgulamamıza sebep olmuştur.

1.2.1.Realizm

Uluslararası ilişkiler ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası bir akademik disiplin olma niteliği kazanabilmiş ve bu dalda, egemen görüş “realizm” olarak tanımlanan “pozivist” kökenli bir paradigma olagelmıştır. Tukidides de realist geleneğin ilk düşünürü olarak kabul edilirken, realizmin babası ise Amerikalı siyaset bilimci Hans Joachim Morgenthau’dur. Realizmin doğuşu Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan idealizmin ve onun ürünü olan silahsızlanma gayretleri ve Milletler Cemiyeti’nin başarısızlığına dayanır.⁵ Uluslararası politika alanında ise özellikle çalışmaların temel noktasını meydana getiren realist yaklaşımdaki güç kavramı ve bu anlamda insan merkezli statükocu bir yapıya sahip olmuştur. Siyasal gerçeklerin yer aldığı realist paradigmanda ulusal ve uluslararası çatışmaların sonucundaki belirlenen ana etken, diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda sahip olunan kapasiteler ve büyüklüklerdir. Bu konudaki vurgu klasik mantığı anlama konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Bunların ışığında realist teorinin temel vurgusu, insan doğası ile ilişkilendirilmiştir. Thomas Hobbes’un “*İnsan insanın kurdudur.*” savı esas alınmış, insan doğasındaki bencilliğin devletlere yansıdığı belirtilmiştir. Uluslararası politikanın yorumlanmasında insanların

⁴ Alexander E. Wendt, “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası” Uluslararası İlişkiler, Cilt.10, Sayı.39, Güz 2013:23

⁵ Sait Yılmaz, “Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek” Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017:39

doğasındaki bakışıyla uyumlu şekilde tanımlanmaya çalışılması, savaş sonrasındaki realistlerin Morgenthau ve Niebuhr'a kadar dayanan güç ve çıkarın ön planda olduğu bir ilişkiyi benimsemesine yol açmıştır. Bu bakış açısıyla ele alındığında devletler de dış politikada güç ve çıkarın söz konusu olduğu bir amacı hedeflemektedir. Gelişen bu teoride sürekli kapasitesini artırma güdüsüyle hareket eden devletler, olanakları ölçüsünde diğerlerini egemenliği altına almaya çalışırlar. Dolayısıyla böyle bir yapıda savaş ve çatışma olağan hale gelmektedir.⁶ Bu söylemlerin altındaki ana sebep güvenlik çelişkisidir. Güç dengesi ve artan rekabete katılma içgüdüleri devletlerin tabiri caizse nükleer olmayan çoklu bir dehşet dengesine sürüklemektedir. Bu güvenlik ikilemi de devletlerin revizyonist tutumlar sergilemesine neden olarak devletin gücü, çıkarı ve bekası dışındaki tüm unsurların geri plana itilmesini sağlamıştır. Bu güç mücadelesi için yapılacak herhangi bir savaş meşru kılınmıştır. Yine bundan hareketle devlet otoritesini sağlayan devlet adamı da ahlaki olarak uygun görülmeyen davranışlar içine girebilir. Çünkü en başta belirtilen cümleye atıfla en önemli unsur, devletin çıkarı ve bekasıdır. Bunun için ahlaki gereklilikler bile çığnenebilir. Ancak unutulmamalıdır ki belirtilen “güç” söylemi yumuşak veya zorlayıcı güç değil; konvansiyonel askeri güçtür.

Devletlerin temel aktör olduğu bu kurama göre; devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını en üst düzeye taşıyacak politikaların izlenerek, devletlerarası ilişkilerde hiyerarşik gücün temel kavramında güç ve çıkarlarını olabildiğinde gerçekleştirilme iradesine dayanan bir varsayıma dayanmaktadır. Realizmde uluslararası alanda ana aktörler ulus devletlerdir ve onların egemenliğine tehdit olacak belirleyici kolektif yollar dışında herhangi bir güç bulunmamaktadır. Devlet dışındaki çok uluslu kuruluşlar ve uluslararası örgütlenmeler ancak devletlerarası ilişkilerin çatısı altında birer aktör niteliğindedir. Ancak belirtilen bu görüşlere eleştiriler gecikmemiştir. Realizmin insan doğasına kötümser bakması, yüksek politika olarak adlandırdığı askeri güvenlik konularına yeterince önem vermemesi, işbirliğinden önce çatışmayı düşünmesi, Soğuk Savaş'ın savaş çıkmadan bitişini öngörememesi, yeni iletişim ve ulaşım teknolojilerinin uluslararası ilişkilere getirdiği değişiklikleri değerlendirememesi, klasik devlet anlayışı çökmeye başlarken devlet dışı aktörlerin (ulus aşan şirketler, güçlü bölgesel kuruluşlar vb.) yükselişini

⁶ Tayyar Arı, “Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, İş Birliği, Hegemonya” Alfa Yayınları, İstanbul, 2004:163

önemsememesi gibi eleştiriler sonucu realizmin görüşleri değerini ve uygulanabilirliğini yitirmiş, yeni dünya düzenine daha uygun görüşlerin olduğu neorealizm görüşü popülasyon kazanmıştır.

1.2.2. Neorealizm

Neorealizmin merkezi kavramları en açık şekilde 1970'lerin sonuna doğru basılan iki çalışmada ortaya konuldu. Hedley Bull “ The Anarchical Society” ve Kenneth Waltz “ Uluslararası Politika Kuramı. Özellikle Waltz'un çalışması 1980'lerde uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel okuması haline geldi. Waltz ve Bull, bir yandan önceki yirmi yılın eleştirel haklılığını kabul etmiş, diğer taraftan bu eleştirileri çürütmek için çalışmışlardır. Dolayısıyla uluslararası alanda devletlerinin merkeziliği ve devlet dışı aktörlerin, rollerindeki argümanın incelenmesi konusunda belirleyici olmuşlardır. Aynı zamanda diğer ulus ötesi güçler gibi ekonomik ve siyasal sürecin de güvenliğine ve devamlılığına katkı sağlayacak düzenlemeler getirilmesi için devletlere ihtiyacı olduğunu öne sürmüşlerdir.⁷ Dolayısıyla realizm etkisinin kırılgan olarak etkisini neorealizme bırakması, uluslararası örgütlerin varlığının kabul edilmesi ve küreselleşmeye doğru giden süreçte ekonomik bağımlılık sonucu sert güç unsurunun amaç olmaktan çıkıp araç olarak görülmesidir.

Birçok neorealist düşünürlere göre, iş birliği, devletlerin “mutlak kazanç”lardan ziyade “görelî kazançlar”ı önemsemesi sebebiyle sekteye uğrar. Devletler, iş birliği ile her iki tarafa da faydalı olmasını içeren kuralları ve tedbirleri genişletmeyle ilgilenmek yerine iş birliği yaptıkları devletle karşılaştırılmalı bir güvenlik savaşına girmektedirler. Bu kıyas sonunda kazançlar ve kayıpların karşılaştırılması güvenlik zafiyetlerindeki birincil unsur olarak meydana gelmektedir. Devletlerin kazançlarını rekabetçi, güvensiz ve bir uluslararası ortamda artırmaya çalışmaları sonrasında iş birliğini başarmak ve sürdürmek her daim zor olacaktır. Zira 11 Eylül'den sonra ittifakların değişmesi de bunu doğrular niteliktedir.

1.2.3. Liberalizm / Neoliberalizm

“Liberalizme göre dünya barışı; siyasi ve ekonomik liberal normların ulusal ve uluslararası düzeyde yerleşik hale gelmesi, karşılıklı bağımlılığın ve etkileşimin artması, devletlerarası teşkilatların öncülüğünde gerçekleştirilecek uluslararası iş

⁷ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği” Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1/1, 2004:48

*birliği, yönetim ve insan haklarının korunmasıyla gerçekleşebilir.”*⁸ Bu teoriyle birlikte güvenliğin detant sürecine girdiğini söylemek bu dönem için daha açıklayıcı olacaktır. Bu akımın öncüsü ise John Locke’dur.

Uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkışı ve kuramsallaşmasının en önemli belirleyici etkeni liberal yaklaşımlardır. Liberal yaklaşımların bireyciliği esas alan özelliği yanında uluslararası ilişkilerde barış ve kolektif iş birliğine dair ortaya attıkları açıklamalar ile güvenlik çalışmalarına kaynaklık etmektedir. İç ve dış güvenliğin sağlanmasının tüm devletlerde bir zorunluluk olduğu bilinci, kendini bireyin analiz odağına alınmasını ön plana atan liberal yaklaşımlarda kendini göstermektedir. Özgür devlet özgür birey kavramlarını temel alan bu yaklaşımda bireysel özgürlüklerin korunması önemli bir yere sahiptir. Devletlerin meydana gelme sebebini bireysel ve toplumsal açıdan ele alan özgürlüklerin korumaya alınması toplumu ön planda tutan sosyal bir devletin görevidir. Halkı oluşturan bireyler tarafından tek başlarına yahut grupları oluşturan kişilerin desteği ile sağlanamayan adalet ve güvenlik gibi temel işlevlerin oluşturan liberalizm için önem taşıyan konu, güvenlik ve özgürlük arasındaki dengenin yakalanması ve devlet otoritesinin sağlanırken bireysel özgürlüklere zarar verilmemesidir.⁹ Söz konusu liberal düşüncenin ekonomik, sosyal ve siyasal üç kolu vardır. Ekonomik kolu ticarete ağırlık verir. Liberaller sadece devletlerin savaşa girmesini önlediği için değil, devletlerin çıkarlarını savaşı kendileri için önemsizleştirecek şekilde tanımlamalarına yol açabildiği için de ticaretin önemli olduğunu savunurlar. Liberalizmin ikinci kolu olan sosyal liberalizm, kişisel temasların karşılıklı anlayışı güçlendirerek çatışmayı azalttığını savunur. Liberalizmin sık sık “neoliberalizm” olarak anılan üçüncü kolu, kurumların rolü üzerine durur. Princeton Üniversitesi’nden siyaset bilimci Robert O. Keohane’e göre uluslararası kuruluşlar beklentileri şekillendiren bir çerçeve ve bilgi sunarlar. İnsanları bir çatışma olmayacağına inandırırılar. Güvenliğin gölgesini uzatır ve güvenlik ikileminin şiddetini azaltırlar.¹⁰ Küreselleşme ağının ülkelerin güvenliğini sağlamadaki etkisi güncel siyasetin birebir bu sürecin devamı niteliğinde olduğunu göstermektedir.

⁸Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, “Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış” Bilgesam Yayınları, 2012:138

⁹ Emre Çıtak ve Osman Şen “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler” Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2014:18

¹⁰ Joseph S. Nye, Jr. David A. “Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak” Çeviren: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013:85,87,438

Ülkelerarası ilişkilerin uluslararası ortamdaki bağımlılık sonucu ülke çıkarı temelinde barışı yeğleyecekleri kaçınılmaz bir sonudur.

1.2.4.Eleştirel Teori

Eleştirel Teori, uluslararası ilişkiler disiplininde tek aktör olarak devletlerin yer almasını reddeder. Onlara göre Uluslararası İlişkiler devletlerarası ilişkilere indirgenecek kadar bütüncül bir anlayışa sahip değildir. Çünkü sağlıklı bir uluslararası ilişkileri analizi yapabilmek için devletlerin dış politikalarının oluşturan kendi iç dinamiklerini de analize konu etmek gerektiğine inanırlar. Devletlerin politik, askeri, ekonomik ve sivil toplum yapıları dış politik ilişkileri belirleyen ana unsurların başında gelmektedir. Eleştirel Teorisyenlere göre, Birinci Dünya Savaşından itibaren uluslararası ilişkiler teorilerinin katı bir pozitivist anlayışa sahip olması, güçlü devletlerin kendi çıkarlarını yansıtması dışında hiçbir anlam ifade etmemektedir. Çünkü güçlü devletler bu teoriler çerçevesinde kendi dış politik çerçevelerini kolayca oluşturmuşlar ve dışarıdan gelen meydan okumalara bu teoriler ile cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Eleştirel teorinin temelinde Aydınlanma eleştirisi olduğunu belirtmiştik. Kant'ın What's Enlightenment makalesiyle aydınlanma anlayışını eleştiren Jürgen Habermas, özellikle bilgi çıkar arasında ki ilişkiye dikkat çekmiş ve Aydınlanma fikrinin doğaya hâkim olma düşüncesinin aslında yeni güç paradigmalarının oluşmasına vesile olduğunu belirtmiştir. Habermas İdeolojik olarak Teknik ve Bilim isimli kitabında, Aydınlanma ile birlikte insanların doğayı kontrol etme mücadelesinin arttığını ve mücadele için verilen çabaların en başta askeri teknolojiyi etkilediğini ve bu durumunda aslında devletlerin askeri perspektiften olaylara bakmaları sebebinin de doğurduğunu iddia etmektedir. Habermas'a göre Aydınlanma, Tanrı'yı katı pozitivist zindanlara kapatmaktı ama insanlar Aydınlanma ile Bilim Tanrısı'na tapmaya başladılar ve bu durum Teknik ve Bilimin devletler için tek ideoloji olduğunu belirtmiştir.”¹¹

1.2.5.Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm)

Konstrüktivizmin kurucusu Nicholas Greenwood Onuf olarak bilinse de bu kuramı geliştiren ve popülasyonunu sağlayan kişi Alexander Wendt'tir. *“Konstrüktivizm en temelde materyalizmi ve bireyciliği reddeden bir meta-kuramsal bakış açısidir. İdealist ve bütüncül bir ontoloji benimseyen konstrüktivistler, bu ontolojik önermelerin sosyal araştırmaya ve açıklamaya ilişkin analitik ve*

¹¹ Jürgen Habermas “İdeolojik Olarak Teknik ve Bilim” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020:10-42

metodolojik sonuçlarını ciddiye almışlardır. Uluslararası ilişkiler kuramında konstrüktivist yaklaşımların ortak paydaları;

a) idealizm

b) kurucu teori

c) bütünsellik

d) kimlik ve çıkarın inşası

e) sosyolojik açıklama

olarak ortaya çıkmıştır. Bu ortak paydalar daha çok ontolojik, metodolojik ve analitik olup özellikle rasyonalizm eleştirileri üzerine gelişmiştir. Ancak, konstrüktivistlerin bu önermeleri kuramsal değil, meta-kuramsal ve analitik niteliktedir.”¹² Teorinin bu ana bileşenleri de topyekûn savaş stratejilerinin geçerlilik sürecini bitirdiğini gösteren Fukuyama teorisinden hedefle, artık kimliklerin yarıştığını ileri sürmektedir. Bu sebeple idealizm temelindeki barışı ve çıkarlar temelindeki kimliğin kabul ettirilmesi ile oluşacak stratejilerin bağımlı değişkeni haline gelmiştir. Dolayısıyla kimliğin siyasi kararlarda rol sahibi olduğunu savunan bu görüşe göre sosyal süreçler siyasi kararların belirleyicisi konumundadır. Zira güç fonksiyonunun kullanımında aktörlerle olan ilişkilerin inşası önemli olacak ve uluslararası sistemde oluşan güvenlik de bu yönde ilerleyecektir. Bu nedenledir ki rasyonalite ve eleştirel teoride benimsenen kavramların ayrı ayrı düşünülmemesi gerektiği savunularak teoride orta yerdeki konumunu bu kuram ile dile getirmiştir.

1.2.6. Kopenhag Ekolü ve Güvenlikleştirme

Güvenliğin askeri güvenlik dışında farklı bir anlam ifade etmesi Soğuk Savaş’tan sonra olmuştur. Güvenliğin küresel aktörlerin varlığına bağlı olarak değişim göstermesi, ülkelerin güvenlik algılarını etkileyerek yavaş yavaş dünya üzerinde hakimiyet göstermiştir. Bu noktada güvenlik anlayışı ile ilgili Barry Buzan ve Ole Waever gibi iki büyük teorisyenin savunduğu Kopenhag Ekolü’nün görüşleri ile bunun gerçekliği çok kolay bağdaştırılabilir. Bu ekol (okul) ile 1990’a kadar realizmin temel anlayışı olan klasik güvenlik anlayışı yerine yeni güvenlik anlayışının hâkim olduğu savı söz konusudur. Güç maksimizasyonunun temel

¹² Mustafa Küçük, Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Görüşü Anlamak” Ege Akademik Bakış Dergisi , 9/2, 2009:777

alındığı realizme karşı bu ekol 3 çeşit güvenlik anlayışının olduğunu savunmuştur. Bunlar:

1. Bölgesel Güvenlik
2. Toplumsal Güvenlik
3. Güvenlikleştirme'dir.

Bununla beraber güvenlik kavramının ne anlama geldiği ise geçmişten günümüze değişen misyonu ve sistematığı ile sürekli değişim göstermektedir.¹³

Kopenhag Ekolü ile literatürde yer edinmeye başlamış “güvenlikleştirme” kavramını incelemek, güvenlik kavramında güç politikasını incelemektir gibidir.¹⁴ Kopenhag Ekolündeki güvenlik kavramını oluşturan geniş kapsamlı bu çok yönlü kavram, güvenlikleştirme merkezli bir dönüşüme öncülük etmiştir.

Güvenlikleştirme kavramı, güvensizlik kelimesinin tepkimeye girmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Güvensiz ortamının güvenli yapılabilmesi eyleminin çıktısı niteliğini taşıyan güvenlikleştirme, güvensizliğin ters orantısıdır.¹⁵ Ana hedefin çok yönlü tehditlere karşı savunma mekanizması olan güvenlikleştirme ve bunun doğal sonucu olan risk yönetimi, diğer teorilerin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu ekole göre küresel dünya düzeni içinde askeri güvenliğin dışında politik, ekonomik, toplumsal ve çevre güvenliğinin yer aldığı komplike bir sistem söz konusu olduğundan, sistematik olarak yeni güvenlik anlayışındaki ana tehditlerin belirlenmesi elzemdir. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD gibi güvenli bölge tayin edilen devletin stratejik yerlerinde meydana gelen terör eylemleri, güvenlik algılamalarındaki değişimin kırılma noktası sayılmaktadır. Böylelikle tehdit faktörlerinin bir noktadan gelmesi noktasında gelişen “suç ortakları” fikri de böylelikle 21. Yüzyıldaki olası tüm terör eylemlerinin çıkış noktası olmuştur. Bu suç ortaklarının ise küreselleşme ve buna bağlı olarak anarşik düzenin yapılandırmasında görev alan uluslararası örgütlerin varlığının caydırıcılığı ile ortaya çıktığı ve daha fazla etki uyandırdığı görülmektedir. Nitekim terör örgütleri tek başına varlığını koruyamamakta, bunun için başta diğer devletler olmak üzere organize suç örgütleri, uyuşturucu ve silah çeteleri gibi birçok yerden teknik ve mali

¹³ Birsan Polat, “Türkiye’de Güvenlik, Güvenlik Yapılanması ve İstihbarat” Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020:9

¹⁴ Barry Buzan vd. “A New Framework For Analysis” Lynne Rienner, 1997:32

¹⁵ Nebi Miş, “Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi” Akademik İncelemeler Dergisi, 6/2, 2011:347

destekle finanse edilmektedir. Tüm bunların sonucunda 21. yüzyıla etki eden küresel terörizm başta olmak üzere, organize suç şebekeleri, yasadışı göç, nükleer silahlanma yarışı, etnik ve dinsel çatışmalar gibi tehditlerle baş etme zorunluluğu doğmuştur. 11 Eylül'deki kırılma noktası ve asimetrik tehdidin varlığı da güvenlikteki bu değişimin kaçınılmaz sonucu olmuştur. O halde her ülke için belirlenecek risklerin hangi yönden ve hangi unsurlarca beslendiğinin belirlenmesi kriz yönetiminin birinci aşamasını oluşturmaktadır.

Güvenlikte önemli olan husus güvenlikleştirme kavramı ve bu kavramın güvenlik literatürüne inşaa sürecidir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi sonrası güvenliğe yönelik düşüncelerin yeniden yapılandırılması ve güvenlik çalışmaları gündeminin yeniden tanımlanmasının önemi ortaya çıkmıştır. Güvenlikleştirme kavramına önemli katkı sağlayan Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında geçirdiği dönüşümdeki temel amaç; literatüre yeni ve ikna edici bir açıklama getirmektir. *“Güvenlikleştirme, bir şeyin değerli kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak inşa edilmesi ve buna mukabil alınan istisnai tedbirleri desteklemek için kullanılmasıdır. Güvenlik dışılaştırma ise, daha önce tehdit olduğu kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşa edilmemesidir.”*¹⁶

Avrupa'daki örneklerden yola çıkan Kopenhag Ekolü, devletlerin güvenlik sorunlarını belirlemede bazı konuların güvenlik dışına çıkarılmasını esas alan anlayışın yaygınlaşması ve devlerin bekasını ilgilendiren acil konulara öncelik verilerek güvenlik konusunun saptanmasını önermektedir. Bu şekilde Kopenhag Ekolü, dar bir güvenlik tanımından yana tercih belirtmektedir.¹⁷ Bu kavram günümüz sistemlerinde de kullanılmakta ve sistemler bu kavram üzerinden ülke gündemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda güvenlikleştirme, ülkelerin algı boyutuyla alakalı olan ve devletin milli güvenliği açısından neyin tehdit neyin risk olduğuna karar veren bir mekanizmadır.¹⁸

¹⁶ Barry Buzan, “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi” Uluslararası İlişkiler, 5/18, 2008:107-123

¹⁷ Sait Yılmaz, “Uluslararası Güvenlik, Teori, Pratik, Gelecek” Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017:88-89

¹⁸ Birsan Polat, “Türkiye’de Güvenlik, Güvenlik Yapılanması ve İstihbarat” Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020:11

Şekil 1: Güvenlikleştirme

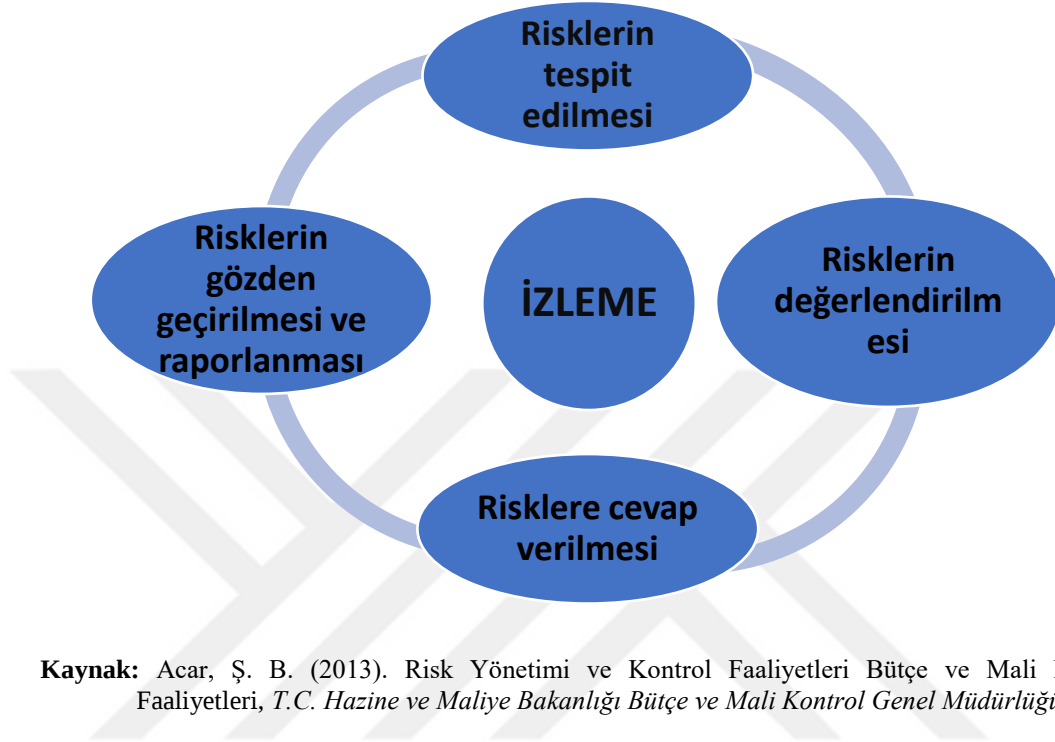
Kaynak: Küçükşahin, A., İskender, C. Ş., ve Dedeoğlu, Ç. (2009), Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(10), s.21

Hayali bir güvenlik eşiğinin olduğu varsayılırsa, ülke açısından önemli olan ve tehdit niteliğinde bulunan konular eşiğin yukarısında, önemli olduğu halde tehdit niteliğinde kabul edilmeyerek risk olarak görülen, önlem alınmayan konular ise eşiğin altında bulunur. Tehdit durumunda tedbir alınması gerektiğinden bu eşiğe göre gündem belirlenir ve risk durumundaki konular gündemde yer almaz. Risk boyutundaki konuların eşiğin yukarı alınması ile o konu güvenlikleştirilmiş olur. Ancak burada önemli olan güvenlikte risk ve tehdidin ayrımını yapabilmek; riske karşı risk yönetimi, tehdide karşı tedbir mekanizmasının gerçekleştirilmesi gerektiğinin ayrımına varabilmektir.¹⁹

Güvenlikleştirme, hibrit savaş ortamında oldukça önemlidir. Birçok yöntem ve aktörün aynı anda kullanılabilirdiği bir ortamda risk ve tehdit karmaşasının çözümlendiği açık bir dil sunmaktadır. Güvenlik sorunu haline getirilen bir konunun proaktif bir sürece hizmet etmesi ve hibrit yöntemlerle tedbirler ve risk yönetim süreçleri kontrol altında tutulabilmektedir. Böylelikle ülkelerin ve kitlelerin güvenlikleştirdiği konular üzerinden cephesel savaş ortamının oluşması önlenmekte, oluşması durumunda sürecin yönetimi daha planlı bir şekilde ilerlemektedir.

¹⁹ Birsen Polat, A.g.e, 2020:12

Şekil 2: Risk Yönetim Sürecinin Güvenliğe Uyarlanması

Kaynak: Acar, Ş. B. (2013). Risk Yönetimi ve Kontrol Faaliyetleri Bütçe ve Mali Kontrol Faaliyetleri, *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü*, s.14.

Yukardaki şekilde risk yönetim süreci sırasıyla gösterilmiş ve aşamaların belirlenmesi ile stratejik bir eylem planı sunulması hedeflenmiştir. Bu değişen paradigma ile güvenlik kavramındaki risk yönetim süreci ile ezber stratejiler önemini kaybetmeye başlamıştır. Nitekim güç dengesinin oluşturulmasında da bu dönüm noktası etkin olarak uluslararası sistemdeki hegemonyanın yönü de farklı yönlere çevrilmiştir. Böylelikle devlet odaklı sistemdeki aktör değişimi insana ve dolayısıyla teknolojiye işaret etmiş, buna bağlı olarak hedeflerde de sapma oluşmuştur.

1.3.Güvenlik Algılamalarındaki Değişimin Yönü

Küresel dünya düzeni ile oluşan güvenlik zafiyeti kimlik üzerinden yapılarak ana hedefe ulaşmak istense de bu hedefe giden yoldaki geleneksel güvenlik anlayışları Kopenhag Ekolü kuramının benimsenmesindeki elzemiyete vurgu yapmaktadır. Soğuk Savaş sonrası gelişen dünya ile birlikte tahakkümün sınırları asimetrik olmuş, realizm temelindeki konvansiyonel güç tanımlamaları da bu tehdidin önlenmesinde yetersiz kalmıştır. Öyle ki neorealizm temelinde kabul

gören uluslararası küresel veya bölgesel örgütler de oluşabilecek çatışma riskini aza indirmişlerdir. Ancak siyasal- ekonomik ve toplumsal çıkarların rol oynadığı üçlü çemberde birini diğerinden ayırmanın mümkün olmadığını bilen aktörler, mesajlarını bu üçleme üzerinden yapmakta ve hedeflerine bu yönden ulaşmaya çalışmaktadır. Bu konuda ise küreselleşmeye bağlı olarak küresel sorunların baş göstermesi kaçınılmaz bir sorunun uluslararası düzlemde yerini almasını sağlamıştır. Uluslararası güvenlikte self-determinasyon güvenliği, süreç içerisinde yapısal düzlemdeki değişiklikler ve ideolojiler sonucunda meydana gelen tehdit algılamalarında tarafsız düzlemde yerini korumaktadır. Güvenliğin küresel boyutunda ise nükleer tehdit, silahlanma, çevre kirliliği, gelişmekte olan ülke statüsü, ulus aşırı suç faaliyetleri gibi birçok yeni tehdit kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁰

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra kolektif güvenliğin önem kazanması küresel sistemin en büyük sorunlardan olan terörizm ve buna bağlı gerçekleşen düşük yoğunluklu çatışma örnekleri terörizmin sınır aşan bir risk olduğunu gözler önüne sermiştir. Somut olarak güvenlileştirilen terörizm örneğine getirilen savunma stratejileri hedefin belirlenememesi sebebiyle çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Özellikle devlet ebediyetinin mutlak bir ulusal barış çerçevesinde gerçekleşeceği görüşü, etnik ve mezhepsel birçok motifin kullanımı, hali hazırda kimlik olgusunun önemliliğine dikkat çekmektedir. Bu konuda Denk; *“21. yüzyılda güç merkezi veya egemenlik bölgesinde egemen olma şartları değişerek gelişmiş, parayı kontrol etmek, gündemi belirlemek, düğüm noktalarında askeri güç bulundurmak, cazibe merkezi olmak gibi stratejik ve politik etmenler gücün olmazsa olmazları içine girmişlerdir. Bu bağlamda güç merkezi olma şartlarını, her alanda diğerlerin göre fazlasıyla sağlayan, hatta diğerlerini kendine mecbur eden, muhtaç eden bağımlı hale getiren aktör bölgesel hegemonyasını ilan edecek, bu şartları dünya çapında sağlayabilirse küresel bir güç merkezi haline gelecektir”*²¹ diyerek güce ve güvenliğe etki eden unsurların vazgeçilmezliği üzerinde durmuştur.

Güvenlik kavramının herkesçe kabul görmüş bir tanımı olmasa da çeşitli perspektiflerden tanımlamaları görmek mümkündür. Güvenlik, “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu,

²⁰ Murat Yorulmaz, “Değişen Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Değişmeyen Güvenlik Paradoksu” Balkan Enstitüsü Dergisi, 3/1, 2014:109

²¹ Nevzat Denk, “21. Yüzyıla Girerken Türkiye’nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi” Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul. 2004:24

emniyet” olarak tanımlanmaktadır.²² Bu anlamda güvenlik; siyasal, askeri, toplumsal ve ekonomik olarak karşılaşılabilecek risk ve tehditlerin olmadığı bir sistemdir.

Risk ve tehdit boyutundan bakıldığında bu durum güvenliğin uluslararası sistemde belirleyici bir rolü olduğu gözlemlenmektedir. Öncelikle şuna açıklık getirilmesi gerekmektedir: risk ve tehdit aynı kavramlar değildir. Bu kavramların tanımlanması ülkeden ülkeye göre değişiklik gösteren yorumsal bir ifadedir. Başat güce sahip ülkeler için ele alınacak olaylar risk olarak adlandırılırken, özellikle askeri ve ekonomik yönden iyi olmayan başka bir ülke için aynı olay tehdit olarak ele alınabilir. Bu yönüyle ele alındığında risk, olası durumları ifade ederken tehdit olayın ciddi bir hale gelmesi sonrası durumu ifade etmektedir. Öyleyse risk, güvenlik boyutuyla alındığında genel tanımıyla, “zarara uğrama tehlikesi” olarak ifade edilebilmektedir. Tehdit kavramı ele alındığında ise durum ciddi bir hal almış olduğundan durumlar değişmektedir. Çünkü risk boyutundaki sorun güvenlileştirilip tehdit boyutuna geçmiş, ülkeyi ve dolayısıyla ülkeye dair her alanı etkileyecek olası bir güvenlik sorunu niteliği kazanmıştır. Sorun tehdit boyutuna taşındıysa müdahale edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla riskte “risk yönetimi” kavramı hâkim iken tehdit boyutuna gelen sorunlar için müdahale gerekliliği doğmakta, proaktif unsurlar veya diplomaların kullanılması ile önlenmeye çalışılan süreç sonuç vermeyebilir.

Bu kavramın genişliği ve çeşitli unsurların güvenliği ile tam anlamda bir güvenlik ortamının oluştuğu varsayılırsa bu kavram üzerinden çeşitli güvenlik ortamlarının varlığı da ortaya çıkmaktadır. Devletlerin ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliği de iç ve dış güvenlik kavramlarında kendini bulmaktadır.

“1987 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) ‘Silahsızlanma ve Kalkınma ilişkisi’ başlıklı raporda güvenliğin yalnızca askeri boyutunun olmadığı, bunun yanında siyasal, ekonomik, sosyal, insani ve ekolojik boyutlarının da bulunduğu dikkat çekilmekte ve güvenliğe yönelik askeri olmayan tehditlerin küresel sorunlar içerisinde ön sıraları işgal ettiği vurgusu yapılmaktadır. Dolayısıyla gerek akademik alanda gerekse uluslararası örgütler düzeyinde ulusal güvenliğin anlam ve kapsamını geniş yorumlama ihtiyacı, güvenlik sorunsalı açısından genellikle bir tehdit kaynağı olarak değerlendirilen küreselleşme süreciyle birlikte artmıştır.”²³

²² www.tdk.gov.tr, 2021

²³ Çağlar Gün, “Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi” Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2014:24

II. BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMININ TANIMLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde savaş kavramı tanımlanarak hibrit savaşa giden süreçte geçirdiği evrime dikkat çekilmiştir. Çeşitli savaş konseptlerinin açıklanması ile savaş yöntem ve araçlarının çeşitliliği ifade edilmiş, hibrit savaş ve kamu diplomasisi ilişkisinin anlaşılması açısından diplomatik ve askeri yönleri ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle hangi savaş konseptinin hangi savaş ortamında kullanılabileceği görüşünün istinaden çeşitli yöntemler sunulmuştur.

2.1.Savaş Nedir?

Savaş; biyolojik, etnik, ekonomik, sosyolojik birçok konuda çatışma yaşanması sonucu dış dünyaya yansıyan kavramsal bir bütünlüğü ifade etmektedir.²⁴ Varlık'a göre savaş: *“Devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem”*²⁵ olarak ele alınmıştır. Öyleyse savaş ortamının oluşabilmesi için öncelikle bir fail söz konusu olmalıdır. Buradaki fail devlettir ve bu devlete karşı kuvvet kullanma hali ön plandadır. Ancak kuvvet kullanma fiilinin sadece askeri güvenlik olarak algılanmaması gerekir. Varlık'ın açıklamasına göre fail ve fiilin yan yana geldiği bu aşamada failin fiili kabul etmesi de tanımın temel bileşenidir. Clausewitz savaşın dayandığı temelleri üç ana başlıktan hareketle savaş ihtimallerinin belirginleşen tehdit boyutuna dikkat çekmiştir. Bu üçlemede ilk

²⁴ Haldun Yalçınkaya, “Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2004:20

²⁵ Ali B. Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım” Avrasya Terim Dergisi,1/2, 2013:117-119

adımında “kin, nefret ve şiddet” ikinci safhada “ihtimaller ve tesadüfler” son aşamada ise bu evreleri bütünleştiren “siyasal amaçlar ve mantıksal hesaplar” söylemleri yer almaktadır.²⁶ Bu iki kavramsal çerçeveden hareketle; içinde kin ve nefret bulunduran, karşı tarafa çeşitli kuvvet unsurlarının kullanıldığı devletlerarası uygulanan stratejik ve sistematik hukuki norm temelli kavrama savaş ismini vermek geçmişten günümüze gelen tanımlamaların genel bir ön izlemesi olacaktır. Ulusal ve uluslararası savaşlardaki savaş tanımlamaların uluslararası hukuk normlarına göre tanımlanmasının zor olması da bu sebeptendir. Savaş kavramının bu evrensel olmayan niteliği, kavramsal genişliğinin her geçen gün derinleşmesine yol açmaktadır. İkinci bölümde “savaş” kavramının tanımları ve sosyal bir olgu olması itibariyle savaş konusunda çalışan çalışmacıların görüşmeleri incelenmiştir. Böylelikle tüm tanımlar çatısı altında genel geçer bir tanım sunmak, savaşın tarihi evrimini izah etmemize yardımcı olmuştur. Bu bölümde savaş türleri ele alınarak savaş kavramının çeşitlendiği ve bu çerçevede sorunların belirlenmesinin süreçte proaktif bir değer katacağı görüşü üzerinden değerlendirilmiştir. Böylelikle savaş türlerinin incelenmesi sonrası hibrit savaş kavramına giriş yapılması amaçlanmıştır.

Savaşın kavramsal olarak kuramsallaşması Tucidides’e kadar uzanmaktadır. Realizmin yazılı ilk eseri olarak kabul edilen “Pelenopez Savaşları” stratejik savaş tekniklerinin temelini atmıştır. Savaşın kuramsallaşmasında bir diğer önemli eser Sun Tzu’nun “Savaş Sanatı” isimli eseridir. Burada aslında hibrit savaş kelimesi birebir belirtilmiş olmasa da savaşın hibrit karaktere bürüneceğinin sinyalleri verilmiştir. Siyaset ve siyasal rejimin hükümet bazında bir önermesi olan, savaşın muvaffakiyeti için nasihat kitabı olan Machiavelli’nin “Prens” adlı eseri de kavramın hipotez kanıtlamalarıdır. Son olarak Clausewitz’in “Savaş Üzerine” adlı kitabı savaş tarihi anlamında en yakın teorik ve kuramsal eserdir.²⁷ Bu eserler, savaş tarihinin baş yapıtlarıdır. Tarih sahnesindeki savaş türlerinin kategorizasyonunu yapmak açısından kaynak niteliğindedir.

Savaş hem devletlerarası hem de ikincil aktörlerle ülke içindeki yaşanan savaş olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki ayrım kendi içinde çok yönlü bütüncül bir yapıyı oluşturmaktadır. Tanımların kavramsal kategorik şemalarındaki

²⁶ Haldun Yalçınkaya ve K. T. Türkeş, “Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar” Güvenlik Stratejileri Dergisi, 7/7, 2008:55

²⁷ Ebru C. Sokullu, “Savaş Türleri” Uluslararası İlişkiler konseyi Güvenlik Yazıları Serisi, No:22, 2019:2

karmaşıklığın ise teknoloji ilerledikçe genişleyeceği aşîkârdır. Yalçinkaya'ya göre²⁸ bu ayrımda iç savaş kavramı için 1949 tarihindeki Cenevre Sözleşmesi'nin II numaralı protokole bakmak gerekmektedir. Bu protokoldeki düzenlemelere göre; devletin sınırları içindeki silahlı çatışmaların savaş sayılabilmesi için belli kriterler mevcuttur.

1. Olağan şiddet sınırını aşan eylemler veya söylemler
2. Yeterli askeri kuvvetlere sahip olmak, emir-komuta zincirinin bu aşamada oluşturulması ve bunu yaparken hukuki kurallar çerçevesinde savaş ortamına girildiğinin belirtilmesi
3. Düzenli askeri harekate geçebilmek için bölgesel anlamda iç kontrolü sağlayabilme kapasitesi

Bireyden topluma toplumdan ulusal aşırı küresel sistemin güvenliğini ifade eden bağımlı bir yapının, değişen dünyaya ayak uydurması her alanda olduğu gibi güvenlik alanında da kendini göstermiştir. Realist geleneğe eleştiri olan evrensel değişim teorileri de bunu kanıtlar niteliktedir. Teknolojinin gelişimindeki bu ucu bucağı olmayan algoritmik yapı, her geçen gün yeni teori ve stratejilerin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

2.2.Savaş Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış

Savaşın evrensel bir tanımı bulunmamaktadır. Ulusal ve uluslararası ortamda savaşın tanımındaki karmaşa, genel geçer bir barış yöntemi sunmayı da engellemektedir. Bu başlık altında savaş kavramı üzerine çeşitli çalışmalar yapmış Carl Von Clausewitz, Mary Kaldor ve Frank Hoffman'ın bakış açıları ile savaş kavramı değerlendirilmiştir.

2.2.1.Clausewitz Gözüyle Savaş

Savaşın tarihinin incelenmesinde insanoğlunun dünyaya geldiği ilk döneme kadar gidilebilir. Zira savaş, önceden hayatta kalabilme mücadelesi olarak oluşturulmuş bir savunma sanatı olarak görülmekteydi. Ancak 21. Yüzyıl savaş alanlarındaki savaşı temsil etmeyen geleneksel savaşlara barış aranması yeni yüzyıldaki kadar zor değildi. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950'li yılların başlangıcı savaşın dönüşümündeki ivmeyi kuvvetlendiren ana kırılma noktalarına işaret etmektedir. Özellikle savaşta nükleer savaş tekniklerinin kullanılması, silah çeşitlerinin çoğalmasını sağlayarak evrensel etkiye sahip farklı bir savaş aracının

²⁸ Haldun Yalçinkaya, "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61/3, 2006:251

varlığını ortaya koymuştur.²⁹ Savaşın tarihindeki bu derinliğin konu bütünlüğünü dağıtmaması açısından Carl Von Clausewitz'in savaş tanımından itibaren almak değişimin yönünü belirlemek açısından yerinde olacaktır.

Modern Savaş teknikleri 1990 sonrası akademik bir inceleme alanı olarak literatürde yerini almıştır. Bundan önce ise modern savaş tekniklerini ele alan bu alan, Prusyalı bir general olan Carl Von Clausewitz'in "Vom Kriege (Savaş Üzerine)" isimli eserindeki kuramsal çerçevede incelenmekteydi. Zaferin halk-ordu-hükümet arasındaki siyasi denge ile oluşacağına dikkat çekmiştir.³⁰ Ona göre savaş amaca ulaşırken siyasi ve diplomatik kanallarla elde edilen, gerektiğinde şiddet kanallarına başvurulmuş realist bir mantığa hizmet eder. Napolyon Savaşlarını teorik bir çerçeve ile ele alan Clausewitz'i realist yöntemden ayıran ana etken ise meşru görülen şiddetin diplomasi ve politik kanallarla desteklendiği taktirde muvaffakiyet getireceği görüşüdür.³¹ Bu yönüyle devlet-ordu-halk üçlemesi yeni savaşlarda daha bulanık bir hal almış, sivil ve askeri ayrımın kalmadığı dışsal eğilimler ortaya çıkmıştır.³²

Clausewitz'e göre savaş; ortak çıkarların çatıştığı şiddet eylemidir. Eserinde belirttiği üzere tanımlanması gerekirse *"hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet eylemidir"*.³³ Ancak bu tanım araştırma konumuz olan savaşın evrimi için yetersizdir. Aynı eserde başka bir deyişle savaş; *"Her somut olayda özelliklerini bir ölçüde değiştiren gerçek bir bukalemun olmakla kalmayıp aynı zamanda bir bütün olarak bakıldığında belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir eylemdir. Bir yanda kör bir güç olan ilkel şiddet-kin ve düşmanlık, öte yanda savaşı ruhun özgür ve yaratıcı bir faaliyeti haline getiren tesadüfler ve ihtimal hesapları; son olarak da savaşı akla tabi kılan siyasi kimlik aracıdır."*³⁴ En başta savaş, bukalamuna benzetilmiş ve her olayda farklı şekilde ortaya çıkan savaşın üç boyutu ile ele alınması, savaşın hem siyaset hem mühendislik (teknik ve bilimsel) yönüne vurgu yapılmıştır.

²⁹ Ali Karaosmanoğlu, "Yirmibirinci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden" Uluslararası İlişkiler, 8/29, 2011:7

³⁰ Haldun Yalçınkaya, "Savaş", edit. Şaban Kardaş ve Ali Balci, Uluslararası İlişkilere Giriş, Küre Yayınları, İstanbul, 2014:276.

³¹ Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği" Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 2/1, 2015:37

³² Mary Kaldor, "In Defence of New Wars" Stability International Journal Of Security & Development, 2/1, 2013:11

³³ Carl Von Clausewitz, "Savaş Üzerine", Çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015:24

³⁴ Savaş Üzerine, a.g.e. 2015:55

2.2.2.Kaldor Gözüyle Savaş

Kaldor'a göre bahsedilen savaş, yeni nesil savaşlardır. Yaptığı çalışmalarda Clausewitz'in savaş tanımını genişleterek transnasyolist bir bakış açısı ortaya koymuştur. Devletin devletle olan savaşlarına ek, devletin devlet olmayan savaşlarına dikkat çekmiştir. Yasa dışı aktörlerin de devreye girdiği Kaldorist savaş tanımında, karmaşık örgüt yapıları vardır. Uyuşturucu ve silah satışının en büyük savaş finansmanı olması, hukuki normların söz konusu olduğu savaş kuramlarını bozmaktadır. Paralı Askerleri, diyorolaraları, sivil toplum kuruluşlarını da içine alan düzensiz örgütlerin, düzenli örgütlerle yaşadığı askeri ve diplomatik unsurlu savaşlar söz konusudur. Bu savaş tipini; meşruiyet temeli oturmamış, küresel düzene ayak uydurmakta zorlanan ülkelerde somutlaştırmıştır. Özellikle Somali, Irak, Afganistan gibi ülkeleri örnek göstermiştir. Kaldor'a göre savaşa meşruiyet kazandıran dinsel ve etnik öğelerin varlığı, bu gibi suç örgütlerini genişletmek adına yapılan asimilasyon politikalarıdır.³⁵ O'na göre zayıf ulusal yönetimler de dahil olmak üzere geçmişte bulduğumuz düşük yoğunluklu çatışmalar zaman zaman gündeme gelecektir. Yeni savaşların hem modern hem de post modern unsurları içerdiği, hatta "yeni savaş" kavramı tanımlanırken uzay savaşları da dile getirilmiştir.³⁶ Kaldor'un tipolojisinin değerlerinden biri de hangi global sürümlerin baskın güç olarak nitelenmesi gerektiği yönündedir. Ona göre sivil toplum; küresel güçlerin vizyonlarını gerçekleştirmek için çeşitli versiyonlarla güç ögesine etki eden eğilimlerdir.³⁷

Savaşın dönemsel ayrımları ve geçiş noktaları, askeri unsurlara hizmet eden savaş faktörlerinin değişimine de neden olmaktadır. Kaldor'a göre bu değişim anokranizmin bir ürünüdür ve durumu aşağıdaki şekilde şematize etmiştir:³⁸

³⁵ Marry Kaldor, "Old wars, Cold Wars, New Wars and the War On Terror", *International Politics* 2005:491-498

³⁶ Errol Henderson ve J. David Singer, "'New Wars' and Rumors of 'New Wars'" *International Interactions*, 28/2, 2002:172-173

³⁷ Krishan Kumar, "Civil Society, Globalization and Global Civil Society" *Orfalea Center for International and Global Studies*, 10/11, 2006:12

³⁸ Mary Kaldor, "New And Old Wars" Polity Press, Third Edition, Cambridge, 2012:16

Tablo 1: Savaş Unsurlarının Tarihsel Değişimi

	17. ve 18. Yüzyıl	19. Yüzyıl	20. Yy. Başları	20. Yüzyıl Sonları
Devlet ve Türü	Mutlakiyetçi Devlet	Millet-Devlet	Devletin koalisyonları, Çok Uluslu Devletler, İmparatorluklar	Bloklar
Savaşın hedefleri	Devletin çıkarları, Hanedan Çatışması	Ulusal Çatışma	Ulusal ve İdeolojik çekişme	İdeolojik Çatışma
Ordu ve Türleri	Paralı-Profesyonel askerler	Profesyonel askerlik çağrıları	Toplu Ordular	Bilimsel-Profesyonel-Elit Ordular
Askeri-Teknik	AteşliSilah Kullanımı-Savunmacı Manevralar-Kuşatmalar	Demiryolları ve telgraf-Hızlı seferberlik	Büyük ateş gücü-Tanklarve Uçaklar	Nükleer Silah
Savaş Ekonomisi	Düzenli vergi ve borçlanma	Geniş Yönetim Birimleri ve Bürokrasi	Ekonomik seferberlik	Askeri-Endüstriyel Bileşenler

Kaynak: Kaldor, M. (2005), Old wars, Cold Wars, New Wars and the War On Terror. *International Politics*, No:42, 491

2.2.3.Hoffman Gözüyle Hibrit Savaş

Hoffman, savaşın değişimini siyah ile beyazın iç içe geçmiş bulanık bir tezahürü olarak niteler. Ona göre bu kombinasyonun derinliği arttıkça savaş daha da ölümcül olacaktır. Savaşın her türlü formunu kullanan düzensiz güçlerin planları ile yüzleşmek taktiksel olarak savaşın gidişatı hakkında taraflara yol gösterecektir.³⁹

Frank Hoffman; çatışmanın çeşitli biçimlerde esnek ve sofistike bir biçimde aynı anda birden fazla savaş türünün kullanılacağı bir zamana girdiğimizi kabul ederek yeni güvenlik anlayışını çok daha olgun bir seviyeye taşımıştır. “Savaşta devrim” yaşandığını iddia ederek Hibrit Savaş olarak nitelediği dönem kuşkusuz 21. yüzyıldır. Bugün ve yarındaki düşmanların, savaş türlerindeki değişik kombinasyonlarla ortaya çıkacağı ve faaliyette bulunacağı üzerinde durmuştur.. Devlet dışı aktörlerin düzensiz savaş türlerinde kendini göstereceğini belirtirken, ulus devletlerin de geleneksel savaş türleri ile birlikte bu düzensiz güçleri kullanacağını dile getirmektedir. Belli türdeki savaş tekniklerinin 21. Yüzyılda kullanılmasını,

³⁹ Frank G. Hoffman “Hybrid Warfare And Challanges” Small Wars Journal, 52/1, 2009:35

genel manada “yenilgi reçetesi” olarak tanımlar. O’na göre hibrit savaşlardaki çok modlu faaliyetler, aynı birimler hatta aynı birlikler tarafından kullanılabilir. Genel anlamda çatışma anında, fiziksel ve psikolojik anlamda sinerjik etkilerinin kullanılması gerektiği üzerinde durur. Taktiksel savaşlarda fiziksel harekât dışında psikolojik hareketin de galibiyet getireceğine inanmaktadır. Bu iki kuvvetin aynı anda kullanılması ile karşı tarafın taktiklerini ve operasyonel gücünü bulanıklaştırarak güç dengelerini değiştirdiğini dile getirir.⁴⁰

Hibrit savaşlarda gücü elinde bulunduran başat gücün kontrolünü kaybetmesi sonrası karşılaşılabilecek muhtemel saldırılara dikkat çeken Hoffman, 21. Yüzyıl güvenlik sorunu haline gelen biyolojik ajanlar ve füzeler, etnik olarak aktive olmuş paramiliter gruplar ve birçok düşünceye özgü terörist gruplardan bahseder. Gelecekteki savaşların haydut güçlerini, kendini soyutlamış olan bu tehditlerden geleceği fikri üzerinde durmuştur. Devlet dışı aktörlerle birlikte sempatik ve radikal gruplarının izleyeceği yol haritası ile psikolojik bir savaşın ortaya çıktığı üzerinde durmaktadır. Ekonomik savaşlarla birlikte bilgisayar ağlarındaki savaşların da savaşın coğrafyası haline geldiği eğilimi ile öldürücü ve bazen sakatlayıcı bir şiddeti tanımlar.⁴¹ Hoffman’ın araştırmalarına göre savaş türlerinde ve yöntemlerindeki fazlalık, geleneksel savaşların ortadan kalktığına işaret etmektedir. Kısıktıcı yöntemden çok stratejik temeli esas alan 21. Yüzyıl güvenlik anlayışı, eleştirel düşünme ve yaratıcılığın kazanacağı bir durumu ifade etmektedir. Tüm bu söylemler göz önünde bulundurulduğunda, Hoffman’ın gözünden tasvir edilen bu savaş taktiklerinin gelişiminde küresel bir yöntem benimsenmek zorunda olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Bu sebeple eğitim aşamasına öncelik verilmesi gerektiğini de çalışmalarında dile getirmiştir.⁴²

Hoffman, genel anlamda zorunlu olarak yeni bir savaş tekniği geliştirilmesi inancı ile hibrit savaş tanımlarının tüm spektrumlarda değişime uğradığını dile getirmiştir. 21. Yüzyıldaki savaş modlarını araştırarak Kopenhag Ekolü düşüncesinin çizgisinde çalışmalar yapmıştır.

⁴⁰ Frank G. Hoffman “Conflict The 21st Century: The Rise Of Hybrid Wars” Potomac Institute for Policy Studies Arlington, 2007:5-18

⁴¹ James Mattis ve Frank Hoffman, “Future Warfare: The Rise Of Hybrid Wars” USNI U.S. Naval Institute Proceedings Magazine, 132/11, 2005:2

⁴² Mihail Anton, “Hybrid Pedagogies For Hybrid War” Scientific Research And Education In The Air Force-Afases” 2016:509-516 (Anton, 2016)

2.3.Savaş Kavramının Evresel ve Devresel Değişim Aşamaları

Savaş yöntem ve tekniğinin teknolojik değişimle birlikte değişmesi kaçınılmazdır. Savaşın doğası ve karakterindeki ayrım ise işin niteliği ve unsurları arasındaki uyumuna işaret etmektedir. 1980'lerin sonunda 4GW teorisyenleri savaştaki değişimi ele alarak literatürde güvenlik kavramının kırılma noktasına dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkileri ile çatışmaya giren milletler, gruplar ve devletlerin tetiklendiği dönüşüm, kavramsal çerçevenin girizgâhıdır.⁴³ Geçmişten günümüze bunun evrelerini görmek de mümkündür. Savaş kavramında üç önemli evre olduğu ve bu evrelerin belli kırılma noktaları olduğu genel olarak kabullenmiş bir ilkedir. Savaşın bu üç kategorideki sırası ise; Klasik Savaşlar, Modern Savaşlar ve Yeni Nesil Savaşlardır. Ancak gri ortamda gelişen savaş tekniklerinin söz konusu olduğu yeni nesil savaşlarını da kendi içinde dördüncü nesil ve hatta beşinci nesil savaşlar olarak ele almak yerinde olacaktır. Bu dört evrenin kırılma noktaları ise tarih sahnesinde devresel ve sistemsal uluslararası keskin noktalara işaret etmektedir.⁴⁴

Geleneksel savaş anlayışının benimsendiği birinci nesil ve ikinci nesil savaş teorileri sıcak savaş olarak adlandırılırken, üçüncü ve dördüncü nesil savaşlar manevra savaşları olarak literatürde genel bir tanımlama bulmuştur. Metodolojik sınıflandırmada geniş bir yelpazenin ürünü olan “yeni nesil savaş stratejisi” yani dördüncü nesil savaşlar; giderek genişleyen bir teorinin sacayağını oluşturmaktadır. Bu sebeple teoriyi “anlamak, kavramak ve uygulamaya geçirmek” 21. Yüzyıl güvenlik çemberinde hayati bir öneme sahiptir.⁴⁵ Stahn, bu değişimin yönünü hukuki temellere dayandırır. “Meşru savaş” ve barışı ayrı tabanlarda değerlendirerek diyalektik bir yöntem sunmuştur.⁴⁶ Stepanova'ya göre ise yüksek derecede ulus aşırılık, ülkeden ülkeye seyreden tehditlerin çeşitliliğini hızlandırarak döneme ve her ülkeye hitap eden yeni nesil güvenlik stratejilerine yön vermeyi zorunlu kılmıştır.⁴⁷

⁴³ Colonel Steven ve C. Williamson “From Fourth Generation Warfare To Hybrid War” Usawc Strategy Research Project, 2009:29

⁴⁴ Yusuf Özer, “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş” Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7/1, 2018:33

⁴⁵ Abdullah Şengönül, “Dördüncü Nesil Savaş Kapsamında Türkiye İçin Strateji Tartışmaları” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2018:1-4

⁴⁶ Carsten Stahn, “ ‘Jus Ad Bellum’, ‘Jus in Bello’... ‘Jus Post Bellum’?- Rethinking The Conception Of The Law Of Armed Force, The European Journal Of International Law, 17/5, 2016:923

⁴⁷ Evgenia Stepanova, “Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological And Structural Aspects”, Vol.23, Oxford University Press, 2008:7

Eski konvansiyonel yöntemler ile cephesel savaşların geride kaldığı savaş teorilerinin rafa kaldırıldığı 21. yüzyıl, dördüncü nesil savaşların popülasyonundaki kuvvetlenmeye öncülük etmiştir. Beşinci nesil uzay teknolojilerine alt yapı oluşturan dördüncü nesil savaşları geçiş sürecinin de köprüsünü oluşturmaktadır.⁴⁸ Dördüncü nesil (yeni nesil-hibrit-melez-irrasyonel) savaş konseptini oluşturan detayların incelenmesi ile 21. yüzyıldaki güvenlik tanımının içerdiği ve giderek genişleyen anlamın anlaşılması oldukça önemlidir. Bu sebeple savaş konsept ve türlerinin bilinmesi gerekmektedir.

2.4.Savaş Konseptleri ve Türleri

Savaşın her türünde amaç çıkarların maddi-manevi zarar görmeden elde edilmesidir. Ancak her döneme hitap eden savaş türleri tarih sahnesinin her anında ya tek başına ya da bir arada kullanılmıştır. Erdağ bu yönüyle çatışma ve savaşın üç boyutlu bir aşamadan geçtiğini savunmaktadır. Ona göre birinci dönem, silahsız insanların olduğu ilkel bir dönemi ifade etmektedir. İkinci dönem silahın icadıyla birlikte silahlı insanların olduğu çatışma ortamının ara geçiş noktasıdır. Üçüncü Dönem ise insansız silahların olduğu yeni nesil savaş türlerinin kullanıldığı karmaşık bir savaş ortamını tanımlamaktadır.⁴⁹

Savaşın akademik tarihi incelendiğinde kronolojik sırayla kümülatif bir ilerleme olduğu görülmektedir. Keskin dönüşler ve varsayımlar söz konusu değildir. İş bu haldeyken dönemsel ve karşılaştırmalı bir ayrıma gidilmesi, savaş tarihinin anlaşılması açısından kavramsal bir çerçeve çizmek gerekmektedir.

Selahattin Özyurt, savaş türlerini kategorize ederken amaçlar bakımından değil, teknik ve yöntemsel açıdan sınıflandırmaya tabi tutmuştur.⁵⁰

1. Soğuk Savaş

1.1.Politik Savaş

1.2.Ekonomik Savaş

1.3.Teknolojik Savaş

1.4.Psikolojik Savaş

⁴⁸ Yusuf Özer, “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7/1, 2018:39

⁴⁹ Ramazan Erdağ, “Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması” Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 22/1, 2020:10

⁵⁰ Selahattin Özyurt, Sosyolojik Açıdan Sivil Savunma Üzerine Bir İnceleme” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1989:8-9

2.Silahlı Savaş

2.1. Genel (Topyekûn) Savaş

2.2. Sınırlı (Bölgesel) Savaş

3.Özel Savaş

3.1.Ayaklanmalara Karşı Koyma

3.2. Psikolojik Savaş

3.3.Gayrinizami Savaş

3.3.1. Gerilla Savaşı

3.3.2. Birleşik Savaş

3.3.3. Asimetrik Savaş

3.3.4. Dördüncü Nesil (Yeni Nesil-Hibrit-Melez-İrrasyonel) Savaş

Tüm bu tanımlamalara değinilmeden hibrit savaş türü başlığından kopmamak adına silahlı savaş ve gayrinizami savaş türleri incelenecektir.

2.4.1.Topyekûn Savaş

TDK'ya göre topyekûn sözcüğü, Türkçe ve Arapça iki sözcüğün birleşiminden meydana gelmiştir. Kelime manası olarak “*Eksiksiz, toplam, toplu olarak*”⁵¹ ifade edilmiştir. Bunun savaş kavramına uyarlanması da savaşların sadece belli taraflar arasında değil, topluca gerçekleştirilen mücadeleler olduğu yönünü öne çıkarmaktadır.

Embel'e göre 1789 Fransız Devrimi topyekûn savaş yönünden dönüm noktası niteliğindedir. Devrimin toplumsal ve siyasal açısından kitlesel bir hal alması milliyetçi fikirlerin doğmasına ve aidiyet duygularına bağlıdır. Zira insanları bir arada tutan bu milli bilinç, savaşın da barışın da kitlesel bir devrimidir. Topyekûn savaşta diğer bir kırılma noktası da 19. yüzyılda meydana gelen sanayi devrimidir. Ekonomik gücün ön planda olduğu bu dönemde çıkar çatışmalarının ön planda olması, büyük düşmanlıkların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Küresel ölçekli savaşların ana tabanında üretilen ürünlerin ortak pazar arayışı hâkimiyetinde esas

⁵¹ Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>

çıkış noktası da topyekûn bir istila yahut mücadeledir. Sadece askeri veya teknolojik olmayan, sivilî içine alan teritoryal bir bakış açısı ve makro bir strateji etkililiği sağlanmaktadır.⁵² Bu sebeple milliyetçi bir birleşme ile sanayileşmiş ekonomik imkânlardaki yeterlilik, topyekûn bir savaş teorisi için başlangıçta yeterli bir düzeyi ifade etmektedir.

İkinci nesil savaşlar olarak ifade edilen topyekûn savaşların en güzel örneği I. ve II. Dünya Savaşı'dır. Sanayi Devrimi'nin getirdiği pazar arayışı sonrası yoğun ateş gücü ve kitlesel bir savaş platformu haline gelmiştir.⁵³ Öyle ki bu savaşın uzlaşılarını sağlayan anlaşmalar ikinci nesil savaşın neslinin tükenmesine kadar sürmüştür.

Eskiden savaşlar ilanla başlar antlaşma ile biterdi, ancak 21. yüzyıl dönem savaşlarında bu, belli belirsiz başlayan bir savaşın soğuk esintileri olarak kendini göstermektedir. İşte böyle bir ortamda topyekûn savaş teknik ve unsurlarının olduğunun kanıtıdır.

2.4.2.Sınırlı (Bölgesel) Savaş

Sınırlı Savaş, amacın bir çıkara dayanması dışında belirli bir bölgede yaşanan, küresel bir nitelik taşımayan, tarafları bakımından kısıtlı yürütülen bir savaşı ifade etmektedir. Savaşın yönü ve uygulaması büyük bir operasyon yönünden çok, topyekûn savaş tekniğine zıt bir şekilde büyük bir tahribatı ve işgali hedeflemez.⁵⁴

Sınırlı savaş kendi içinde topyekûn bir mücadelenin fitilidir. Ancak konvansiyonel yıkıcı bir mücadelenin ötesinde bölgesel bir harekât, olabildiğince az zayıat ile amaca ulaşmayı yeğlemektedir. Sınırlı savaş tarihi bu yüzden II. Dünya Savaşı sonrası görülmeye başlanmıştır. Dünya tarihinde en büyük ikinci yıkıcı savaştan sonra yorgun kalan, daha fazla zarara girmeden elde edilmek istenilen çıkarlar yönünden hukuki ve maddi caydırıcılıklar, bulunmaz bir fırsattır. Bu tür savaşların geneli, ittifak devletleri ve koalisyon güçleri tarafından kullanılmaktadır. Bu da Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü (NATO) yahut herhangi bir ittifakın müttefikine yardım etmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle sınırlı savaş,

⁵² Ersin Embel, "Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 4/1, 2016:154-155

⁵³ Ebru C. Sokullu "Savaş Türleri" Uluslararası İlişkiler konseyi Güvenlik Yazıları Serisi, No:22, 2019:3

⁵⁴ Savaş Türleri, a.g.e. 2019:5

karşı tarafı yok etmekten ziyade belli çıkarların elde edilmesinde ortaya çıkan savaş çeşididir. Bunun bir diğer örneği ise 1982 yılında ortaya çıkan İngiltere ve Arjantin'in tarafı olduğu Falkland Savaşı'dır. Bu savaş; taraflar arasındaki yıkıcı bir teslimiyetten ziyade Georgia ve Falkland Adaları arasındaki egemenlik sorunu sonucu ortaya çıkmış bir savaştır. Bu örnekler 1950 Kore Savaşı ve 1991 Körfez Savaşı gibi olay örgüleriyle çoğaltılabilir. Örneklerin genelinde karşılıklı bir sınırlı savaş hali söz konusu iken, iki taraf için bu özelliğin olmadığı durumlar da mevcuttur. Zira Vietnam Savaşı ABD için sınırlı savaş özelliği gösterirken, Vietnam için topyekûn savaş özelliğini taşımaktadır.⁵⁵ O halde devletlerin ekonomik, askeri ve teknolojik büyüklüğü yönünden sınırlı savaş ve topyekûn savaş ayrımında sınıflandırma yapmak daha doğru bir analizin olmazsa olmazıdır.

2.4.3.Ayaklanmalara Karşı Koyma

Ayaklanmalara karşı koyma; askeri, siyasi ve ekonomik unsurların kullanılarak paramiliter ve askeri güç yetenekleri ile çıkan çatışma ortamını bastırmayı ifade etmektedir. Bu sistemi gruplar veya hibrit harekâtın diğer aktörleri değil, devletler kullanmaktadır. Devletlerin karşısında halk olabileceği gibi, terörist gruplar veya devrimci hareketler olabilir. Devrimci hareketlerin olduğu ayaklanmalar ise siyasi saik içerir.⁵⁶

Hukuki veya hukuk dışı söylem ve eylemlerle devletin veya amacın bekası için gerçekleştirilen bu karşı koyma yöntemi için meşru hukuksal normlar vardır. Meşruiyet temelinde uygulanan anarşik ve düzen bozmaya yönelik eğilimlerin şiddet ve baskı ile bastırılması ise son çaredir.

2.4.4.Psikolojik Savaş

Psikolojik savaş bir savaş sanatıdır. Doğru yerde ve uygun yöntemlerle kullanıldığında etkinliği yüksektir. Kamu diplomasisi yönünden kullanılan ve kitlelerin düşüncelerini yönlendiren, zamandan tasarruf eden ve maliyet azaltan bir kavramdır.

Hedefte yer alan kitlelerin duygu, düşünce, etnik, dini, kültürel vb. değerleri kullanılarak düşünceleri başka yöne doğru sevk ederek yerleşmiş olan paradigmayı

⁵⁵ Mücahit Özdoğan, "Genel Savaş Türleri" Research Gate , 2017:3-4

⁵⁶ Mücahit Özdoğan, "Kontrgerilla, Özel Kuvvetler ve Ayaklanmaları Bastırma Harekâtı" Research Gate, 2020:4-5

değiştirme kabiliyetine psikolojik harekât denir. Bu gibi değerler kullanılarak başlatılan bir savaşın tahribatı fazla olacağından 21. yüzyıl hibrit savaşlarda en bilinen teknik olarak psikolojik harekât kullanılmaktadır.⁵⁷ Savaşın doğası gereği psikolojik bir savaşın kavram bulanıklığı ve tanım bulamaması, sorunun kaynağına inmeyi de zorlaştırmaktadır. Akılcı ama zaman zaman meşru olmayan bu kavram, içerik olarak evrensel bir anlamı içermemektedir. Düşmanın zaafını ya da kabiliyetini yok edecek adımlarla kullanıldığında meşru olmadığı halde meşru yollarla yapıldığı için meşruiyet kazanması ise kavramın etkinlik sağlamasındaki başarısıdır. Rakibi veya büyük kitlelerin güç dengesinde rakibin imkân, yetenek ve kararlılığı kadar çözünürlülüğü de önemlidir. Duygusal, milli veya o andaki mevcut durumun leh veya aleyhe kullanılması gibi stratejik yönü sebebiyle de oldukça önemlidir.

Dış dünyada olan bitenler için insanların ve devletlerin iç dünyasına inmek; savaş kuramları içinde en çok kullanılan yöntem olarak yer almaktadır. Düşmanı yıpratarak ve çeşitli birimleri harekete geçirerek kazanılan zaferin maddi manevi rahatlığı, bu yöntemin popülasyonunu güçlü kılmıştır. Psikolojik savaş terimi, klasik askeri müdahalelere nazaran daha yıpratıcı ve daha az zayıatla sonuca varılması ile ele alındığında daha pratik bir yöntemdir. Sosyal kitleleri harekete geçirmesi bakımından hassas ve bir o kadar etkilidir. Manipülasyon teknikleri ile istenilen sonuca erken ve kolay varılmasını sağlayan stratejik bir kavramdır.

Psikolojik hareketin etkililiğini fark eden ve bir çalışma alanı olarak incelenmesini sağlayan ülkelerden biri ABD'dir. 1950'li yıllarda Truman'ın Psikolojik Strateji Kurulu'nu kurması ile bu alana yatırım yapmaya başlamıştır.⁵⁸ Ülkelerin strateji konusunda kendini geliştirerek önceden bilimsel bir dal olarak incelenmeye başlanması, uluslararası sistemdeki güç dengelerinin sağlanması yönünden oldukça önemlidir. Nitekim artık silahların akıl olduğu 21. Yüzyıl dünyasında, kitlesel bir olgunun kitlesel hareketlerin dikkatini çekmeden küresel sisteme ayak uydurması ile sağlanacağı bilinmelidir.

2.4.5. Gayrinizamî Savaş

“Gayrinizamî harp, bir kaynak tarafından desteklenerek teşkilatlanan, eğitilen, teçhiz edilen ve yönlendirilen; çoğunlukla mahalli kuvvetler tarafından icra

⁵⁷ Yunus Karaağaç “Sinir Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda” Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/2, 2018:84

⁵⁸ Sait Yılmaz, “ABD İstihbaratı 1947-2014” Kripto Basım Yayım, Ankara, 2014:361

edilen askerî harekât veya milis harekâtıdır."⁵⁹ Bir başka deyişle düzenli ordular düzensiz güçlerin bir arada olduğu, askeri veya paramiliter aktörlerin de bulunduğu asimetrik güç temelli askeri ve politik mücadeledir.⁶⁰ 21. yüzyıl savaş tekniklerini içinde barındıran bu harekât çeşidi, kendi içinde birçok türevlerini barındırmaktadır. Savaşın bu denli çeşitlenmesi, tedbir, teknik ve yöntemleri de çeşitlendirerek hibrit bir rejimin rengini artırmaktadır.

2.4.5.1.Gerilla (Yıpratma) Savaşı

Gayrinizami savaşın türevi olan gerilla taktiği, yıpratma savaşı olarak bilinmektedir. Cephe savaşları gibi konvansiyonel unsurların söz konusu yapılmadan vur-kaç yöntemi ile hedefe ulaşmak esas amaçtır. 20. Yüzyıl öncesi son başvurulan yöntem olmaması sebebiyle teorileşmesi 21. yüzyılı bulmuştur. Cephe savaşlarından çok diplomatik, siber ve asimetrik savaşların söz konusu olması ile kavram teorileşmiştir.⁶¹

Gerilla taktiğinin yeni bir savaş yöntemi olmadığı bilinmekle birlikte genel eğilim; Sun Tzu, Napolyo-İspanya Savaşları, Roma dönemindeki savaşlar baz alınarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Gerilla tekniği birçok savaşta kullanılmış ve yıpratma niteliğini de içinde barındırması sebebiyle psikolojik ve teknik yenilgilerin arka planı olarak kullanıma elverişlidir. Uzun soluklu olması ve belirsiz asimetrik yöntemlerin kullanılması, bu yöntemi kullanmanın yeni yüzyıl savaşlarındaki önemini vurgulamaktadır. Halkın desteğinin ön planda olduğu, sivil güçlerin de aktörü olduğu bu savaş tekniğinde yerel halkı psikolojik ve sosyolojik olarak etkilemek ana hedeftir. Böylelikle yöresel zaafı etnik, dini, mezhepsel yönden etkilenmeye çalışılmakta, halkın desteğini alan geniş bir insan kitlesini içine alma eğilimi baş göstermektedir. İstihbarat toplamanın da önem kazandığı gerilla tekniğinde düşmanı içerde vurmak ve askeri güç kullanmadan rakibi yenilgiye uğratma fikri söz konusudur. Çoğu savaşta etkili olan gerilla yöntemi, manevra kabiliyetinin yeterli olmaması sebebiyle imha edilmeye müsait olması, bu taktiği stratejik manada kullanma gerekliliğini ortaya koymuştur.⁶²

⁵⁹ Ali B. Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım" Avrasya Terim Dergisi,1/2, 2013:124

⁶⁰ FM 3-05, Army Special Operations Forces, 2006:2-1.

⁶¹ Ahmet Aydın, Gerilla Savaşı ve PKK Terör Örgütü" Tüic Akademi, 2016 <https://www.tuicakademi.org/gerilla-savasi-ve-pkk-teror-orgutu/>.

⁶² Mücahit Özdoğan, "Gerilla Savaşı Nedir? Marksizm ve Mao Örneği" Research Gate, 2017:1

2.4.5.2. Birleşik Savaş

Birleşik savaş terimi; düzenli ve düzensiz güçlerin bir arada kullanıldığı eş zamanlı bir entegrasyon türüdür.⁶³ Ancak birleşik savaşta farklı bir durum söz konusudur. Konvansiyonel ve konvansiyonell olmayan savaş kuvvetlerinin bir arada kullanılması, hibrit yönleri içinde barındıran terörist ve kriminal tarafından ziyade, hibrit savaş habercisi olarak ortaya çıkmaktadır. Nicelik ve nitelik yönünden de farklı savaş çeşidini ifade etmektedir. Birleşik savaşta düzensiz tarafın rakip devleti veya güçleri asimetrik hamleleri ile kafa karıştırmaya yönelik strateji uygulamaktadır. Düşmanı oyalayan bu strateji aynı zamanda düzenli güçlerin devreye girmesiyle de iki yönlü bir çatışma ortamını temsil etmektedir.⁶⁴

2.4.5.3. Asimetrik Savaş

Temelde melez savaş, asimetrik bir savaşın ürünüdür. Gerilla gibi araçlar kullanılarak düzensiz savaş ve terörist taktikler, suç eylemleri, planlı siber saldırılar, bilgi operasyonları gibi kanallar ile belirli devletlerin çıkar kombinasyonlarına etki edecek süreçle amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılır. Medyanın desteği ile hedef devlet veya tarafın etki alanı ele geçirilmek istenir.⁶⁵

Mevcut operasyonda hibrit tehditleri kullanan rakiplerin stratejisi asimetrik tehditler yönünden avantaj niteliğindedir. Asimetrik savaşa özgü olan tehdidin ve failin görünmezliği, ulusal ve uluslararası hukuka göre cezalandırılmayacak yöntemleri kullanarak harbe girişmektedir. Kanıtlanması zor teknolojik donanımların kullanılması, yenilikçi taktiklerin asimetrik yönünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra konvansiyonel savaşlarda olduğu gibi işin sabotaj ve pusu gibi önlemlerin olmaması, savaş kavramındaki aşınma da geleneksel savaş tipinin gücünü azaltırken zaman zaman dezavantajlara dönüşebilmektedir.⁶⁶

⁶³Onur Dikmeci, “Hibrid Savaşlar” Sahipkiran Stratejik Araştırma Merkezi, 2019 <https://sahipkiran.org/2019/08/06/hibrid-savaslar/>

⁶⁴ T. McCulloh, ve R. Johnson, “Hybrid warfare” Joint Special Operations University Report 13/4, 2013:8-58

⁶⁵ Mihai M. Neag, “A New Typology Of War The Hybrid War” Revista Academiei Fortelor Terestre, 1/81, 2016:17

⁶⁶ Marius Moldovan ve dğr., “New Operational Requirements Of The Integrated Defence System In The Hybrid War Conditions” Review Of The Air Force Academy, 1/33, 2017:162

III. BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ

Bu bölümde hibrit savaş kavramı tanımlanmış ve kavramın içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Hibrit savaşta kullanılan taktiksel ve post modern içerik ile savaşın 21. yüzyıldaki hali ele alınmıştır. Kamu diplomasisi ile hibrit savaş arasındaki ilişkiyi açıklamak, kullanılan çeşitli savaş konseptlerinin uygulamalarını görmek adına örnekler verilerek somutlama yapılmıştır. 1991 Irak Savaşı, 2006 İsrail – Lübnan Savaşı ve 2014 Ukrayna savaşlarının örnek verilmesindeki amaç; çeşitli savaş yöntemlerinin kullanıldığı hibrit savaş örnekleri olması ve kamu diplomasisi kullanılması açısından ortak bir niteliğe sahip olmasıdır.

3.1. Kavramsal Olarak Hibrit Savaşın Değerlendirilmesi

Güvenlik ve savaş kavramları hakkında tam ve belirgin bir uzlaşma söz konusu değildir. Belirgin olmayan savaş kavramının zamana göre çeşitli nitelermelere ev sahipliği yapması ise küresel bir sorunun çözümünde savaş tekniklerinin gelişmesine öncelik edecektir. Bu yeni savaşların meta-teorik doğası, farklı alanlardan gelen akademik tartışmaları izlemeyi zorlaştırmakla beraber siyaset teorisi, uluslararası ilişkiler veya politik ekonomik yapıların da iz düşümü olacaktır.⁶⁷

Üçüncü bölümde hibrit savaş kavramı tanımlanmış, hibrit savaş aktörlerine değinilmiştir. Hibrit savaş örnekleri olarak 1991 Irak Savaşı, 2006 İsrail-Lübnan Savaşı ve 2014 Ukrayna Savaşı incelenerek hibrit savaşın kullanıldığı savaşlarda nasıl kendini gösterdiği üzerinde durulmuştur.

⁶⁷ Patrick A., Mello “In Search of new wars: The debate about a transformation of war”, European Journal of International Relations, 16 /2, 2010:1

Ara vermeden süreklilik arz eden düşük yoğunluklu çatışma halinin gizli çatışmalarını ifade eden hibrit savaş; savaş ilanı olmadan gizli bir çatışmanın ürünüdür.⁶⁸ Düşük yoğunluklu bu çatışma hali karmaşık bir bütünlük içinde terörizmin, ırksal veya dini anlaşmazlıkların hibrit savaş türündeki tezahürünü ifade etmektedir.⁶⁹ Dördüncü nesil savaş kuramında “hibrit savaş” ikilemesi güvenliğin gri alanındaki iki tonu içinde barındıran bir bütünlüğü ifade etmektedir. Hibrit kelimesinin köken bilimsel karşılığı “İki farklı elementten oluşan şey” anlamındadır.

Öyleyse hibrit kelimesinin savaş kelimesinin sıfatı olabilmesi için iki farklı savaş tekniğini bir arada barındırması gerekmektedir.⁷⁰ Hibrit savaş genel olarak; askeri, siyasi, teknolojik tüm kavramların kolektif olarak veya ayrı ayrı koordineli bir şekilde bir araya getirilip kullanılmasıdır. Hoffman’a göre siyasi bir saiki gerçekleştirmek için geleneksel konvansiyonel savaş unsurlarının farklı varyanslarının kullanılarak, yaptırım ve taktiklerin uygulanmasıdır.⁷¹ Mansoor’a göre hibrit kavramı; genel ortak bir amacın gerçekleştirilmesi için düzenli ve düzensiz (hukuk dışı) güçlerin birlikte kullanımını⁷² ifade eder. Etimolojik yönden incelendiğinde ise “iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması” ibaresi, hibrit bir savaşta iki farklı savaş tekniğinin ve yönteminin bir arada kullanılması gerektiği anlamı çıkmaktadır.⁷³ Öyleyse karma bir savaş türünü ifade eden hibrit kavramında iki veya birkaç savaş türünün aynı anda kullanılmasıyla ortaya çıkan kavramsal bir kelime ortaya çıkmaktadır. Huovinen’in U.S. GAO (ABD Hükümeti Sorumluluk Ofisi) 2010 Performans ve Hesap Verilebilirlik Raporu’na göre oluşturulmuş hibrit savaşların diğer çatışma ve savaş türlerindeki unsurlarla olan ilişkisi aşağıdaki şekilde şematize edilmiştir.⁷⁴

⁶⁸ Salih Bıçakçı, “Hibrit Savaş” Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları, No:33, 2019:91

⁶⁹ Yoshio Katayama, “Redefinition Of The Concept Of Low-Intensity Conflict” National Institute For Defense Studies Security Reports, No:3, 2002:56

⁷⁰ Mehmet Seyfettin Erol ve Şafak Oğuz, “Hybrid Warfare Studies and Russia’s Example in Crimea”, Akademik Bakış, 9 /17, 2015:125

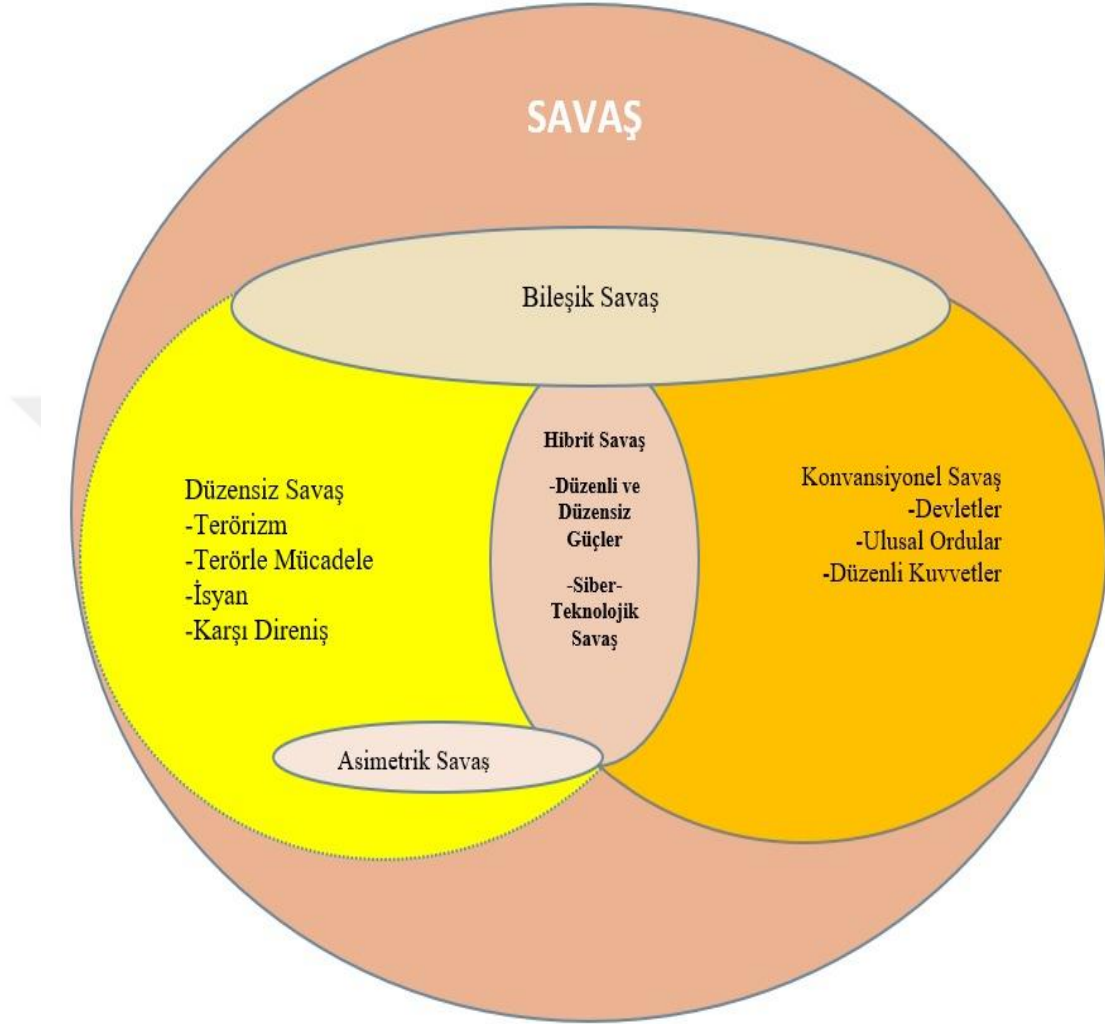
⁷¹ Michael Koffman ve Rojansky Matthew, “A Closer look at Russia’s “Hybrid War”, Wilson Center Kennan Institute Report, No: 7, 2015:2

⁷² Peter R., Mansoor, “Introduction: Hybrid Warfare in History”, Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (der.), Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present, New York, Cambridge University Press, 2012:2

⁷³ M. S. Erol ve Ş. Oğuz, “Hybrid Warfare Studies and Russia’s Example in Crimea”, Akademik Bakış Dergisi, 9(17) 2015: 263

⁷⁴ P. Huovinen, “Hybrid Warfare-Justa Twist of Compound Warfare?”, Department of Military History, Finland:National Defence University 2011:9

Şekil 3: Hibrit Savaşların Diğer Savaş Unsurları ile Olan İlişkisi

Kaynak: Yeşiltaş, M. (2016, Nisan 1). <https://www.orsam.org.tr/tr>. 25.01.2021 tarihinde Ortadoğu Araştırmaları Merkezi: <https://www.orsam.org.tr/tr/isid-terorun-jeopolitik-yonetimi/> adresinden alındı.

Hibrit savaşın başlıca özelliklerini belirtmek, kavramın içeriğini anlama konusunda bizlere yardımcı olacaktır:

- Yarı otonom uygulamaya sahip düzensiz askeri veya siyasi yapılar ve düzenli ordu bütünleşmesi
- Her şartta ve durumda uyum sağlayabilen stratejik- pragmatik kararlar

- Sosyal medyayı aktif kullanan, propaganda yapmak için kamuoyunu takip eden sistemsel bir bilişim teknolojisi
- İlegal yolların kullanılması ile elde edilecek finansal destekler
- Yasa ve hukuk dışı bir ağı temsil eden örgütsel yapılar
- Savaş hukukunu önemsemeyen veya göz ardı eden uluslararası anarşik yorumlar

Belirtilen unsurların teker teker veya bir arada kullanılması yoluyla terörizm, gerilla savaşları, siber savaşlar vb. tehdit unsurlarının oluşma sürecine etki eden gayri resmi savaş teorisi olarak ele alınan hibrit savaşlar; coğrafyanın etnik ve dini öğelerini kullanarak amaca ulaşma yolunda üretilen kavramı ifade etmektedir. Özellikle coğrafya unsurunun tüm bu öğelerle kaynaşması, füzyonist karakterli olan hibrit kelimesinin olmazsa olmazıdır.⁷⁵

Tarihsel olarak incelendiğinde Birinci Nesil Savaşlar, Westfalya’dan sonra klasik ulus-devlet çatışmalarını içine alan, Napolyon’un yurttaş ve orduyu da dahil etmesiyle aslında klasikten moderne giden askeri ve siyasal bir süreci kapsamaktadır. İkinci Nesil Savaşlar Sanayi Devrimi ile başladığı için “Topyekûn Endüstri Savaşları” olarak adlandırılmaktadır. “Manevra Savaşları” olarak bilinen Üçüncü Nesil Savaşlar da İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen savaşlarda kendini göstermiştir. Dördüncü Nesil Savaşlar da nükleer güçlerin ve düzensiz yapıların savaşa dahil edildiği 21. Yüzyıl savaşları tanımlamaktadır.⁷⁶ Dördüncü nesil (yeni nesil) savaş tekniklerinin açıklanabilmesi açısından üçüncü kuşak savaş tekniklerinin iyi bilinmesi ve sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Uygun ağırlık merkezlerinin belirlenmesi yol gösterici olmakla birlikte basınç noktalarını ifade eden kuşaklar arası geçiş noktaları, kuşaklardan kuşaklara aktarılan sorun kümesinin ve yeni nesil savaşların da habercisidir.⁷⁷ Bu sebeple Hammes ve Lind ilk üç nesil savaşları, dördüncü nesil savaşları açıklamak için kullanmıştır.⁷⁸

Hibrit savaşın kavramsallaşma süreci Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı olan Valery Gerasimov’un çalışmasına dayanmaktadır. Gerasimov, savaş

⁷⁵ Murat Yeşiltaş, “İşid: Terörün Jeopolitik Yönetimi”, Ortadoğu Analiz, 8 /73, 2016:62-64.

⁷⁶ Ali Gök “Savaşın Bukalemun Doğası:”Düşük Yoğunluklu Çatışma” Üzerine Bir Değerlendirme” Akademik Barış Dergisi, Sayı.64, 2017:522

⁷⁷ F. Kenneth ve Jr. McKenzie, “Elegant Irrelevance : Fourth Generation Warfare” Parameters, 1993:58

⁷⁸ Ahmet A. Şensoy, “Rusya’nın Hibrit Savaş Stratejisi ve Suriye Örneği” Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018:10

spektrumunun genişleterek savaşın gri alanına işaret etmektedir. Melez savaşın bu gri alanı; siyasi anlaşmazlıkların, toplumsal kalıpların çatışmasından, bağımlı ekonomik ve sosyal yapılardan beslenmektedir. Söz konusu doktrin, vekalet savaşları ile dönen güç ağına odaklanmaktadır.⁷⁹ Gerasimov doktrini olarak bilinen bu kavram; Batılı devlet için devlet odaklı bir durumu ifade ederken, Rusya ile ilişkili olarak başlayan ve kuramlaşan hibrit savaş kavramında devlet dışı aktörleri esas alan bir bütünü ifade etmektedir.⁸⁰

Savaş çeşitlerinin ve örneklemelerinin incelenmesi açısından savaşı etimolojik olarak incelemek, kavramsal savaş teorilerini tanımlama açısından oldukça önemlidir. Zira bu kırılma noktalarının hangi değişiklikten sonra meydana geldiği, akademik perspektiften incelendiğinde bu çeşitliliğin nedenini ve yönünü belirlemede araç görevini görmektedir. Gürcan, bu tarihsel devinimi aşağıdaki tabloya dökmüştür.⁸¹

⁷⁹ Gökhan A. Yaşa, “Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu: Hibrit Savaş ve Yeni Nesil Tehditler” edit: Bilgin Mustafa S., “Uluslararası Değişimler ve Türkiye” Uluslararası ilişkiler ve stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2018:72

⁸⁰ Hakan Ulu, “Doktrinden Pratiğe Rusya’nın Hibrit Savaşı:Ukrayna ve Suriye Örnekleri” Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019:27

⁸¹Metin Gürcan, “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”, Bilge Strateji 3.5, 2011: 132-133

Tablo 2: Savaşın Tarihsel Değişimi

Teorisyen	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	4. Aşama	5. Aşama
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton	Ulus-devlet öncesi savaşlar	1.Nesil Savaş Klasik Savaşlar (1648-1830) Zirvesi: Napolyon Savaşları	2.Nesil Savaş Topyekûn Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: 1.Dünya Savaşı	3.Nesil Savaş Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi:1991 Körfez Savaşı	4.Nesil Savaş Gayrı-nizami Harp Türevleri (1948'den Bugüne, Özellikle 11 Eylül Sonrası) Zirvesi: ABD'nin Irak ve Afganistan İşgalleri

Kaynak: Gürcan, M. (2011), Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamın Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilgi Strateji*, 3(5), 132-133, Academia. adresinden alındı.

Hibrit Savaşların sürekli güncellenen yapısının süreklilik özelliği her geçen gün oluşan krizlerin yönetimini de zorlaştıracaktır. Özellikle siber güvenliğin ve uzay güvenliğinin savaşın coğrafyasındaki mekânsal değişimi sürece ayak uydurma konusundaki elzemiyete de vurgu yapmaktadır. Genetik ve robotik savaşların da “hibrit” karakterli olması stratejik plan değişikliğine gitmesini de gerekli kılmaktadır. Nitekim akıl ve strateji gücünün hâkim olduğu teknolojik gelişim aslında askeri olmayan savaşların işlerlik kazanıldığı konusunda yol gösterici olmaktadır.⁸² “*Hibrit savaşın paydaşlarını; istihbarat faaliyetleri, psikolojik savaş, sabotaj eylemleri, ekonomik savaş, enformasyon savaşı, siber saldırı, konvansiyonel harekât ve terörizm oluşturmaktadır.*”⁸³

3.2. Post Modern Savaş Teknikleri ve Savaşın Kırılma Noktası Olarak Hibrit Savaş

Gelenekselden moderne geçiş evresinde savaş kavramı ile birlikte stratejiler ve önlemler de farklılık kazanmıştır. Melez Savaş, lineer olmayan savaş, düşük yoğunluklu savaş gibi terimlerin ortaya atılması tehdit ve tedbirlerin de tek yanlı ve tek aşamalı olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Her ne kadar savaşta karşılıklı aktörlerin savaş ilanı geçerli olsa da, hibrit savaş gibi geçirgen bir savaş tekniğinde bu mümkün değildir. Olabildiğince düşük yoğunlukta bir çatışma ile aktörleri mağlup edebilme kabiliyeti böylesi bir savaş ortamında hayati bir öneme sahiptir. Savaşta her ne kadar taraf faktörü belli güçleri içerse aktörlerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. Kendisi yerine başkasını savaştıran ancak taraf özelliğini yitirmeyen devletler için bu, ulaşılmaya çalışılan amacı hukukileştirme çabasıdır.

Sun Tzu’nun Savaş Sanatı eserinde her ne kadar yeni güvenlik anlayışının ismi verilme de zamanla bu evreye geleceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Marry Kaldor’un tabiriyle içine sivilleri de alan genel kabul görmüş kurallara zıt, sistemli bir şiddetin yer aldığı “yeni güvenlik” kavramı, güvenliğin kırılma noktasının olacağına işaret etmektedir. Bu kırılma noktası Soğuk Savaştan sonra ortaya

⁸² Bilal Karabulut, “Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği” Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 14/55, 2017:128

⁸³ Yunus Karaağaç, “Hibrit Savaş Anlayışı ve Terörizm” Terörizm ve Radikalleşme İle Mücadele Araştırma Merkezi, <https://www.teram.org/Icerik/hibrit-savas-anlayisi-ve-terorizm-102>

çıkılmıştır. İki kutuplu dünya düzeninin yıkıldığı bu dönemde (1990), başat güç olan devletlerin de devlet dışı aktörlerle sarsılacağı fikri, gelişen teknoloji ile birlikte birçok kesimi uyandırmıştır. Küresel iletişim ağının gelişmesi sonrası savaş artık cephede değil teknolojik platformda kendini göstermiştir. Her ne kadar bu teknolojinin gelişmesi ve dağılması her ülkede aynı döneme denk gelmese de sosyal ağlar, harbin yaşandığı coğrafyalar haline gelmiştir.⁸⁴

Soğuk Savaş dönemi ve öncesi için idealizm ve farklı kuramsal çerçeveler hâkim iken; sonrasında kimliğin ön plana çıktığı, düşmana karşı silah olan insanın ve toplumsal kimliğin kullanılması eleştirel teoriyi de içine alan kuramsal bir bütünün sacayağını oluşturmuştur. Sivillerin ön planda tutulduğu ve daha kaotik bir ortam oluşturmasındaki gücü, hibrit bir ortamın oluşarak yasa dışı yollarla savaş ekonomisini değiştiren bütüncül bir sistemin ortaya çıkışına öncülük etmiştir.⁸⁵ Hibrit savaşların bir diğer önemli ayırt edici özelliği olan savaştan veya kısmen savaşılarak hedefe ulaşma yönündeki pratikliği, savaşın bir düello olma yönündeki eğilimlerini de revize etmiştir. Zamanla askeri zaferlerin, diplomasinin çaresiz kaldığı sırada devreye girdiği gözlenmiştir.⁸⁶

Bunker, özellikle hibrit savaş modları ve perspektiflerin analizinin yapılmasının önemli olduğuna vurgu yapmıştır. O'na göre bu analizlerdeki varsayımlar, teorinin gelecekteki savaş projeksiyonlarının arkasındaki temelleri ön plana çekmede önemlilik arz etmektedir. Bu metodolojinin yetersiz kaldığı durumlar endişe ve paniğe neden olmaktadır. Askeri devrimler ve savaş metodolojileri doğru tanımlanmazsa kesinlikle gelecekteki olumlu varsayımlar ve savaş tekniklerindeki evrensel nitelikler varlığını yitirecektir.⁸⁷

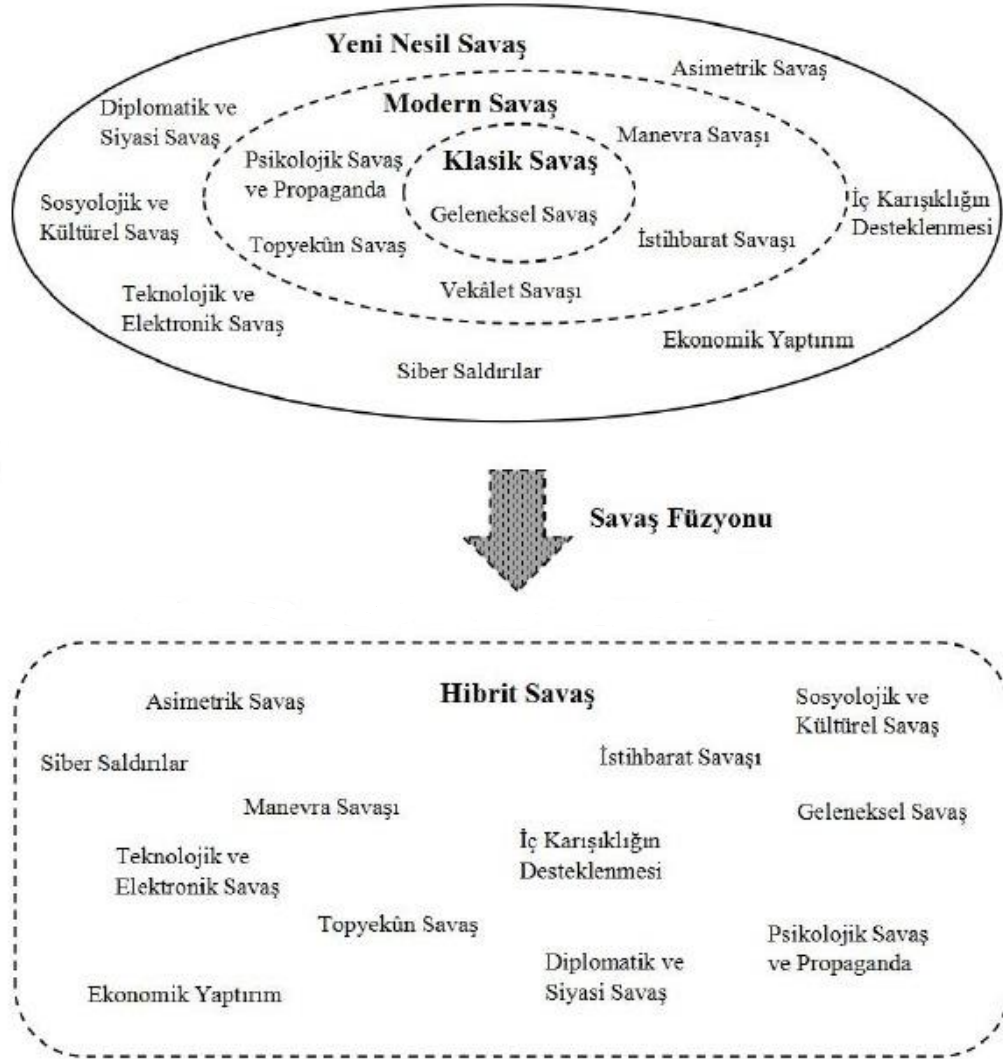
⁸⁴ Salih Bıçakçı, "Hibrit Savaş" Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları, No:33, 2019:2

⁸⁵ Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği" Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 2/1, 2015:41

⁸⁶ Nicolas Lamp, "Conceptions of War and Paradigms of Compliance: The 'New War' Challenge to International Humanitarian Law" Oxford University Press Journal of Conflict & Security Law, 16/2 2011:234

⁸⁷ Robert J. Bunker, "Generations, Waves And Epochs: Modes Of Warfare And The RPMA" AirPower Journal Spring, 1996:1

Şekil 4: Hibrit Savaş Elementleri

Kaynak: Mercimek, A. (2021), Hibrit Savaş Konsepti Kapsamında Profesyonel Askeri Eğitimin Planlanması, İstanbul, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.47

3.3.Savaş Ekonomisi Yönünden Hibrit Savaş

Yeni nesil savaşların en bilinen özelliği; daha yıkıcı, etkili ve ucuz olmasıdır. Zaman olarak uzun sürse de etkililiği yönünden daha belirgin niteliklere

sahiptir. Heywood’a göre; savaşların bu kadar uzun ve sürekli bir hal alması, “zafer” kelimesini kontrol dışı bırakan anlamsız bir halin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁸⁸

Bir ülkede askeri birliklerin sayısı ve niteliği, teknolojik unsurların devasa gelişmiş olması, ülkenin her savaştan galip çıkacağı manasına gelmemektedir. Bu sebeple zengin ekonomik unsurların varlığı ile savaşın gidişatındaki öngörüyü sağlamak yeni nesil savaşlarda pek de mümkün değildir. Zira bunun en büyük örneği Amerika Birleşik Devletleri’dir (ABD). 11 Eylül saldırıları sırasında ağır silahları, yoğun askeri birlikleri, elinde gelişmiş nükleer güçleri bulundurması; askeri güç disiplini olmayan, tek gücü AK-47 silahı olan terörist grupların yenilgisine uğramasına engel olmamış ve büyük bir yenilgi almıştır.⁸⁹

Eker’e göre; devletin güç kullanma görevinin etkisiz kaldığı ve farklı sükjelerin devreye girdiği dönemde savaş ekonomisinin de duruma uyarlanması gerekir. Sistemi bu duruma zorlayan üç etken vardır: ⁹⁰

1. Küreselleşmenin getirdiği finansal ve ticari ilişkilerin, yer altından işleyen ekonomik ilişki ağına takılarak yasa dışı mal alım satımı, uyuşturucu ve insan ticareti, silah kaçakçılığı gibi durumları beraberinde getirmesi
2. Konvansiyonel güçlerin kullanımı sonrasında kaos ve tahribat ortamında ekonominin gerilemesi
3. Harbin değişmesine paralel, düzensiz güç ve aktörlerin savaş ekonomisinin yönünü de değiştirmek istemesindeki kararlılıkları

Ali Gök’e göre; hibrit savaş örneklerinin hepsi ekonomik yönden karlı çıkmamaktadır. Bu durumu; hibrit savaş örneği olan Ukrayna Savaşı (2014) ve konvansiyonel güç kullanımı gibi ağırlıklı askeri faaliyetleri içinde barındıran Afganistan Savaşı (1979) örnekleriyle açıklamıştır. Yaptığı analizde hibrit savaş örneği olan Ukrayna Savaşı’nın maliyeti daha yüksek çıkmıştır. O’na göre savaş ekonomisinin maliyetini ve yıkımını azaltmak savaş türlerine göre değil, kullanılan

⁸⁸ Andrew Heywood, “Küresel Siyaset”, çev. Haluk Özdemir ve Nasuh Uslu, Adres Yayınları, İstanbul 2013:301

⁸⁹ Ahmet A. Şensoy, “Rusya’nın: Hibrit Savaş Stratejisi ve Suriye Örneği” Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018:14-15

⁹⁰ Sami Eker, a.g.e. 2015:47

taktiksel, stratejik hamleler ve savaş anındaki ülkenin içinde olduğu duruma göre değişmektedir.⁹¹

3.4.Hibrit Savaşta Aktörler

Hibrit savaş savunma değil saldırı stratejisidir. Hibrit savaşı sürdürenler, yakın bir olay veya tehdide yanıt vermekten ziyade açık konvansiyonel bir savaş radarının altında mücadele vermektedirler. Nihayetinde stratejik bir galibiyete katkıda bulunan kümülatif başarılar için uğraşmaktadır. Bu çoğu zaman, sahadaki gerçeklerin somut olarak değiştiği ve önceden var olan durumu eski hale getirmenin taraflara maliyetinin düşük olması gereken yerde yüksek olduğu bir çıktıyı verebilir. Bu sebeple aktörlerin amaçları ve bu yoldaki yöntemlerin saptanması gerekmektedir. Esas soru burada, “Aktörler neden böylesi bir mücadele alanına girerler?” olmalıdır. Bu çıkış noktasından ilerleyerek hibrit savaş; “Statükodan memnun olmayan ve bölgesel bir ortamda güçlerini artırmaya çalışan aktörler tarafından yürütülmektedir.”

92

Transnasyonalistler ve çoğulcular için aktörlerin fazla olması, iş birliği yapılması koşuluyla tehdit ve riskleri bertaraf eden parametreleri oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, uluslararası düzeni sağlayan kuruluşlar, devlet gibi aktörlerin bir arada aynı hedefe hizmet etmesi güvenlik denkleminin çözülmesine de yardım etmektedir.⁹³ Öznelerin birbiriyle kolektif hareket etmesi simetrik değildir. Bu durum aktörün sahip olduğu konuma ve duruma göre bir şekilde değişecektir. Dolayısıyla güvenlik; kubbe aktörlerinin güvenliği tanımlama gücüne sahip olan, iktidar pozisyonlarına yerleştirilen yapılandırılmış bir alandır.⁹⁴

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan süreçte küreselleşmenin de ortaya çıkardığı karşılıklı veya toplu bağımlılık, terör örgütleri ve buna benzer düzensiz güçleri de küresel ölçekli bir aktör haline getirmiştir.⁹⁵ Küresel tehditlerden biri olan

⁹¹ Ali Gök, “Hibrit Savaşlar:Rusya’nın Afganistan(1979) ve Ukrayna(2014) Askeri Müdahaleleri İle İsrail-Lübnan Savaşları (1982,2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme” Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2019:213

⁹² Elinor Sloan, “Hegemony, Power and Hybrid War” Doc Research Institute, 2018 <https://doc-research.org/2018/11/hegemony-power-hybrid-war/>

⁹³ Atilla Sandıklı, “Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri” Editör: Atilla Sandıklı, “Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri” İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012:19

⁹⁴ Buzan Barry ve dğr. 1997:31-32

⁹⁵ Ali Fuat Gökçe, “Terörizmle Mücadele Politikaları” Editör: Cenay Babaoğlu ve Akman Elvettin Akman, “Kamu Politikası Analizi: Türkiye Uygulamaları”, Ankara, 2018: 372

terörist faaliyetler, ülkelerin iç ilişkilerine müdahale olarak kullanılmasındaki etkinliğiyle çokça kullanılmaktadır. Bu faaliyetlerin dahi niteliksel ve niceliksel değişim göstermesi, böylesi müdahale alanı geniş aktörler için tehdidin gri alanına işaret etmektedir. Ülkeleri sürekli teyakkuz halinde bırakmak zorunda kalan terörist faaliyetler bu sebeple radikal siyaset yapma biçimi olmuştur. Ülke içinde duygusal ve milli öğelerin, dini ve etnik bütünlüğün söz konusu yapılması sebebiyle hibrit savaşların vazgeçilmez unsuru olarak terör faaliyetleri önde gelen savaş tekniği olmuştur.⁹⁶

3.5.Hibrit Savaş Örnekleri

“Cephesi olmayan savaş” niteliğine sahip hibrit savaş terimi, düşmanın ve amaçlarının imhası gibi amacı içinde barındırırken, bu amaca ulaşmadaki yolların çeşitliliğini de incelemektedir. “Melez” mücadele yöntemlerinin kullanıldığı nihai hedef yoklamalarında gidişatın seyri, savaşın somutluğundan uzaklaştığı kanıtını gözler önüne sermiştir. Uzun bir tarihi geçmişi olan ancak yöntem bilimsel olarak inceleme alanı bulamayan melez savaş taktikleri, sivilleri de içine alan geniş bir alana yayılmıştır. Meskûn mahallin kullanılması ile çoklu kimlik yapılarındaki geçirgenlik, nihai hedefe ulaşmada bilimsel ve taktiksel manevraların geliştirilmesine neden olmuştur.

Gökçe; meskûn mahallin kullanılması ile tehdidin yönünün belirlenmesindeki zorluğun kent içi tedbirlerin genişletilmesi ile sağlanacağını ileri sürerek “*savunan kent-dayanıklı kent*” tabirleri ile ortak alanın güvenliğine öncelik tanımıştır.⁹⁷ Her savaşta farklı şekilde ortaya çıkan bu hibrit sistem, yakın savaş tarihine bakıldığında analizleri kolaylaştırması, yöntem ve taktik yönünden bizlere bir yaklaşım sunacaktır. Verilen üç örnek, konunun amacından sapmamak adına ve tarihsel derinliğe inilmeden hibrit savaş kapsamında değerlendirilmiştir.

⁹⁶ Ali Fuat Gökçe, “Post Modern Terörizm ve Musul-Kerkük-Halep” 2016 https://www.academia.edu/33248838/POST_MODERN_TER%C3%96R%C4%B0ZM_VE_MUSUL_KERK%C3%96K_HALEP

⁹⁷ Ali Fuat Gökçe, “Dijital Çağın Terörü Post Modern Terör” edit: Elvettin Akman ve dğr. “Dijital Çağın Etkisinde Yönetim-Siyaset-Kent” Detay Yayıncılık, Ankara, 2018:265

3.5.1.1991 Irak Savaşı

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına müteakip ortaya çıkan, diğer adı I. Körfez Savaşı olan Irak Savaşı, dördüncü nesil savaşların klasik örneklerindendir.⁹⁸ Irak'ın askeri ve diplomatik açıdan büyümesi, kendini Ortadoğu'nun savunucusu olarak meşruiyet alanı oluşturmasının önünü açmıştır. İran ile uzun süren savaştan sonra ekonomik olarak zora düşmesi, Kuveyt'i haraca bağlar gibi borçlarının silinmesi yoluna götürmüştür. Aynı zamanda OPEC kotasından yüksek fiyatlı petrol sattığını öne sürerek petrol fiyatlarının artırılması talebinde bulunmuştur. Son olarak Kuveyt'in Rumeyla'dan petrol çaldığı iddiasını öne sürerek tazminat talep ettiyse de bu gerçekleşmemiştir. Kuveyt ile olan petrol paydaşlığı sebebiyle kendi alanında bir rakibini elemek isterken diğer yandan maddi kaynaklarını artırma içgüdüğü içerisinde Kuveyt'i 2 Ağustos'ta işgal ederek 8 Ağustos'ta ilhak ettiğini duyurmuştur.⁹⁹ Tüm bu gelişmeler ışığında Irak, bölgede huzurun ve sükûnetin bozulması sebebiyle uluslararası platformda dikkatleri kendine çekmiştir. Böylelikle ABD, Suriye, Fransa, İngiltere, Mısır gibi ülkelerin başta olmak üzere 28 ülke Irak'a savaş açmıştır.¹⁰⁰

BM, 2 Ağustos'ta 660 Sayılı Karar doğrultusunda Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini istemiştir. Irak'ın çekilmemesi gibi bir durumda ekonomik yaptırımları içeren 661 sayılı kararda yazılan ekonomik yaptırımların uygulanacağı yönünde bildirim yapılmıştır. Bu ekonomik kararların da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) denetiminde yapılacağını duyurmuştur. Hava ve deniz ablukasının yapılacağına yönelik 665 ve 670 nolu kararların uygulama alanı bulacağına dair yapılan açıklamalar ile de uluslararası alanda düzen sağlanmaya çalışılmıştır. Bu hukuki dayanaklar sonrası Irak'a 15 Ocak 1991 tarihine kadar mühlet verilmişse de hükümet lideri olan Saddam Hüseyin bu konuya sıcak bakmamıştır. BM 687 nolu kararda düzeni sağlamak için belirlenen unsurların gerçekleştirilmemesi sonrası kuvvet kullanılması yönündeki karar bildirilmiştir. ABD kongresi, bu karara istinaden başbakanına gerekli tedbirlerin alınması yönünde görev vererek Ortadoğu'ya müdahalesine hukuki meşruiyet bulmak istemiştir. Alınan bu görevden

⁹⁸ Serkan Yenal, "Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. Ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi" Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 30/1, 2020:97

⁹⁹ Yılmaz Türel, "Uluslararası Politikada Orta Doğu" Barış Platin Kitabevi, 2009:297-300

¹⁰⁰ Serkan Yenal, "Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. Ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi" Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 30/1, 2020:97

sonra ABD, Irak'a askerî harekât düzenleyerek “Çöl Fırtınası Operasyonu” da denilen harekâtı başlatmıştır.¹⁰¹ Hava bombardımanları Irak'a ait tüm nükleer ve biyolojik silahların olduğu bölgeleri hedef alarak zayıya uğratmış ve bu durum 24 Şubat'a kadar devam etmiştir. Irak, bu yoğun askerî harekât sonrası 28 Şubat 1991 tarihinde BM kararlarına uyacağını belirterek Kuveyt'ten çekilme kararı almıştır.¹⁰²

Çekilmeden sonra sivillerin de hedef alınmasıyla ve Irak Hükümetinin aşırılığının çeşitli yayın kanallarıyla yayınlanmasından sonra ülkelerinde huzuru kalmayan halk, Türkiye ve İran'a akın etmiş ve mülteci krizinin oluşmasına ortam hazırlamıştır. ABD'nin Ortadoğu'da bulunma amacını da temsil eden ve savaşın yegâne sonucu olan Soğuk Savaş sonrası kaybettiği gücü dünyaya yeniden kabul ettirme ihtiyacı, farklı siyasaların söz konusu olduğu sonucunu doğurmaktadır. Kuveyt bağımsızlığı ve bölgesel istikrarın sağlanması ile paralel, bu güç dengesinde başka ülkelerin desteğini ve askeri gücünü de alarak söz konusu savaşa katılması, bu nedenle görece bir kazanım elde etmiştir. Bu süreçte Irak halkının yanında olduğunu gösteren faaliyetlerle tarafına güç katma isteği, savaş sonrası Kürt halkına yardım faaliyetlerinin de başlangıcı olmuştur.¹⁰³

ABD hibrit savaş tekniğinin keskin noktalarını kullanırken, savaşın lehine sonuçlanmasını sağlamıştır. 500.000'den fazla askerle savaş alanında bulunması ve bunun maliyetini Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Japonya gibi devletlere yüklemesi, kamu diplomasisini de içine alan taktiksel bir yöntemdir. O dönem lideri olan Saddam Hüseyin'i bilerek devirmeyerek sonraki Ortadoğu savaşlarında silah satmayı hedeflemiştir. Petrol fiyatlarını denetleyebilme adına Irak'ı zayıflatması ve bunu yaptığı süreçte uluslararası güçlerle desteklemesi de bunun argümanını oluşturmaktadır.¹⁰⁴ Konvansiyonel güç unsurlarının yanında 687 Nolu karar ile meşruiyet bulma temelleri de I. Körfez Savaşı'nı stratejik olarak diğer savaşlardan ayırmıştır.

¹⁰¹ Tayyar Arı, “Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya”, Alfa Dağıtım Yayınları, İstanbul, 2004:440-535

¹⁰² Cihat Yayıcı, “Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri” Güvenlik Stratejileri, 15/30, 2019:335

¹⁰³ Cihangir Dumanlı, “Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkileri” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2012:23-27

¹⁰⁴ Mehmet Öztürk, “I. Körfez Savaşı'ndan (1991-1991)- 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri” Akademik Bakış Dergisi, sayı:19, 2010:6-7

3.5.2. 2006 İsrail Lübnan Savaşı

Ortadoğu coğrafyası tarih boyu savaşın başlıca coğrafyası olmuştur. Zengin petrol kaynakları ve jeopolitik konumu sebebi ile 21. yüzyıl çatışmalarının sıcak gündemine ev sahipliği yapması ve geçmiş hesaplaşmaların son bulmaması sebebiyle stratejik öneme sahiptir.

11 Eylül Savaşları sonrası ABD, terörün bu derece siyasallaşması ve Soğuk Savaş'ın bitmesini sağlayan yıkıcı bir gücün varlığının farkına vardı. Böylelikle yeni güvenlik anlayışlarına paralel yeni stratejiler üretilerek kendi tanımlamasıyla Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ve Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP) çerçevesinde yeni önlemler çizdi. Bölgede hegemon güç olan İran, Suriye, Hamas ve Hizbullah'ın varlığından memnuniyetsizlik duyan ABD için İsrail üzerinden bu gizli angajmanı yıkmak savaşa giden süreci kolaylaştırmıştır.¹⁰⁵

Ortadoğu'da zaman zaman patlak veren İsrail-Lübnan çatışmalarının 12 Temmuz 2006 tarihinde Hizbullah'a tabii militanların üç İsrail askerini öldürmesi ve iki askeri rehin alması sonucu fitil ateşlenmiş ve Ortadoğu yeni bir savaş alanı olmuştur. Hizbullahçı örgütlerin batı dünyası için tehdit teşkil etmesi sebebiyle tüm bu olanlara karşı İsrail de etki-tepki boyutunu devreye sokmuş ve bölgeye operasyonlar düzenlemiştir. BM güvenlik konseyinin 1701 sayılı kararının iki tarafça imzalanması sonucu bitmesi planlanan bu kriz, bir süre sükuneti sağlamış olsa da çözüm sağlayamamıştır.¹⁰⁶ BM Barış Gücü (UNIFIL)'nün bölgedeki sükuneti sağlamak istemesi ve yaptığı çalışmalar sonrası siyasi istikrarsızlığın giderilememesi Lübnan açısından 2006 yılının krizlerle geçirilmesine neden olmuştur. Aynı tarihe tekabül eden G-8 Zirvesi'nin toplanması ile sorun uluslararası alana taşınmış ve sorun bölgesel olmaktan çıkarak küresel bir sorun halini almıştır.¹⁰⁷

İsrail-Lübnan arasında geçen bu savaş birçok sivil kaybın oluşması ve farklı savaş teknikleri içermesi bakımından da önemlilik arz etmektedir. İsrail'in bu dönemde hassas güdümlü mühimmat (PGM) kullanması, sivilleri hedef almadığının göstergesi niteliğini taşısa da sivil halktan birçok kayıp verilmiştir. Bu durum da

¹⁰⁵ Özge Özkoç, "Lübnan Savaşı Üzerine" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61/3, 2015:310

¹⁰⁶ Talha Köse, "Seta Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları" Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016:1

¹⁰⁷ Filiz Cicioğlu, "Lübnan 2006", Ortadoğu Yıllığı 2006, (der.) Kemal İnât ve Muhittin Ataman, Nobel Yayınları, 2006:155

Hizbullah terör örgütünün olayı uluslararası kamuoyuna taşınması açısından da geçerli bir koz haline getirmiştir.¹⁰⁸

Bölgede büyük bir örnek prototip hibrit Hizbullah'tır. İsrail ile 2006 savaşı sırasında Hizbullah hem devlet benzeri yetenekler sergiledi hem de uzun menzilli füzeler, sofistike anti-zırh sistemleri, silahlı insansız hava araçları ve sinyaller ile istihbarat gücünü de ustaca kullanarak savaşta yer almıştır. Hizbullah İsrail Savunma Güçlerine (IDF) karşı çıkabildi. Çünkü elindeki araçları ustaca kullanabildi. Tam tersine taarruz yerine savunmaya odaklanabilirdi ancak hibrit savaşın en önemli aktörlerinden olan terör örgütlerinin bu denli sistemsal varlıkları, savaş sırasındaki ehemmiyeti güçlü amaçlara hizmet etmede hayati bir öneme sahiptir.¹⁰⁹

Lübnan'ın siyasi yapısı ve sosyolojik dengenin olmaması çözümün sağlanamamasındaki birincil sorunlardandır. Uluslararası örgütlerin dahil olması, konvansiyonel unsurlarla birlikte sivil halkı içine alan hibrit bir ortamda, savaşın teknikleri de hibrit savaş tekniklerine göre belirlenmiştir. Devlet dışında farklı aktörlerin söz konusu olduğu küresel ölçekli Ortadoğu savaşlarından biri olan Lübnan Savaşı için çözüm de tam bu noktada uluslararası güçlerin tepkilerine göre şekillenmiştir.

Uluslararası savaş kurallarına göre temelde sivilleri hedef alan bir ortam olmadığı sürece savaş meşru değildir. Nitekim BM, İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) ve Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) bu kuralın ihlal edildiğine dair raporlarında yer vermiştir.¹¹⁰ 2006 Lübnan Savaşında ise durum bu yönüyle hibrit savaş niteliği taşımaktadır.

3.5.3.2014 Ukrayna Savaşı

Ukrayna, jeopolitik açıdan önemli bir konumda olması, çeşitli enerji ve rezervlere sahip olması, araba ve uçak sanayi dahil birçok sanayi ve teknoloji ürünlerinin gelişmiş olması, dini açıdan Katoliklerin- Ortodoksların bir arada olması ve çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırması sebebiyle Rusya'nın vazgeçemediği

¹⁰⁸ Mark M. Lachapelle "The Shadow Of Self-Defence: Israel's Unjust War In Lebanon" Canada Forces Collage, Master Of Defence Studies, 2011:52

¹⁰⁹ Mackubin T. Owens, "Reflections On Future War" U.S. Naval War College Review, 61/3, 2008:69

¹¹⁰ Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, "İkinci Lübnan Savaşı: Bir Yeniden Değerlendirme" Akademik Ortadoğu, 4/2, 2010:80

bir alandır. Bu özellikleri sebebiyle Batılı Devletlerin dahil en başta AB-NATO olmak üzere birçok kuruluşlar için de paylaşılamaz bölge niteliğindedir.¹¹¹

Ukrayna; 2004-2005 yılları arasındaki süreçte, adına “Turuncu Devrim” denilen bir kaosa ev sahipliği yapmıştır. Halkın yönetimden, ekonomi vb. olaylardan halkın memnuniyetsizliği sonrası ortaya çıkan bu devrim, Rusya ve Batılı ülkelerin ilişkilerine etki eden siyasi bir niteliği ifade ediyordu. Eskiden bu yana Rusya’nın Ukrayna üzerinde müdahale yetkisi olduğuna dair düşünceleri ve batının emellerine yardımcı olacak Ukrayna coğrafyası için iki kutbun karşılıklı düellosu söz konusuydu. Batı kanadının siyasi galibiyetiyle sonuçlanan Turuncu Devrim etkisi, Rus yanlısı olmasıyla bilinen Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç’in 2010 senesinde iktidara gelmesiyle bittiği varsayılmıştı. Ancak Yanukoviç’in 2013 sonlarına doğru AB ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan ve Ukrayna’nın AB üyeliği yolunu açacak olan anlaşmayı yapmayacağını duyurmasıyla devrim etkisi tekrardan belirmeye başladı. Halkın AB üyeliğini istemesi ve bu anlaşmanın yapılmayacağını öğrenen halk, yenide protestolar için sokağa döküldü. Protestoların ciddi bir boyuta erişmesi sonrası Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç 2014’te ülkeyi terk ederek Rusya’ya sığındı. Rus yanlısı cumhurbaşkanının Rusya’ya sığınma eylemi, Rus karşıtlarını ve Rus devletini harekete geçirdi.¹¹² Rusya’nın Ukrayna’yı ilhakını temsil eden bu savaş alanında birçok kazanım ve beklentiler vardı. Stratejik olarak savaşın doğasına hitap eden çeşitli unsurların kullanımındaki bu çeşitliliğin hibrit bir yöntem ile çözülmeye çalışılması, SSCB’nin yıkılması sonrası Soğuk Savaş’ın etki alanından kurtulmak ve artık çok merkezli bir yapının aktörü olmaktan gelmektedir.

Ukrayna’daki Rus davranışının bir model olup olmadığı sorusunun yanı sıra hibrit savaş için ne kadar hibrit savaşa uygun olduğu konusunda tartışmalar vardır. Genel olarak hibrit savaşla ilgili “geleneksel ve alışılmadık yaklaşımların kombinasyondaki modern yansıma” şeklindeki görüşün Ukrayna Savaşı için de uygulama alanı olduğu görülmektedir.¹¹³

¹¹¹ Hakan Ulu, “Doktrinden Pratiğe Rusya’nın Hibrit Savaşı: Ukrayna ve Suriye Örnekleri” Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019:67

¹¹² Muhammed Koçak, “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna” Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı.135, 2015:9

¹¹³ Bastian Giegerich, “Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict” Connections: The Quarterly Journal, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, no:2, 2016:67

Clausewitz'in "halk-ordu ve politik irade" üçlemesindeki üç boyutu kullanan Rusya, özellikle halkın savaş unsuru olarak kullanılması yönünde strateji kullanmıştır. Rusya'nın Ukrayna içindeki Rusların desteğini alarak kaos alanını genişletmesi, halkı sosyolojik ve psikolojik bir hareketin içine sokmuştur. Ukrayna'daki Rus yanlıların kullanılması, savaşın kazanılmasında birincil öncüllerden biri olmuştur. Rusya'daki halkın politik iradeyi desteklemesi ise Rusya'yı zafere götüren bir diğer unsur olmuştur. Halkın bu denli desteğinin sebebi ise Ukrayna'nın kimlik yapısının Rusya'ya daha yakın olmasındaki demografik özelliklerdir.¹¹⁴ Ukrayna Devrimi sırasında ve sonrası için sabotaj ve istihbarat faaliyetleri kullanılarak devrimin gidişatı kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu devrimin istihbarat kuvvetleri arasında ise GRU ve FSB yer almakta olup Ukrayna'da birçok gizli operasyon düzenlemiştir. Bu operasyonların bir kısmı başarılı olurken, bir kısmı Ukrayna gizli servisi olan SBU tarafından önlendi.¹¹⁵

Askeri kanatla birlikte sivil halkın desteğini alan Rusya'nın hibrit savaş harekâtı, AB'nin arabuluculuğu ile 21 Şubat 2014'te muhalefet ve Ukrayna hükümeti arasında anlaşmaya yapıldı. Hükümet değişikliğine gidileceği ve yeni anayasa planı çerçevesinde tarafları müzakereye oturtmuştur.¹¹⁶

Ukrayna Savaşı veya Ukrayna Devrimi, konvansiyonel güç unsurlarının kullanılması, sivil halkı içine alan destek bulma eylemi, istihbarat ve siber saldırı güçlerinin kullanılmasıyla ortaya çıkan tipik bir hibrit savaş örneğidir. Bu yönüyle savaş tarihinde, 2014 sonrası olacak savaşlara da örnek teşkil ederek yeni güvenlik algısının evrilme yönünü belirleyen stratejik bir savaştır.

3.6.Hibrit Yöntem Olarak Medya-Multimedya Perspektifinden Savaşı Etkileyen Unsurlar

Hibrit tehdit, gelecekteki stratejilerin eğitimini ve geliştirilmesini kolaylaştıracak askeri gücün hem geleneksel hem de geleneksel olmayan bakış açısı ile bu potansiyel tehditlere karşı kuvvetle muhtemel oluşacak tedbirlerin modern

¹¹⁴ Ali Gök, "Hibrit Savaşlar:Rusya'nın Afganistan(1979) ve Ukrayna(2014) Askeri Müdahaleleri İle İsrail-Lübnan Savaşları (1982,2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme" Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2019:162

¹¹⁵ Catalin Alin Costea, "Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrit Savaşı" Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2020: 27

¹¹⁶ Hatem Cabbarlı, "İki Güç Arasındaki Ukrayna" Karadeniz Araştırmaları Dergisi, sayı.50, 2016:106

perspektifte ele alınmasını sağlayan stratejiyi ifade etmektedir. Hatta bu stratejinin unsurlarının etkinliğine ilişkin bir ön görüdür.¹¹⁷

Askeri siyasi ve askeri operasyonların ekonomik baskılarla yetenekli bir şekilde birleştirilmesine yönelik farklı stratejilerin kullanılmasıyla hedefler yerine getirilir. Siber saldırılar ve propaganda benzeri tehditler için artık sanal platformlarla veya sosyal medya savaşın unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁸

Görsel ve yazılı medyanın savaş ortamını ateşlendirmesi yahut tam tersi yapıcı bir rol üstlenmesi savaşın gidişatını belirleyen temel unsurlardan biridir. Taktik savaş tekniği olarak kullanılan bu yöntemde savaş aktörlerinin konuya bakış açılarını yönlendirmek ve savaşın imgesel olarak akılda kalma şekline sirayet etmektedir.

Savaş alanlarının fotoğraflanması medya unsuru olarak dikkat çeken bir diğer unsurdur. Savaş alanının vahametine etki etmesi yönünden de oldukça önemlidir. Savaşın fotoğraflanması ve belge niteliği olarak kullanılması büyük ölçüde 1855-1856 Kırım Harbi sırasında Roger Fenton isimli bir fotoğrafçının savaşı gösteren fotoğraflar çekmesiyle gerçekleşmiştir. Sonrasında gerçekleşen I. ve II. Dünya savaşları dahil olmak üzere hemen hemen çoğu savaşta bu yöntem kullanılmıştır.¹¹⁹ 21. yüzyıla gelindiğinde yeni güvenlik anlayışıyla birlikte cereyan eden tüm krizlerin medya ve sosyal medya mecralarında kontrol edilmeye ve duyurulmaya çalışılması, propaganda eylemi olarak kullanma sanatı olarak görülmektedir.

Asker ve medya ilişkisinin zaman zaman çatışma içinde olsa da aynı amaca yine çoğu zaman hizmet etmesi bakımından komplike bir kavramdır. Normalde askerlere saklarken medya açığa vurur ancak artık savaşlar cephe savaşları şeklinde ilerlememektedir. Bu sebeple medya da askeri bir kuvvet olarak cephede kendini göstermektedir. Özellikle sosyal medyanın etkin kullanıldığı 21. yüzyıl dünyasında bilgilerin dağılması ve yayılması oldukça kolaydır En genel anlamıyla sosyal medya *“İnternet kullanıcılarının birbirleriyle çevrimiçi iletişim kurmalarına olanak veren,*

¹¹⁷ T. McCulloh, ve R. Johnson, “ Hybrid warfare” Joint Special Operations University Report 13/4, 2013:5

¹¹⁸ Aslam Shahbaz, Hayat Noor ve Ali Arshad “ Hybrid Warfare and Social Media:Need and Scope Of Digital Literacy” Indian Journal Of Science And Technology , 13/12, 2020:1294

¹¹⁹ Susan Sontag, “Başkalarının Acısına Bakmak” Altıkkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2004:104-105

*içerik paylaşımı ve kişisel yorumlar gibi aktivitelere dayalı sosyal ağ siteleri”*¹²⁰ olarak tanımlanabilir. 21. yüzyıl hibrit savaş yöntemlerinde kullanılan sosyal medyanın olayları tanımlama ve yönlendirme kabiliyeti oldukça önemli bir yerdedir. Zira terör eylemleri dahi bu yöntem kullanılarak çalışmalarını ve isteklerini duyurmakta, olayları ulusal veya uluslararası formata taşımaktadır. Bir görüntünün yorumlanma biçiminin yönünü bile belirleyen sosyal medya mecraları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası platformlar dahil sivil halkın tepkisini çekmekte ustaca yöntemler benimsemektedir. Hibrit Savaşın temelinde düzenli ve düzensiz orduların geleneksel ve modern savaş tekniklerine dayalı bir sistemi benimsemesi bir yana, en önemlisi savaşmadan istediğini alabilme gücüne işaret etmektedir. Bu sebeple medya siteleri veya sosyal medya kanallarının online bir platformda savaşıp kazanması da hibrit bir gücü tanımlamaktadır.

Dini, etnik ve milli değerlerin harekete geçirilerek dünya ülkelerinin ve sivil halkın desteğinin alınmaya çalışılması savaşın gidişatını belirleme yönünden oldukça önemlidir. Algı yönetimini etki alanına çekme yönünden çeşitli görsel ve yazılı argümanlarla savaş kazanmak kolaylaşacak ve olayı meşrulaştıracaktır. Ancak burada önemli olan nokta, medyanın akli harekete geçirecek eylem ve görüntülerinde bağımsız olup olmadığıdır. Zira siyasal karar alıcıların kontrolünde hareket eden ve buna yönelik haber veya yazı yayımlayan medyanın tahribatı söz konusu olmaktadır.

¹²⁰ Seda A. Naniç, “Medyanın Toplumsal Hafıza Üzerindeki Rolü: Bosna Savaş Örneği” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2019:35

IV: BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ BAĞLAMINDA TERÖR-TERÖRİZM VE İSTİHBARAT KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Dördüncü bölüm, hibrit savaş olarak 21. yüzyılın en büyük problemi olan terör ve terörizm kavramlarına açıklık getirmesi sebebiyle oluşturulmuştur. Dördüncü nesil savaşın yüzü olarak beliren terör ve terörizmin birçok yöntem ve aracı kullanması sebebiyle hibrit bir niteliği olduğu görüşü üzerine bu iki kavramın içerdiği farklı anlamlar ele alınmıştır. Kamu diplomasisinin etkin bir şekilde kullanılması sebebiyle toplumu etkileme ve desteğini alma gibi çeşitli yöntemlerin benimsenmesi, bu başlığın çalışmada kullanılmasına ilham olmuştur. Terörizm ve istihbarat arasındaki açıklamalar ile hibrit savaş ortamındaki terörizm olayı ele alınmış ve istihbaratın önemi üzerinde durulmuştur.

4.1. Terör ve Terörizm

Terör, küresel sistemdeki koşulların bağımlılığı sebebiyle, uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden küresel çaptaki bir krizdir. 21. yüzyıl terör faaliyetlerinin çoğunda klasik stratejik eylemler ve uluslararası yöntemsel amaçların rol aldığı bilinmekle birlikte, ülkeleri terör tahakkümü altına almayı amaçlayan yıkıcı bir gücün de aracıdır. Yıllardır çeşitli terör örgütleri ülkeyi bozucu, yıkıcı eylemlerle tehdit altına almakta ve bir şekilde ülkeyi kötü etkilemektedir. Bu terör ve terörizm ikilisinin etki gücündeki genişlik sebebiyle birçok alanda kullanılması ile en başta turizm olmak üzere sosyolojik ve ekonomik alanda ülke imajını zedeleyen faktörlerin başında gelmektedir. Hibrit savaş yönteminde en belirgin kullanılan araçlardan biri olan terör ve terörizm faaliyetlerini anlamak için evvela kavramsal tanımlarını bilmek gerekmektedir. İkisi de aynı kökten gelmesine rağmen farklı anlamlar içermektedir.

Dördüncü bölümde en büyük hibrit savaş tehdidi olan terör ve terörizm kavramları üzerinde durularak meskul mahal, algı yönetimi, manevi değerlerin istismarı, psikolojik savaş ve şiddet öğelerinin en yaygın görüldüğü savaş ortamı açıklanmıştır. İstihbaratın hibrit savaş ortamındaki yeri ve önemi tanımlanmış, terörizm faaliyetleri başta olmak üzere tüm savaş alanlarında da başarıya öncülük ettiği vurgulanmıştır. İstihbarat çarkının düzgün çalışması ile elde edilecek verilerin doğru işlenmesi sonrası proaktif sürece katkısı incelenmiştir.

Terör, TDK sözlüğünde “*korku salmak, dehşete düşürmek, yıldırma*”¹²¹ anlamına gelmektedir. Terörle Mücadele Kanunu’nda (TMK) ise;

*“Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafla uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemdir”*¹²²

Terörizm kavramı ise terör faaliyetleri esas alınarak siyasal amaca katkı sağlayan ve amaçlayan stratejiyi ifade eder. Literatürde terörizm, siyas, niteliklere haiz, psikolojik yönü ağır basan bir savaş biçimi; siyasal süreci etkilemek için şiddet eylemlerini tanımlamak için kullanılmaktadır.¹²³

Şekil 5: Terörizmi Terörden Ayıran Fark

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

¹²¹ TDK Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983:1159-1177

¹²² 3713 Nolu Terörle Mücadele Kanunu, Cilt:30, 1991:7215

¹²³ Zafer Kılıç, “Küreselleşme ile İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler” Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2007:5-8

Terör ve terörizm kavramlarının uluslararası arenada bir tanımının olmaması, her ülkenin terörist faaliyetleri kendine göre yorumladığı anlamına gelmektedir. Zira bir ülke için terörist ilan edilen gruplar veya kişiler, diğer ülke için kahraman ilan edilebilmektedir. Bu sebeple kavram köküne giderek bunu tanımlamak evrensel ölçüde kavram birliği sağlamakta fayda sağlayacaktır.

4.1.1. Terör Örgütleri, Yöntemleri ve Amaçları

Şiddet unsurundan hareketle terör örgütlerinin amacını ve içeriğini aşağıdaki gibi maddeleyebiliriz.

- Global veya sınırlı bir ideolojik amaca uygun siyasal iktidar düzenini yıkmaya yönelik eylem programının varlığı
- Siyasal iktidar düzeninin değişim ve dönüşüm yöntemi olarak siyasal şiddetin yöntem olarak benimsenmiş olması
- Hiyerarşik yapıda genelde silahlı örgütlerle eylem programı kapsamında değişik şiddet eylemleri gerçekleştirmek
- Amaçla ilgisiz bireyleri veya yığınları da kapsayan yaygın şiddet uygulanması
- Örgütün güçlü gösterilmesi ve azami korkunun yaratılması amacıyla en zor ve en acımasız şiddet eylemlerine başvurulması
- Gizlilik
- Disiplinli bir örgüt yapısının, karar ve emirlerin yerine getirilmesi yükümlüğünün bulunması ve yükümlülüklerin ihlalinin sert biçimde cezalandırılması
- Siyasal iktidar düzenine karşı yığınsal şiddet varlığı

Terör örgütleri yeni elemanlarla yapılarını beslemedikçe yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalarak ideolojik hedeflerini gerçekleştirememektedirler. Bunun için terör örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirmekte kullandıkları elemanların sayısı, bu örgütler için oldukça önemlidir.¹²⁴

Bireylerin terör örgütlerine katılmasına etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Örgütlerin, yeni üyelerinde aidiyet duygusu içeren, psikolojik olarak özgüven eksikliği olanlara değer verildiğini hissettirmek adına kullanılan taktikler

¹²⁴ Birsan Polat, “Türkiye’de Güvenlik, Güvenlik Yapılanması ve İstihbarat” Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020:16

bulunmaktadır. Bu gibi duygusal içgüdülerin harekete geçirilmesiyle şiddet olgusu terör örgütüne meşru bir araç olarak gösterilmektedir. Örgüt üyelerinin bilinçaltı istekleri ve hayallerine karşılık geldiğini düşünen örgüt elemanı için bu bir fırsat niteliği olarak görülmektedir.¹²⁵

4.1.2.Küresel Hibrit Savaş Tehdidi: Terör ve Terörizm ile Mücadele Yöntemleri

Spencer'a göre terörizmle mücadele yöntemlerinin belirlenebilmesi için öncelikle terör ve terörizm kavramlarının açıklığa kavuşması gerekmektedir. Terörizmle mücadelede etkinliğin hesaplanabilmesi için birçok değişkene bağlı olarak hayati bir fonksiyona işaret eden terörizmle mücadele yöntemlerinde; korku ve şiddeti esas alan unsurların varlığı, bunun kaynağına inme konusunun önceliğini gündeme getirmektedir. Toplumun korkuya ve şiddete verdiği tepkilerin temelini oluşturan hassasiyetlerin çözüm noktası da aynı derecede önemlilik arz etmektedir.¹²⁶

21. yüzyıl dünyasında terör ve terörizm faaliyetlerinin gün geçtikçe daha tehlikeli hal alması yöntemlerin çeşitliliği ve istihbarat sistemlerinin gelişmesi ile önemli bir boyut kazanmıştır. Böylesi küresel güce sahip küresel yöntemlerin ve tekniklerin kullanıldığı tehdit için teknik anlamda başarılı ve gelişmiş araçlarla karşılık verilmelidir. Bunun için uluslararası düzeyde kullanılan önemli silahlar olan İHA ve SİHA'lar kullanılması ile yıkımın gücü hafifletilmeye çalışılmış, söz konusu tehditler bertaraf edilmeye çalışılmıştır. İHA ve özellikle SİHA'ların terörizmle mücadele kapsamında bu denli ön planda olması; çoğunlukla gözetleme, keşif ve saldırı amacıyla kullanılması süreci işlerlik kazandırmaktadır. Düşmanın hedef alınmasından belirli bir süre sonra, üstüne yerleştirilen mekanizma sayesinde düşman veya düşman alanlarına bomba bırakan bu sistem, "gezici mühimmat" olarak adlandırılan İsrail'in Harpy uçağının basit şeklidir.¹²⁷ Bunun dışında İHA; dönen veya sabit kanatlı olması sebebiyle, yük taşımak üzere tasarlanan mürettebatsız araçları da ifade etmektedir. Uzaktan komuta ile yönlendirilebildikleri gibi otonom

¹²⁵ E. D. Shaw "Political Terrorists: Dangers of Diagnosis and an Alternative to the Psychopathology Model" International Journal of Law and Psychiatry, 8/3, 1986:359-368

¹²⁶ Alexander Spencer, "The Problems of Evaluating Counter-Terrorism" UNISCI Discussion Papers, No:12, 2006:188

¹²⁷ Salih Akyürek, İnsansız Hava Araçları Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm Rapor No:53, BİLGESAM, Ankara, 2012:4

olarak da faaliyet gösterebilirler. İHA'ların veri toplama, görüntüleme, hedef tespiti, ölçüm yapma, algılama, saldırı gibi görevleri de yerine getirmektedir.¹²⁸

Fiziksel terör faaliyetlerine fiziksel darbe yetenekleri dışında stratejik bir destek Abrahms'dan gelmiştir. O'na göre stratejik bir metot olan "Stratejik Model" ; ideoloji temelli kökten bir çözüm yöntemi sunmaktadır. Bu model, terör faaliyetlerindeki ideolojik temelin kodlandığı siyasi amaçtan soyutlanması ile siyasi kalıptan çıkan terörle mücadele standartları ile siyasetçilere fikir vermek üzere tasarlanmıştır.¹²⁹ Ancak terör ve terörizm ayrımındaki siyasi saik amacının bertaraf edilmesini öngören bu tasarı, uygulamada pek kullanışlı olmamaktadır. Birçok ögenin kullanılarak arka planda bu siyasi amacın işleme konulması sonrası örgüt elemanlarını veya aktörleri bu savaşın dışında tutmak pek de mümkün olmamaktadır.

4.2.İstihbarat ve İstihbaratın Önemi

Ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında istihbarat, yaşamsal bir öneme sahiptir. Ülkenin milli menfaatlerini gerçekleştirme ve yönetme gibi konularda amaca en az süreyle ve daha etkin bir şekilde ulaşmayı hedefleyen istihbarat, cumhurbaşkanı, hükümet yetkilileri, önemli kamu görevlileri ve askeri liderlere destek sağlayan güvenliğin geniş bir boyutunu ifade etmektedir. Böylesi geniş bir alanda karar birimleri ve askeri makamların çalışmalarını destekleyen istihbaratın nitelikleri de oldukça önemlidir.¹³⁰

Genel olarak bakıldığında istihbarat; elde edilen bütün açık veya gizli kaynaklardan her türlü bilginin kullanılması sonrası elde edilen verilerin genel veya ulusal düzeydeki politikaların gerçekleştirilmesi ve devletin kullandığı politikalara zarar verilmesini engellenmek amacı ile bir araya getirildikten sonra ö sınıflandırılması, karşılaştırılması, analiz edilerek değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan bilgiyi ifade etmektedir. Çağlar'a göre ise; *"İstihbarat, bir memleketin diğer bir memleket hakkında aleni, meşru, kanuni şekilde haber toplamasıdır. Espiyonaj, yani casusluk ise, diğer bir memleketin kanun ve kurallarını ihlal etmek suretiyle"*

¹²⁸ Aytekin Terkan, "Terörizmle Mücadele Kapsamında İnsansız Hava Araçlarının Rolü: Federal Yönetimli Aşiret Bölgesi Örneği", Ankara, 2015: 2-56

¹²⁹ Max. Abrahms, "What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy" International Security, 32/4, 2008:78

¹³⁰ Sait Yılmaz, "Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek" Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017:482-483

gizli metotlarla bilgi toplama/haber almadır. Bunlardan birincisine kanuni veya meşru istihbarat faaliyeti; ikincisine de gayrı kanuni istihbarat faaliyeti denir. ¹³¹

Teknoloji çağında savaş; genelde resmi olmayan şekilde ilerleyen ve çoğu zaman ismi olmayan çatışmalar şeklinde ilerleyen küresel bir istihbarat ile desteklenmiş vekâlet savaşları, propaganda güçlerinin kullanılması ile yürütülmektedir. Küresel krizler değerlendirilirken, küresel terör örneğinde ifade ettiğimiz gibi kimliği olmayan, devleti belirsiz, çoğu zaman önceden tahmini güç, operasyonlar şeklinde kendini göstermektedir. Dünyada güvenlik tehditleri algılamalarında artık askerlerle değil; ekonomik olarak zorda olma, siyasi baskı, nüfus artışının kontrol altına alınamaması, etnik çekişmeler ve terörizm gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Bu sebeple çatışmanın askeri ve askeri olmayan sisli bölgeleri arasında artış ortaya çıkacaktır.¹³² Bu sebeple sisli bölgelerin bulutlarını kırmak istihbarat servislerinin üstüne düşmektedir. Asimetrik tehditlerin simetrisinin sağlanabilmesi tam da bu konuda oluşan istihbaratın önemine vurgu yapmaktadır.

Güvenlik cephesinde ilk adım olarak istihbarat kuvvetlerinin donanımlı ve etkin olması, oluşabilecek tehditleri önleme noktasında fazlaca etkili olacaktır. Ancak yurt dışındaki sistemler gibi istihbarat sistemlerinin aktif olmayışı da beraberinde güvenlik zaafiyetlerini getirmektedir. Bu kurumun niteliğinin ve güvenlik maksimizasyonunda birinci faktör olarak yer alıyor olması, karar alıcıların da bu sahada çalışmalar yaparak katkıda bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu evrede istihbarat birimlerinin aktif rol oynaması da çok önemlidir.¹³³ Aynı zamanda istihbaratın saldırıdan çok savunma adına kullanıldığı gerçeği de yadsınmamalıdır. Bu konuda Khan “İstihbaratın şu prensipleri kaynakları optimize eder, savaşta yardımcı bir unsurdur ve savunma için gereklidir, hücum için değil... Güvenlik için istihbaratın evrendeki etkisi ve yerini açıklamaya çalışır. Tıpkı sözel istihbaratın yükselişine dair teorinin, istihbaratın bugünkü önemine nasıl ulaştığını açıklamaya çalışması gibi...”¹³⁴ diyerek aslında istihbaratın özündeki savunma odağına ışık

¹³¹ Çağlar Gün, “Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi” Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2014:70

¹³² Sait Yılmaz, “Güç ve Politika” Alfa Yayınları, İstanbul, 2008:28-29

¹³³ Birsan Polat, “Türkiye’de Güvenlik, Güvenlik Yapılanması ve İstihbarat” Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020:15

¹³⁴ David Khan, “İstihbaratın Tarihsel Teorisi” Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, 8/2, 2002:16

tutmuştur. Ancak Gül'ün: *“Örneğin bir futbol takımında takım, antrenörü/koçu” gol yememek” için bir strateji geliştirip, kendi sahasındaki tehdit ve tehlikeler göre oyuncularını harekete geçirdiğinde hiçbir zaman kazanamayabilir. Bir başka ifadeyle sadece “tehlike/tehdit” görülen durumlarda ilgili ülkelere-gruplara ve kişilere karşı stratejik istihbarat yapıldığında, hiçbir zaman gerçek anlamda stratejik istihbarata karşı koyma yapılamaz. Yukardaki benzetmeden devam edilecek olursa, kalede bekleyen kaleci ile yetinmeyip bunun yanında, “en iyi savunma saldırıdır” mantığıyla tehlike olmayan durumlarda bile harekete geçmelidir.”* sözleri istihbarata karşı farklı bir bakış açısı getirerek Kahn'ın savunduğu istihbarat algısına karşıt bir yorum getirmiştir.¹³⁵ Bu sebeple proaktif güvenliğin destekleyici unsuru olan stratejik istihbarat istihbarat, ülke içinden veya dışından gelebilecek tüm risk ve tehditlere karşı yol gösterici olacaktır.

4.2.1.Hibrit Bir Yöntem Olarak İstihbarat Faaliyetleri

İstihbaratın doğuşu hakkında genel bir öngörü olmasa da savaşları başarılı kılan taktiksel bir yöntem olması sebebiyle savaşa yön veren ve gidişatını etkileyen önemli kavramlardan biridir. Hem savunma hem taarruz yeteneğine haiz olması da bu kavramın etkinliğini ön plana çıkaran ana bileşenlerdir. Geleneksel anlayışların öngörü ile yürümesindeki plansızlığı göz ardı eden taktik savaşının ürünü olması, istihbaratın savaş öncesi ve savaş sırasında vazgeçilmez bir unsur olma özelliğini gözler önüne sermektedir. Bu sebeple akıl ve teknoloji çağı olan 21. yüzyıl için “istihbarat savaşı” demek de yanlış olmayacaktır. Zira edinilen bilgiler ile tehditler tedbir ile bertaraf edilerek savaşın kazanılması veya zayıfların azaltılması sebebiyle oldukça etkili bir yöntemdir.

Savaşın teorileşmesinde büyük katkısı olan Sun Tzu'nun Savaş Sanatı isimli eserinde istihbaratın önemine yaptığı vurguyu dile getiren Acar ve Urhal: ¹³⁶

“Bilgi, düşmanı yakından tanıyanlardan alınmalı. Düşmanı yakından tanıyanları ise beş gruba ayırmalı: düşman içindeki casuslar, mahalli casuslar, inanç değiştiren kişiler, hükümlüler ve savaştan sağ dönenler. Bir hükümdar için eğer bu beş casus görev başında ise, korkmasın, rahat uyusun. Çünkü o artık çok güçlüdür. Casuslardan iyi yararlanmak için onlara cömert davranmak gerekir. Casuslardan önemli başarılar elde etmek, akıllı bir devlet adamının, ileri görüşlü bir ordu komutanının işidir.”

¹³⁵ Zakir Gül, “Stratejik İstihbarat ve Genel Yanılgılar” Güvenlik Bilimleri Dergisi, 4/1, 2015:118

¹³⁶ Ünal Acar ve Ömer Urhal, “Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terörizm”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007:195

sözü ile istihbarat kavramına dikkat çekmiştir. O dönemde teknolojinin dili insandı. Ancak 21. yüzyılda insan dışında teknolojik birçok cihaz ve teknik donanımla bilgilere erişmek kolaylaşmıştır. Bu bilgilere ulaşılmasının engellenmesi dahi istihbaratın gücüne olan inancı göstermektedir.

İstihbarat servislerinin birçok ülkede farklı birimlerde görev yapması, güvenlik önlemlerinde istihbarat olgusunun yerleştiğini göstermektedir. Kendi içinde birçok kola ayrılan istihbarat olaylarının çeşitli sürveyans teknikleri içinde insanların kullandığı espionaj faaliyetleri en sık kullanılan istihbarat yöntemidir. Gözetim operasyonları, hedeflerin gizli olarak gözlemlenmesini içerir. Hedefin temas halinde bulunduğu kişilerin kimlikleri, harekât alanları bu servisin ana casusluk faaliyetine hizmet etmektedir. Bu bağlamda bir istihbarat servisinin ana çalışma teması, gizli bilgilerin istihdam edilen kişilerce toplanması ve işlenmesidir.¹³⁷ Bunun dışında elektronik cihazların, telekomünikasyon servislerin, otomatik güvenlik tarayıcıların yardımıyla elde edilen bilgilerin kullanılması ile gelişen siber savaşa doğru evrilen sibernetik bir istihbarat faaliyeti de mevcuttur. Ancak siber espionaj faaliyetleri Can Kasapoğlu'na göre siber savaş kapsamında değildir. Zira Kasapoğlu, aktörler arasında terminolojik yönden bir fikir birliği bulunmadığını ve bu yönde gerçekleşen çatışmaların “savaş” niteliği kazanmadığı üzerinde durmaktadır.¹³⁸ Aynı şekilde Biçer; savaşın değişen karakterine bir tepki olan terörizm kavramında da “siber-terörizm” gibi bir kavramın savaş ortamında kullanılmasının sadece terörist faaliyetlerin abartı bir söylem ile önemsendiğinin yanında bir kavram kargaşası olduğunu dile getirmiştir. ¹³⁹Ancak Kasapoğlu ve Biçer'in savaş kavramındaki güncellemeyi atladığı gerçeği altında 21. yüzyıl savaşının “hibrit savaş” olarak gerçekleşmesi örneği göze çarpmaktadır. Hibrit savaşta kavramsal bir bütünlüğün olmadığı gri bir savaş alanı mevcutken; siber savaşların da tek başına yürütülen bir savaş hali olmadığı ancak kendi içinde savaş-çıklar oluşturması gerçeği altında bütünsel bir savaşın gerçekleşmesinin uluslararası düzene okunan bir meydan olacağı gerçeği belirtilmelidir.

¹³⁷ Dovydas Vitkauskas “The Rol Of Security Intelligence Servise In A Democracy” North Atlantic Treaty Organisation. Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999, 1999:28

¹³⁸ Can Kasapoğlu, “Siber Savaş: Geleceğin Askeri Gerçekliği ve Günümüzün Bilimkurgusu Arasında” EDAM Siber Politikalar Kağıtları Serisi, 2017:2

¹³⁹ Rüşti S.S. Biçer, “Uluslararası Çatışmaların Değişen Yapısında Terörün Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme” Savunma Bilimleri Dergisi, 18-2/36, 2019:118-119

Modern savaş taktiği olarak kullanılan istihbaratın normatif bir değer içermesi için ulusal ve uluslararası düzeyde meşruiyet kazanması gerekmektedir. Yasadışı ortaya çıkan bilginin kullanılması diğer bir ülke için rahatsız edici olsa da modern zamanda savaşın realist bir ortamda gerçekleşmediği gözler görünür niteliktedir. Ulus st kurum ve kuruluşların müdahale gücünün işlerliğini hesaba kattığımızda ulus aşır bir istihbarat kuvveti olan ülkeler için g kavramı evrensel bir boyut haline gelmektedir. Gri alanda şekillenen istihbarat güçleri için hibrit bir yöntem olduğu ise klasik savaşlarda kısmen kullanılmasıyla ortak bir yön içermektedir.

Hibrit savaş modern savaş tekniğinin kullanılmasında; bilgi işlemleri, siber teknikler ve elektronik aletlerin rol aldığı karmaşık bir boyutu oluşturduğu düşünüldüğünde geleneksel yöntemlere ek bir yöntem sunulduğu da söylenbilir.

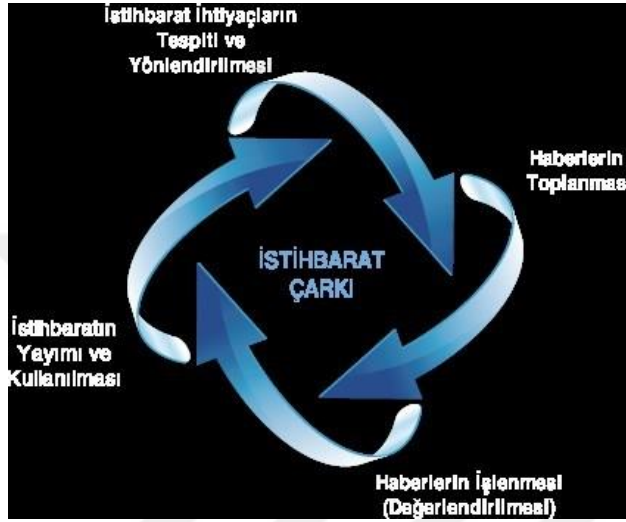
4.2.2.İstihbarat arkı

İstihbarat; bilgi toplamaktan ziyade, eldeki bilgilerin işlenmiş ve nihai bir şekle bürünmüş halidir. Bu da istihbarat çarkındaki her birimin doğru işlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Zira işlenmemiş bir bilginin karşıda bulunan güçlerin karşı saldırı ihtimali olabileceği öngörüsü unutulmamalıdır. Bilgi ağı veya uzay ağı olarak nitelenen 21. yüzyıl için bu ihtimalin de bir adım olabileceği atlanırsa, tedbir amaçlı kullanılan istihbarat faaliyetleri silah olarak karşımıza çıkabilir. İşte tüm bu sürecin sağlam bir şekilde sırasıyla bilgilerin işlenip operasyon, savaş veya tedbir sürecinde kullanılmasıyla geçirilen süreç, istihbarat çarkını oluşturmaktadır.

Bilginin tedarik edilmesi, işlenmesi, analiz edilmesi, sisteme uyarlanacak doğru yöntemlerin belirlenmesi, uygulanması ve sisteme aktive edilmesi ile istihbarat faaliyetleri işlerlik kazanmaktadır.

Bu arktaki dört evre sağlıklı istihbaratın ve bu yönde gerçekleştirilecek uygulamaların işlevselliğine g katmaktadır.

Şekil 6: İstihbarat Çarkı

Kaynak: Bozdağ, F. (2016, Eylül 1). <https://sahipkiran.org/>. 01.03. 2021 tarihinde Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi: <https://sahipkiran.org/2016/09/01/istihbarat-nedir/> adresinden alındı.

Çarkın her bir dişini oluşturan mekaniksel bir döngüde oluşabilecek herhangi bir hata, çarkın bozulmasına ve söz konusu sürecin işlerliğini bozacaktır.

İstihbarat savaşında dost olmayan sınırlı ortaklar bir yana, yerel ortaklar da vardır. İstihbarat her zaman ülke içinde gerçekleştirilen bir kavram olmayıp aynı amacın muadili olan ülkeler veya aktörler için de bir uzlaşma öngörür. Siyasi ve ortak çıkarları olan ülkeler için bu denklemin ana bilinmeyi istihbarat önceliğidir. Bu sebeple “istihbaratın güvenlikleştirilmesi” deyim yerindeyse güvenlik önceliğinde birincil aktörlerin desteğini alması; söz konusu amaç ve isteklerin elde edilmesinde stratejik bir üstünlük sağlayacaktır.

V. BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞLA MÜCADELE YÖNTEMİ OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ

21. yüzyılın tehdidi olan hibrit savaşta, kullanılan yöntemlerin çeşitliliği sebebiyle ulus-devletler güvenlik ihtiyacını maksimum seviyeye çıkarma ihtiyacı hissetmekte ve bunun için çalışmalar yapmaktadır. Bu bölümde; ulus aşırı küresel sistemin hakim olduğu 21. yüzyıl dünyasında, minimum maliyet ve zayıfla güvenlik ihtiyacına katkı sağlayacak hibrit bir yöntem olarak kamu diplomasisi sunulmuştur. Kamu diplomasisinin medya kanalıyla kullanılması, propaganda ve psikolojik yönleri ile algıları harekete geçirmesi gibi yönleri ele alınarak hibrit savaşa barışçıl bir çözüm yöntemi üretilmiştir.

5.1.Kamu Diplomasisi ve Kullanılan Araçlar

“Siyaset kan dökülmeyen savaş, savaş ise kan dökülen siyasettir.”

Mao Zedong¹⁴⁰

Küresel sistemde değişim; devlet sistemlerini de içine alan teknolojik bir bütünlüğün olduğu yeni bir düzeni nitelemektedir. Uluslararası ilişkiler teorileri ve yöntemlerinin de hissedilen değişim ihtiyacındaki seyir, klasik yöntemlerden uzak diplomasiyi içine alan barışçıl bir çözüm yöntemine doğru ilerlemektedir. Günümüz uluslararası ilişkilerinde artık eylemsel girişimler, cephesel savaşlar, diplomatik muhtıra gibi klasik geleneksel yöntemler yerini kamu diplomasisine bırakmıştır.

¹⁴⁰ Y. Taşkın, “Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler” İletişim Yayınları, İstanbul, 2017:23

“Diplomasi; ticaret, savaş, demokrasi, medya, insan hakları, silahsızlanma, bölgesel ve uluslararası terörizm, çevre, siyasi anlaşmalar, uluslararası hukuk, uluslararası barış ve ekonomi gibi evrensel konuların diplomatlar tarafından devletler nezdinde analizini ifade eder. Diplomasi iletişim teknikleri ile gerçekleştirilen bir sanat olmanın yanı sıra stratejik iletişimin, bazen ekonomik gücün ve farklı sosyal disiplinlerden temel bilgilerin birlikte harmanlandığı bir bilim dalıdır.”¹⁴¹

Sander’e göre ise bu kavram; dış politikadaki isteklerin müzakere ile barışçıl yöntemler benimsenerek gerçekleşmesinin sağlanmasıdır.¹⁴² Kamu diplomasisinin ortaya çıkmasında Soğuk Savaş döneminde etkili olan düşünce sistemleri öncülük etmiştir. Döneme komünizm, faşizm, liberal demokrasi ve marksizmin yer aldığı düşünce akımlarının yön vermesi ise olası tehditlerin yönlerini değiştirmeye yöneliktir. İdeolojik bölünmelerin ön planda olduğu, nükleer dengenin korunmaya çalışıldığı bu süreç; küresel barış örgütlerinin ve dünya çapındaki evrensel hukuk normlarının varlığı ile kozmopolit bir hal almıştır. Böylelikle söz konusu hukuki önlemler ve cezai yaptırımlar sonrası uluslararası düzen korunmak amaçlansa da çoğu zaman durum, daha karmaşık bir yola doğru sürüklenmiştir.

Beşinci bölümde hibrit savaşın bileşenlerindeki çeşitliliğin, sorunun çözümünü zorlaştırdığı üzerinde durularak diplomasi ve diplomatik kanalların kullanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz konusu savaş tekniklerinin akılcı ve teknolojiye dayalı olduğu düşünüldüğünde müzakere ve desteğin, savaşa girmeden savaşı kazanma veya savaş esnasında kullanılan kamu diplomasisi ile savaşın seyrini değiştirdiği görüşü incelenmiştir.

Güven kelime kökünden gelen güvenlik kavramı tek katmanlı bir yapı değildir. Çeşitli katmanların üst üste veya bir arada kullanılması ile etkili bir sistem oluşturulacağı kanaatinden hareketle birinci katmanın hükümetlerin halk tarafından soyut bir güven oyu alması gerekmektedir. Bu güvenin sağlanmasının yanı sıra halk desteği ile atılan adımların galibiyetinin daha kalıcı olduğunu dile getiren Bilal Arsalan, bu çok katmanlı yapının ilk ayağının halktan geçtiğine vurgu yapmıştır.¹⁴³ Zira çeşitli katmanları olan ve güven inşaa etmede siper olarak kullanılan güven oyunun kamuoyu ile bağdaştırılması fikri, olası risk ve tehditlere karşı ortaya çıkacak her türlü olayın sancısız halledilmesine olanak sağlamaktadır.

¹⁴¹ Emel Poyraz ve Melih Dinçer, “Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, Intermedia International e-Journal, 3.1, 2016:30-48

¹⁴² Oral Sander, “Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme”, İmge Yayınları, Ankara, 2008:13

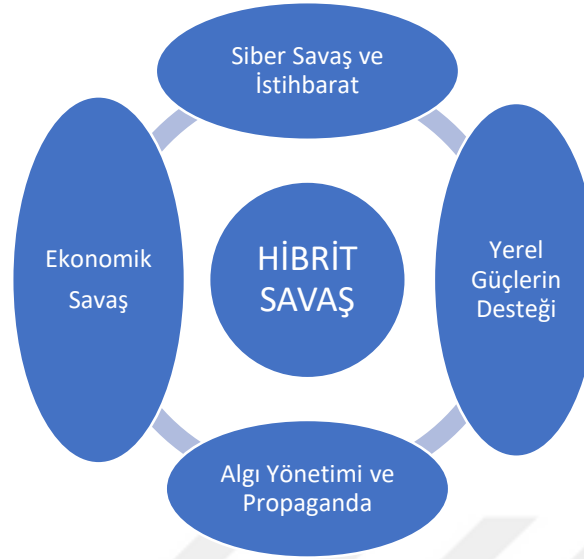
¹⁴³ Arsalan Bilal, “Hibrit Savaş- Yeni Tehditler ve Panzehir Olarak Güven” NATO İncelemesi, 2016

Her ülkede farklı şekilde kendini gösteren kamu diplomasisi, ülkelerin siyasi kimliklerine göre şekillenen bir yapıyı ifade etmektedir. Öyle ki her ülkenin kendine göre devam ettirdiği kültürel değerler, toplumun etnik ve dini yapısı gibi normları içeren sistematigi bulunmaktadır. Sistemin işlerliğini kuvvetlendirmek için ise kamu diplomasisinin öncelikle ülkeye entegrasyon süreci sağlanmalıdır. Bu süreçte kamu diplomasisinin önemli bir unsuru olan algı yönetimi devreye girmekte, algıların duygusal ve milli duyguları harekete geçiren özelliği ön plana çıkmaktadır. Planlı ve başarılı bir algı yönetimi için ise ülkelerin her türlü kültürel ve siyasi bütünlüğünü irdelemek gerekmektedir. Kamu diplomasi genelde medya merkezli ilerlemekte, sosyal ağın gücü kullanılmaktadır. Medya üzerinden girilen teşkilatlanma ile kamuoyunu devreye sokacak kanallar üzerinden sürecin kontrolü sağlanmaktadır. Ülkelerin siyasi istikrar ve cazibesinin ön planda olduğu kamu diplomasisinde; ülkenin siyasi yapısı, yönetim mekanizması, bürokratların eylemleri, ülke sanatçıları, turizmi ve birçok edilgenin direkt olmasa da süreci etkilediği bilinmektedir. Dış politikada farklı ülkeler tarafından başat güç olmanın, ekonomiyi yönlendirmedeki kapasitelerin yapılmak istenen amaç doğrultusundaki düşünce ve eylemlerin nasıl empoze edildiği de ülkenin kalitesine etki etmektedir. Ülkelerin uluslararası arenada olumlu bir konuma sahip olması sayesinde dünya gündeminde statüsü belirlenecek, söz konusu imajın belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Kamu diplomasisi bu özelliği ile artık savaşların kullanılmadığı ya da belli şartlarda kullanıldığı yeni ve gelişmiş bir sistemin sacayağını oluşturmaktadır. Kitlelerin ve aktörlerin harekete geçerken kullandığı güzergâhı değiştiren sürekli ve barışçıl bir yöntem sunması sebebiyle de işlerliği daha kolay olmaktadır. Kamu diplomasisi bir bakıma algı yönetimi stratejisi olduğundan, hedeflenen amaca etki eden fikirler, aktöre-aktörlere bu şekilde enjekte edilmektedir.¹⁴⁴

Kamu diplomasisinde esas ivme teknolojik ilerleme ile etkinliği ve etkililiğini artırmıştır. Değişen bu karakteristik yapı, savaşa uyarlanarak aktarılmaya çalışılmıştır. Diplomasi ve kamu diplomasisi ile elde edilmeye çalışılan unsurların belirlenmesi ve buna hizmet edilmesi yegâne çözüm önerisi olacaktır.

¹⁴⁴ Birsen Polat, “Kamu Diplomasisi” Akademik Araştırma Enstitüsü, 2018:5

Şekil 7: Hibrit Savaş Yönünden Kamu Diplomasisi Unsurları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda belirtilen unsurlar ele alınırken ülkelerin bu unsurun cazibesindeki anlamı ile askeri güçlerin yer almadığı algı yönetimini esas alan diplomasisinin önem kazandığı imgesel çağrışımlara öncelik verilmesi ön planda tutulmuştur. Böylelikle askeri unsurlar kullanılmadan siyasi etkinlik sağlayan ülkeler, çoğu alanda diğer ülkelerden öne geçmektedir. Askeri güç ise bu aşamadan sonra bu çabayı desteklemeli ve daha iyi yönetişimi, ekonomik kalkınmayı amaçlamalıdır. Ulusların tekrarlanan doğrudan ihtiyacı olan güvenlik kavramının kamu diplomasisi ile kuvvetlendirilmesi ortak hükümetlerin kapasitesini ve tehditlerini krize dönüştürmeden önlemeyi sağlar. Bu, küresel çevreyi şekillendirmeye-etkilemeye ve stabilize etmeye yarayan angajmanın önünü açmaktadır.¹⁴⁵ Askeri savaşın az veya hiç kullanılmadığı, Güler'in tabiri ile "transformatör savaş" terimi dönüştürücü güç temelli niteliklerin içinde barındırıldığı şematik bir bütünü ifade etmektedir. Bu bütünü parçalara ayırmak istenirse hibrit bir diplomasi kanalı aşağıdaki şekilde parçalanır.¹⁴⁶

➤ *Bilgi propagandası*

¹⁴⁵ Steven Colonel ve Williamson C. "From Fourth Generation Warfare To Hybrid War" Usawc Strategy Research Project, 2009:24

¹⁴⁶ Güler Hayrettin, "Hibrit Savaşı Nedir?" Rusya Araştırmaları Enstitüsü, 2017 <http://www.rusen.org/hibrit-savas-nedir/>

- *Siyasi ve diplomatik ataklar*
- *Lobici bir yaklaşım ile ekonomik ve ticari faktörlerin kullanımı*
- *Enerji ve altyapı sektörlerine taaruz*
- *Sabotajlar ile bunlarla koordineli olarak düzenli askeri operasyonlar*

Siyasi ve diplomatik kanalların hâkim olduğu sınırlı askeri güçlerin de bu kanalların direktifi ile çalıştığı sistemde tahakküm gücünün isteğe hizmet ettiği görülmektedir.

5.1.1.Yumuşak Güç Olarak Kamu Diplomasisi

Yumuşak gücü oluşturan birçok unsur vardır. Bunlardan en önemlisi olan kamu diplomasisi, stratejik iletişimin varyantlarını oluşturan, toplumu etkileyebilme kabiliyeti sebebiyle maliyeti düşük bir yöntem olarak oldukça kullanışlı bir yöntemdir. Yumuşak güçte bir ülkenin kültürel ve siyasi yapısı, halkının yaşam şekli sebebiyle dış dünyadaki görünümü, süreci etkileyen araçlardan birkaçını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir ülke, askeri gücünü kullanmadan ekonomik yaptırımlar veya söylemlerle varlığını uluslararası arenada göstermektedir. Dünya siyasetini etkileme gücü ile gündemi belirleyen ülkeler için kullanılan yumuşak güç yöntemi, 21. yüzyıl dünyasında örnek teşkil ederek uygulama alanını genişletmektedir.

İbrahim Kalın’a göre yumuşak gücü besleyen pek çok unsur vardır: “*Kültür, eğitim, sanat, yazılı ve görsel medya, film, şiir, edebiyat, mimari, yükseköğretim, sivil toplum kuruluşları, bilim ve teknoloji altyapısı ve inovasyon kapasitesi, turizm, ekonomik iş birliği platformları ve diplomasisi bu unsurların başında gelir. Bunların yanı sıra bir ülkenin yumuşak güç kapasitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri de sahip olduğu siyasal sistemdir. Özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen, bir ülkenin yumuşak güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında gelir.*”¹⁴⁷

Yumuşak güç unsurunu hibrit bir yöntem olarak kullanmak ve kamu diplomasisi ile savaşa etki eden bir karaktere bürümek, bizlere hibrit bir çözüm yöntemi sunacaktır. Bu sebeple yumuşak gücün kaynakları, araçları ve aktörlerini bilmek, olası savaşımlara ve bu yöndeki tedbirlere işlerlik kazandıracaktır.

¹⁴⁷ İbrahim Kalın, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi” Kamu Diplomasisi Enstitüsü, <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi>

5.1.2. Algı ve Propaganda Yöntemi ile Kamu Diplomasisi

Algı, dış dünyada meydana gelen olayların, olgu ve nesnelerin somutlaşıp görülmesi, duyulması ve sonrasında bu olayların yorumlanarak içselleştirilen bir süreci oluşturmaktadır. Toplumun veya devletlerin algı yönetimine yön vermek ise bilgi kanalının seyrini değiştirerek zihinlere işlenme sürecindeki hâkimiyetle doğrudan ilgilidir. Yönlendirilmiş bilgi veya yanlış bilgi de olsa, karşı tarafın imkân ve enerjisinin kapasitesini ölçmek için yapılan etkinliklerde durum daha farklı işlemektedir. Durumun içselleşmesi kapsamında yapılan çalışmalar, toplumda panik, korku veya kaos ortamının oluşmasına yahut kriz ortamında ortamın yumuşatılmasına hizmet etmektedir.

Kitle iletişim araçlarının ulusal ve uluslararası düzeyde dolaşımının rahatlığı kamu diplomasisi uygulanırken elde edilecek çıkarlara hizmet etmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla karşı tarafın üzerinde psikolojik bir savaş, algıları yöneten stratejik bir oyun söz konusudur. Bunun ulusal çapta diplomasi olarak kullanılması taktiksel bilişim savaşlarının hareketliliğindeki başarıyı gözler önüne sermektedir.¹⁴⁸

Algı yönetiminde genel itibarıyla hedef aktöre verilecek mesajların direkt veya dolaylı aktarımı ile belirlenen amaçlar doğrultusunda üretim ve yönetimin safhası dikkat çekmektedir. Zihinlerin harekete geçirilmesinde uygulanan bu yöntem, her durumda gerçeği yansıtmayabilir. Doğru bilginin bile simülasyona uğratarak algıyı harekete geçirerek benimsetmek de insan zihninin med-cezirlerine sebep olmaktadır. Tam anlamıyla zihinsel sürece etki ederek, psikolojik yönü ağır basan algı yönetiminde, küresel dünya düzeni içinde ülke ilişkileri de nasibini almıştır. Uluslararası ilişkilerde yumuşak gücün olumlu sonuçlar doğurması, kamu diplomasisi ve algı yönetimi ikilisinin teorileşmesine katkı sunmuştur. Böylelikle yumuşak güç kullanılırken kamu diplomasisi ögesi üzerinde algı yönetimi unsurunun işlerliği de bütüncül ve kolektif bir bütünün parçalarını oluşturmuştur. Propaganda yöntemlerinin kullanılması ile yumuşak güç ivme kazanmış ve kitleleri zihinsel olarak harekete geçirmiştir. Propagandada esas nokta ise diğer kavramlar gibi ülke yapısına göre değişkenlik göstermesidir. Her ne suretle olursa olsun bu kavramların

¹⁴⁸ Ali Fuat Gökçe, “Terör ve Güvenlik Algısında Yeni Paradigmalar” edit: Oğuz Göksu, “Algı Yönetimi: Siyasal ve Dijital İletişim, Sosyal Medya ve Kitle İletişimi”, Literatürk Academia Yayınları, Konya, 2021:363-383

tanımı savaş dönemlerinde krizi yöneten yönüyle değerlendirilmiş, 20. yüzyılın başından günümüze kadar “propaganda” kavramı hayatımızda yerini almıştır.

Ağır propaganda, savunmacılar arasında hoşnutsuzluk için tasarlanmıştır. Böylelikle halk arasındaki kaos, kontrol kaybı ve moral bozukluğu kampanyasının getirmiş olduğu ortamda siyasi, askeri ve ekonomik hedefleri gerçekleştirme fırsatı oluşur.¹⁴⁹ Kelley’e göre kamu diplomasisi şekillerinin modernize edilmiş hali propagandayı oluşturmaktadır. Diyalog boyutunu temsil eden kamu diplomasisi formatı yerini monolog bir ifadeye bırakmış ve propaganda ifadesi ile kendini şekillendirmiştir.¹⁵⁰

Propaganda terimi tanımı itibari ile geniş olmasa da kullanılan yöntemler ve araçlar itibari ile geniş bir yelpazeye sahiptir. Hibrit yöntemlerin ayrı ayrı veya bir arada kullanılması ile de ortaya çıkan propagandada esas neden, algı yönetimi sağlamak ve istekleri yaptırabilmektir. Öyleyse bu kavrama meşruiyet sağlayan araçlar ve gayri meşru yöntemler de bulunabilmektedir.

Genel anlamıyla propaganda araçlarını ise birkaç başlıkta toplamak mümkündür.¹⁵¹

- Basılı Araçlar ve Yayın Kaynakları: Kitap, dergi, broşür, fotoğraf, gazete, ilan vb...
- Görsel ve İşitsel Kaynaklar: sinema ve tv platformları, sosyal medya araçları, internet tarayıcıları, DVD ve CD araçları, radyo ve müzik kanalları vb...
- Yüz yüze Enformasyon Kaynakları: Seminer, toplantı, kongre, grev, söyleşi vb...

Genel anlamıyla yukarda belirtilen araçlar başta olmak üzere birçok yöntem kullanılmakla beraber ülkelerin ve toplumların zafiyet unsurlarına göre bu kaynaklar çeşitlilik gösterebilmektedir.

¹⁴⁹ Col. S.G Chekinov. “The Nature And Content of a New-Generation War” Military Thought, 2013:19

¹⁵⁰ Robert J. Kelley “From Monologue to Dialogue?: U.S. Public Diplomacy in the Post-9/11 Era” Department of International Relations London School of Economics and Political Science, 2007:13

¹⁵¹ İsmailcan Doğan, “Propaganda Aracı Olarak İnternet: Kayseri İli Merkez Seçmeni Üzerine Bir Alan Araştırması” Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3/2, 2015:302

5.1.3. Psikolojik Bir Güç Olarak Kamu Diplomasisi

Psikolojik unsurların hibrit savaşlarda birebir kullanılması, karşıda duran bütün aktörlerin harekete geçmesi bakımından zaman zaman övgü zaman zaman yergi niteliği ile olumlu-olumsuz sonuçların vazgeçilmez unsurudur. Bu sebeple pejoratif eylemlerin, milliyetçi söylemlerin, etnik konuların, dini öğelerin kullanılarak amaca ulaşılması yönündeki çalışmaların psikolojik tarafına değinen hassas bir noktayı ifade etmektedir. Bu yönüyle savaş unsuru olmadan duruma göre psikolojik kanalların kamu diplomasisinde kullanılması, hibrit çözüm yollarında ele alınan bir yöntemdir.

Propaganda yönteminin unsurları olarak nitelenen psikolojik hareketin ayrı başlık altında alınması, söz konusu propaganda faaliyetlerinin ayrışması bakımından oldukça önemlidir. Propaganda faaliyeti her zaman psikolojileri harekete geçiren bir olgu olarak ele alınmamış, kültürel ve siyasal değerlere göre şekillen ayrı bir konu olması yönüyle önemlilik arz eden farklı bir dal olma özelliğini korumuştur.

5.2. Hibrit Savaş'a Hibrit Bir Çözüm Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisinin Kullanılması

Postmodern savaş kültüründe teknoloji ve akıl ile savaşı kazanma iç güdülerini, barışçıl bir çözüm yolunun ürünüdür. Hümanizmin ön planda olduğu, insancıl çözüm yolları sunan küresel 21. yüzyıl dünyasında, demokratik çözüm yollarının işlevselliği daha güçlüdür. Birey önceliği ve kolektif demokrasinin yadsınamayacak gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda, geniş kitlelerin evrensel gerçeği olan birey ve halkın önceliği toplum biliminde olduğu gibi savaş bilminde de kendini göstermektedir. Savaş ve barış kavramlarının yenilendiği yeni nesil savaş ortamında önlem ve tedbirler noktasında da bir yenilik kaçınılmazdır. Askeri gücün akıl gücüne, savaşın müzakereye, silahların teknoloji ve stratejiye yenik düştüğü 21. yüzyıl, yenilgilerin derinden yaşandığı bir çağa öncülük etmektedir.

Sun Tzu “(Tzu, 2013)” isimli eserinde;

*“Savaşmak ve fethetmek üstün bir başarı değildir, üstün başarı savaşımadan kazanmaktır.”*¹⁵²

diyerek; diplomasi ve müzakere ile yapılacak stratejik adımların etkinliğine vurgu yapmıştır. Tam bu noktada kamu diplomasisi ile gerçekleştirilecek savaş

¹⁵² Sun Tzu, “Savaş Sanatı”, Çev. Tuğçe Ayteş, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2013:47

olmadan istediğini elde etme gücü, 21. Yüzyıl güvenliği noktasında vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Savaşı soyutlaştıran ve bu noktada savaş olmadan savaş kazanmanın “etkin siyaset-etkin savaş” ile ülkelerin güçlerini maksimize ettiği bir dönemi ifade etmektedir.

Diplomasinin, düşmanı bölme ve yok etme işlevine hizmet ederek çoğu zaman savaşın coğrafya değiştirmeden yaşandığı düşünüldüğünde hibrit savaş ortamında hibrit bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkeler artık çoğu zaman, rakip ülkeye veya bir kitleye savaş açmak için sınırlara geçip tankla tüfikle harekete geçmezler. Ekonomisine müdahale edecek adımlar atarlar. Fiyat istikrarını bozan, enflasyonu artıran, ekonomiyi çökerten ekonomik bir savaş ortamında silahın yeri yoktur. Yahut salgın hastalıklarla uğraşan halk için can güvenliği yaşam fonksiyonlarını kaybetmeme olarak algılanır. Etnik ve dini değerlerle hayatını sürdüren halk için manevi duyguları gıcıklayıcı tek bir söz bazen savaşın fitilini çeker. Halk birbirine düşer, politikacılar kaosu yönetemez ise politik yaptırımlar, dış tepkiler, cezai yaptırımlar ile ülkenin politik saygınlığı yıpranır. Somut bir ruhu olmayan manevi duygular yanında ülkede her şey yolunda giderken yapılacak siber bir müdahale ile bilgiler sızdırılabilir, gizlilik politikasını zedeleyen her bilgi açığa çıkabilir. “Böyle bir durumda mı ülke veya kitle yıpratılır, silahla açılan yara mı yıpratır?” sorusu sorulduğunda kaos ortamının yıpratıcılığındaki soyut etki daha korkutucu ve gizemlidir. Tehdit bilinirse tedbir almak daha kolaydır. Ancak 21. yüzyıl için bunu söylemek çok zordur. Tehdit çok yönlü ve gri alandadır. Çözüm üretilebilmesi için gereken tehdit edici faktörler bulanık ve zaman zaman görünmezdir. Önlem alınacak tüm yolların denenmesi gibi bir durum olmadığından, karşıdan gelecek her bir adımın devamını bilme zorunluluğu doğar. Hal böyle iken kaosun ana aktörü “insanın-bireyin” gri bölgedeki tepkisi, olayı daha karmaşık bir duruma getirir.

Politik rasyonalistlere göre realist mantığa eş değer bir şekilde savaşın devletler arası bir mücadele olduğunu savunsalar da savaş artık sadece devletler arasında değil, devlet dışı aktörler veya gruplar arasında da yaşanmaktadır. Jean Jacques Rousseau’nun savaşlardaki aktörlerin devletler olduğu düşüncesinin aksine hibrit savaşlarda bu durumun ortadan kalktığı gözle görülür niteliktedir.¹⁵³ Şiddet

¹⁵³ Andreas Herbert Rothe, “Clausewitz’s Puzzle to Theory of War” Oxford University Press, Oxford 2007:70

içeren karakterinin aksine diplomasi, politik savaş, ekonomik savaş, psikolojik savaş ve propaganda gibi araçlar ile çok yönlü bütünsel bir örgütlenme gücü elinde bulunduran tarafın uluslararası arenada söz sahibi olacağı bir durum mevcuttur.

Ulus devletlerdeki bireyci yapı gereği, halkın onayını alan bir kararın sürece dahil edilmesi ne kadar kolaysa, tepkinin alındığı durumdaki işlevsizliği o derece etkilidir. Zira politik süreçte kamuoyunun etkin kullanıldığı ülkelerde, sosyal medya ve iletişim kanallarıyla verilmek istenen mesaj doğrudan veya dolaylı olarak zihinlere kanalize edilmektedir. 21. yüzyıl dünyasında toplumun veya hedef kitlenin bilinçlerini yönlendirmede kullanılan kitle iletişim araçlarının az maliyetli ve etkili oluşu da ateşsiz bir silahtır. Güvenikleştirilmesi gereken güvenlik sorunlarının; özellikle terör faaliyetlerinin, sık sık kullandığı kitle iletişim araçlarının önemi oldukça büyüktür.

Dünya çapında düşünüldüğünde bir dış politikanın veya belirli bir grubun etkili olabilmesi için ilan edilmesi ve kabul ettirilmesi ile alınan destekler sürece dahil edilmelidir. Bunu yaparken kültürel veya dini motifleri, sosyolojik arka planı, tarihi değerleri ve milli duyguları harekete geçiren algı yönetimindeki psikolojik güç kullanılmakta olduğundan, güvenlik sorunu olarak nitelenecek bir durumun evvela amacı bilinmelidir. Bu durum, dış politika çabalarının başlangıç noktasındaki kamu diplomasisini temsil eden güçlerin sürece dahil edilmesinden başka bir şey değildir.¹⁵⁴

Kamu diplomasisi; genellikle ülke hükümdarlarının başka bir hükümeti veya halkı üzerinde bir düşünceyi kabul ettirebilmek adına karşı tarafı etkileme kabiliyeti olarak nitelense de güvenlik kavramının değişime uğraması gibi bu kavram da değişime uğramıştır. 21. yüzyılda tek tehdidin devletler olmadığı düşünüldüğünde, diplomasi; kamuyu etkileme ve desteğini alarak sürece dahil etme çabasını disipline eden evrensel bir kavram olmuştur. Ancak kamu diplomasisi Jan Melissen'in vurguladığı üzere uluslararası lobicilik faaliyetleriyle de karıştırılmamalıdır. Çünkü kamu diplomasisi, belirli politikaları ve faaliyetleri etkilerken bireyciliği ve toplumu esas alır. Lobicilikte ise etkilenmek istenen hedef doğrudan politikacılarıdır. Muhatap olunan kitlelerin genişliğine istinaden kültürel,

¹⁵⁴ Hans N. Tuch, "Communicating With The World: US Public Diplomacy Overseas" Palgrave Macmillan, Newyork, 1990:106

dini, milli ve sosyolojik değerleri de içine alan soyut ama evrensel bir dili olan kamu diplomasisinde, sivil toplum kuruluşlarını da içine alan bütüncül bir yapı vardır.

Propaganda ve psikolojik harekât içeren gücün, çağdaş bir çözüm yöntemi olduğu da böylelikle ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁵

5.3. Yirmi Birinci Yüzyıl Savaş Politikalarında Stratejik Unsur Olarak Kamu Diplomasisinin Kullanılması

Tarih boyunca meydana gelen savaşların tek nedeni, savaşı engelleyecek herhangi bir durumun olmadığı ortamda savaşın kaçınılmaz olmasıdır. Savaş bir sebep değil, sonuçtur. Tarih boyunca tüm ülkelerde din adamları, aristokratlar, devlet adamları vb. gruplar, bu sonucun oluşmaması adına müzakere masasına oturmak için çeşitli kanallarla ülkelerinin çıkarlarını korurken barışa elçilik etmişlerdir. Sert güce inat yumuşak güç ile sonuç noktasına varmanın bilinen doğrulardan biri olması da, diplomasi ve müzakere olmadan sonuç elde edilemeyeceğini göstermektedir. İstikrarın sağlanabilmesi adına bu süreç kaçınılmazdır. Yumuşak güç unsurları geniş olan en geniş yöntem ise kamu diplomasisi aracıdır.

Kamu diplomasisi, yüksek kaliteli bir silahtır. Kalitesi gücünden gelmektedir. Özgürcü ve bireyci toplum yapısı için sükunet ve mutluluk, toplumun algı boyutu ile ilgilidir. Silah olarak kullanılacak tek aracın teknolojik patlayıcı silahlardan geçmediği bilinmekle birlikte asıl silahın akıl olduğu bir çağı ifade eden 21. yüzyıl dünyasında kaliteli kamu diplomasisi ögesi gündeme gelmiştir. Bu etkili ve kaliteli silahın yönünü belirlemeye yarayacak olan ise savaşın öncesi, savaş anı ve savaş sonrası etkili bir yöntemle oluşturulabilecek bir kamu diplomasisi hareketidir. Öyleki kamu diplomasisi ile hedef ülke veya aktör zor kullanmadan ikna edebilme gücü ile hedefine ulaşabilmektedir. Dolayısıyla dünya genelinde kamu diplomasisi, savaş öğelerinde kullanılan diğer araçlar gibi pejoratif bir eylem değil, kaliteli bir söylem ve akılcı bir harekattır.

Kenneth Waltz'a göre uluslararası sistem her zaman bozulmaya elverişlidir. Değişen koşullar sebebiyle savaş terörilerinin ve savaş unsurlarının de değişime uğraması elzemdir.¹⁵⁶ Zira yeni sisteme eski kurallarla devam etmek, hibrit savaş çağında çağa ayak uydurmayarak gelişmelerden geri kalmayı ve başarısızlığı

¹⁵⁵ Jan Melissen, "The New Public Diplomacy: Between Theory And Practice" Edit. Jan Melissen "The New Public Diplomacy Soft Power In International Relations" Palgrave Macmillan, Newyork, 2005:16-17

¹⁵⁶ Waltz Kenneth N. "Structural Realism After The Cold War", International Security, 2000:25

getirecektir. Artık dehşet dengesi; iki kutuplu dünyada ve sadece nükleer denge üzerine kurulu olmamakla birlikte, ülkeler açısından güç dengesini korurken barışçıl ve akılcı çözümler ile kendini göstermektedir. Yöntemler gibi kavramlar da içinde bulunulan döneme ayak uydurarak tekerrür ettiğinden, deyim yerindeyse tehdit ve dengenin vazgeçilmez birlikteliği içinde küresel ortamda ülkeler kendine yer edinmeyi istemektedir. Hibrit bir savaş ortamında ise tehdidin geldiği yönü belirlerken ve dengeyi sağlarken kullanılan araçlar, savaşın seyrini değiştirmekte böylesi güçlü bir yapıya sahiptir. İletişim ağının gelişmesi ile birlikte algıyı yönetebilme kabiliyetinin güç kazandığı teknoloji çağında, kamu diplomasisi araçlarının etkin kullanılması ülkeler açısından önemlilik arz etmektedir. Geleneksel diplomasisi ülkeler arasında akredite olan diplomatlar ve hükümetler arası ilişkileri içine alan bir politika olması sebebiyle 21. yüzyıl ulus-devlet portrelerinde eksik kalmaktadır. Nitekim çok uluslu yapıya sahip ülkeleri de içine alan, halkın sesine kulak veren ve birey esaslı devlet politikaları için tek başına diplomasi yetersizdir. Diplomasi kelimesine sıfat olmasının dışında kamu diplomasisinin, devlet yetkilileri yanında halkı etkileme ve ikna edebilme kabiliyetini içermesi sebebiyle hibrit bir çözüm yöntemi olarak kendini göstermektedir. Kamu diplomasisini ayrıştıran Kalın, sınıflandırma yaparak işi teoriye dökmüştür. O'na göre kamu diplomasisi iki şekilde kullanılmaktadır:

1. Devletten Kamuya
2. Kamudan Kamuya

Devletin resmi araçlar kullanarak diğer devlet erkleri ile yaptığı yazışmalar, görüşmeler ve aktiviteleri içine alan birinci kısımda iki aktör devlet yetkilileridir. İkinci maddede yer alan kamunun kamu ile olan etkileşimleri ise; sivil toplum örgütleri, medya kanalları, üniversiteler, çeşitli bilişim araçları vb. kanallar ile olan münasebetleri içine alan küresel bir olguyu içermektedir.¹⁵⁷ Devletten devlete-kamuya ve kamudan kamuya ikilisinin birarada kullanılması ile elde edilecek kazanım ve gösterilerin, savaşın veya barışın gidişatına fayda sağladığı görülmektedir. Nitekim 11 Eylül 2001 saldırıları gerçekleşirken medya kanalı ile sarsılmaz güç ABD'nin sarsılabileceğini algı yönetimi ile kamuya duyuran terör örgütünün, ülkenin itibar ve cazibesindeki etkileme gücü buna örnektir. Aynı şekilde

¹⁵⁷ Kalın İbrahim, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", *Perception*, 16:3, 2011:11-12

uluslararası örgütlerin olduğu küresel bir sistemde bu durumu iyi kullanarak meşrulaştırıp Usame Bin Ladin'in ölümünü tüm dünyaya duyurması da, kamu diplomasisi unsurlarının olaya göre tepkilerin seyrini değiştirmede nasıl etkili olduğunu göstermiştir. Hibrit savaşta belirtildiği üzere tek aktörün devlet olmayışı sebebiyle terör örgütü olan bir topluluğa karşı mücadele etmek zorunda kalan ABD için bu süreci yönetmek çok yönlü bir planın da olması gerektiğini vurgulamaktaydı. Zira ülkeye karşı şiddet unsuru yanında ülkenin otoritesini sarsan bir durum söz konusuydu. Kamu diplomasisinin etkin kullanılması ile terör faaliyetini meydana getiren Usame Bin Ladin öldürülürken halkın ve devletlerin desteği alınmak istenmişti. Bunu yaparken hukuki söylemler ve çok yönlü bir plan yapmak zorunda kalması sebebiyle hibrit bir savaşa karşı hibrit bir yöntem seçilmeliydi. Bu örnek de kamu diplomasisinin hibrit savaş ortamında nasıl kullanıldığını belirtmesi anlamında somut bir örnek olarak tarihe kazınmıştır.

SONUÇ

21. yüzyıl güvenliği geleneksel bir savaş anlayışıyla değil yeni nesil savaş anlayışıyla yönetilmektedir. Yeni nesil mekanizmalar ve çağrışımların birçok kanalı olması münasebetiyle askeri veya askeri olmayan tekniklerden hangilerinin kullanılacağı detayı, önemlilik arz etmektedir. Bu süreçte müzakere ve diplomasi kanallarının sürece nasıl yön verdiği de mücadele ve savaşlardaki muvaffakiyeti belirleyen temel unsurlardandır.

Günümüz tehditlerinin din-mezhep çatışmaları, etnik siyasal baskılar ile ortaya çıkması sebebiyle düşmanın istekleri belirsizleşmiştir. Tarihsel perspektiften bakıldığında asimetrik tehditlerin çoğalması, tedbirlerin de çok yönlü olmasının zorunluluğunu göstermektedir. Bu tehditler ise ülkeyi siyasi, ekonomik, toplumsal birçok zarara uğratmaktadır. İşte devlet sistemlerindeki bu zararların olabildiğince minimum noktaya inebilmesi için kurumların tamamen homojen ve tarafsız bir şekilde olması ve yönetilmesi lazımdır. Böylelikle bunun tabii bir sonucu olarak ülke içinde bahsi geçen güvensizlik ortamının kırılması amaçlanmalıdır. Bu bakımdan kurumlar ve birimler arası koordinasyonun sağlanması gerektiği sonucuna varılmalı ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır. Silahlı savaş yerine bilgi ve teknoloji savaşı varsa “savaş” kelimesini kullanmak meşru mudur? Bu sorunun yanıtını verirken savaşın kronolojisini de bilmek lazımdır. Güvenlik gibi pek çok kavram devrinde ugradıysa savaşın da zamana göre şekillenmesi doğal ve olağandır. Kullanılan araçlar ve unsurlar değişse de ortadaki gerilim ve güç mücadelesinin her zaman var olacağı bir dünyada, mücadele ve galip gelme iç güdülerini devletin doğalarına işlemiştir. 21. yüzyılda hibrit savaş yöntemi olarak salgın hastalıklar, siber savaşlar ve ekonominin çökertilmesine dair yapılan her neviden silahın; en tehlikeli silahtan daha tehlikeli olduğu gerçeği söz konusudur. Özellikle terörist faaliyetlerde hibrit savaş yöntemi ve teknolojisi kullanıldığından, 21. yüzyıl gayri nizami savaş türü olarak en büyük tehdit terörizm gösterilebilir. Yerel ve ulusal ölçekli olmasına göre etki alanını belirleyen ve amacı doğrultusunda hegemon olmaya çalışan söz konusu örgütler,

siyasi saik içermesi bakımından da sonuçlarının tahakküm alanı daha geniştir. Tüm bunlar ele alındığında kamu diplomasisi kanallarının güçlü tutulması ile desteği alınan ülke, topluluk ve organların sürece dahil edilmesi ve barışçıl yöntemlerle maddi-manevi zararın azaltılması amaçlanmalıdır. Zira mücadele ve güç savaşlarının savaş olarak nitelenmesi için devletlerin karşı karşıya olmaları gerekmektedir. Ancak dördüncü nesil savaşlarında aktörler çok ve gri alandadır. Tehditler çok ve belirsizdir. Bu sebeple kamuoyu desteği, diplomatik kanalların onayı ve diplomasi öğelerinin kullanılması ile savaş yeni bir kırılma noktasına girecektir. Hibrit savaş ortamını barındıran terör, nükleer savaş, teknolojik savaş gibi bir alanda kamusal alanın desteği ile hibrit savaş arasında kaçınılmaz bir bağ olduğu incelenmiştir.

Ulus üstü kurumların barışı esas alan hukuki tedbirlerine karşılık gelişen hibrit savaş stratejisinde savaş, artık cephede değil insan zihninde yapılmaktadır. Melez bir sistemin zihinsel ve algısal hareketini içeren hibrit savaş teriminde esas vurgu askeri performanslar değil, savaşın beyni olan insanları ve teknolojileri yönetmektir. Güvenli ortamın oluşturulmasında kullanılan mekanizmalardaki debinin artırılması ise koordinasyon ve bilginin harmanlanmasını sağlayan proaktif bir sürece hizmet etmektedir. Bu bağlamda geleneksel diplomatik yöntemler, yerini yeni diplomasi anlayışına karşılık gelen “kamu diplomasisi” kavramına bırakmıştır. Kamu diplomasisinin misyonu, 21. yüzyılın büyük uluslararası çatışmaları sırasında çiçek açmıştır, ancak felsefi kökeni Amerika'nın kuruluşuna kadar uzanmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, kamu diplomasisi dünyanın birçok ülkesinde demokrasinin desteklenmesine olan vurguyla savaşın değişen yöntemine de vurgu yapmıştır. Bu sebeple bilgi çağını ifade eden 21. Yüzyılda diplomasi ve siyaset kavramlarını artık fiziki araçlarla ifade etmek mümkün değildir. Savaşın doğasına sirayet eden fiziki araç ve yöntemlerden ziyade güç kavramının içeriğindeki bileşenleri incelemek; 21. yüzyıl hibrit savaşlarda kullanılan “akıllı güç” ikilemindeki algı bileşenini harekete geçirecek ve hibrit terimleri ön plana çıkaracaktır. Böylelikle savaşın boyutu değişecek, akıl savaşındaki yöntemlerde mutlakıyet sağlanacaktır. Çalışma, bu anlamıyla hibrit savaş tekniğinde askeri yeteneklerden çok; kullanılan stratejik, akılcı

ve barışçıl yöntemleri esas alan evrensel bir savaş ortamının kamu diplomasisi ile sağlanacağını somutlamıştır.

Hibrit savaş, aslında başı sonu belli olmayan karmaşık bir durumu ifade eder. Savaşı gözle görmek mümkün değildir, savaş ortamı var mı yok mu bilmek mümkün değildir. Hissedilen ve önlem alma iç güdüsünü harekete geçiren gergin bir ortam vardır. Hibrit savaş bileşenleri her zaman bir arada bulunmamakla beraber hangi bileşenlerin ne zaman ve hangisi ile kullanıldığını görmek de mümkün olmayabilir. Cephelerin olmadığı bir savaşta galibiyet ve yenilgiler de net değildir. Taktiksel ve stratejik bir bütünlüğün kazanacağı akıllı güç savaşları olan hibrit savaş için her daim pusuda olmak gerekirken savaş ortamı bazen gözle görünmekte, çoğu zaman görünmeyen askerlerin mücadelesi izlenmektedir. Hibrit savaş teorisine karşılık gelen dördüncü nesil savaş, simetrik pazarlık savaşları çağıdır. Dördüncü nesil savaş artık belirleyici güç kullanımı değil, zorlayıcı güçle ilgilidir. Yani savaş artık rakibinizi sizin iradenize tabi tutmak için silahsızlandırmak değil, ikna etmekle ilgilidir. Dördüncü kuşağın gerçekliği, sebat etme yeteneğinin hayati önem taşıdığı nispeten düşük yoğunluklu bir yıpranmadır. Bugün dördüncü nesil savaş bölgesini haritalamak ve onu daha etkili bir şekilde yönetmek için bir doktrin geliştirmek, bu yönden harekât bölgesi açısından coğrafyası mümkün olmayan bir savaş türü için kaçınılmazdır. 21. yüzyıl savaşları için de bu durum söz konusudur. Bu yüzyılda askeri unsurun görece az yer aldığı bir ortamda savaş kavramını tanımlamak oldukça güçtür. Savaşta amaç, çıkarları elde etmek, devlet bekasını korumak, istekleri gerçekleştirmek ise; bunun kazanımının hangi yolla yapıldığı da amaç unsuru bakımından çok yönlü bir durumu ifade etmektedir. Öncelikle “Savaş konvansiyonel unsurların olduğu cephesel bir ortamı mı ifade eder?” yahut “Savaşın amacını oluşturan kazanımları elde etme yolunda askeri unsurlar dışında farklı yolların kullanılması savaş kelimesinin karşılığı mıdır?” soruları ile savaşın karakterine etki eden vekalet ağı daraltılarak irdelenmiştir. Bu sorulara yanıt arayan çalışmada, kamu diplomasisinin birçok yumuşak güç unsurunu içinde barındırması, ekonomik ve akıllı

gücün birarada kullanılırken hibrit savaş ortamındaki en etkili hibrit yöntem olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çalışmada küresel tehdit olarak çalışılan terör örgütlerinin, etnik- mezhepsel çatışmalar, göçmenlerin ve farklı ülkelerin zaman zaman aynı cümlede adının geçmesi de tedbir boyutu için farklı sistematığe geçilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle terör olaylarındaki faillerin uyruğunun farklı çıkması, farklı örgütlere üye olunması, yapılan eylemlerde kullanılan materyaller ve metotlar, sorunun kaynağına inilmesini zorlaştırmaktadır.

Ülke içindeki birimlerin bile birbirine karşı güvensizliği güvenliğin sağlanmasında güçlük ortaya koymaktadır. Özellikle istihbaratın güvenlikte ayrılmaz unsur olduğu bilinse de siyasi karar alıcılar istihbarat servisleri ile eşgüdümsel bir şekilde ilerleyememektedir. Başat aktör olarak nitelenen ülkelerin ekonomik- siyasi reaksiyonları ve istikrarının yanında güvenlik olarak da güçlü olmasında istihbarat servislerinin rolü çok fazladır. Güvenliğe etki eden istihbarat ve önleyici kolluk görevlerindeki eksiklikler, ülke güvenliğinin sağlanmasında devletleri bir adım geride bırakmaktadır. Bu sebeple vurgulanması gereken nokta “istihbarat servislerinin öneminin güvenlikleştirilmesi” olmalıdır. İstihbarat ve güvenliğin tamamlayıcı unsur olmasının yanı sıra bir dizi zorlayıcı diplomasi, kamu diplomasisi ve stratejik yumuşak gücün kullanılabilirliği devlet güvenliği için zorunlu unsurlardandır. Bu unsurların bir araya getirildiği ekosiyasal sistemde zafiyet daha aza indirgenecektir. Bu sebeptir ki bu kavramların etkin çalışması da bilgi akışının güçlü ve sürekli olmasını gerektirmektedir.

Ampirik yöntemlerle kanıtlanmayacak olan kamu diplomasisi, yumuşak gücü içeren kavramsal yapısıyla güvenlik algılamalarındaki yegâne hibrit savaş çözümündeki araçtır. Özellikle yeni kamu diplomasisi -çağdaş kamu diplomasisi kavramlarının oluşması da post modern bir ortamda gelişime açık olduğunu göstermektedir. Kamu diplomasisinin psikolojik unsurlarla birlikte manevi unsurları da kullanarak istediğini elde edebilme gücünü hibrit savaşlara monte ettiğimizde ortak birçok yönünün olduğunu görmekteyiz. Hibrit savaşta silahlı veya silahsız güçler kullanılırken tek başına bu yeterli gelmemekte, psikolojik harekât, propaganda ve teknolojik imkanların bir veya birkaçı aynı anda kullanılmaktadır. Kesişim noktaları, 21. yüzyıl dünyasına entegrasyon ile devinim göstermiştir. Hibrit savaş yöntemi olarak kamu diplomasisi kullanıldığında bu savaş yöntemi veya aracı

olmaktan çok barışçıl yönü ile savaş olamadan savaşı kazanma yönünü ortaya çıkarır. Savaşların bir amaç doğrultusunda ortaya çıktığı göz önünde bulundurulduğunda amaca giden yolda yapılan silahlı veya silahsız savaşın sadece süreci şekillendirme ve sonuçlarına katlanma yönünden değişiklikler vardır. Amacın gerçekleşmesinde kullanılan kamu diplomasisi unsurları ile hem amaca varılmasının önü açılmakta hem de maddi-manevi kayıplar vermeden süreç yönetilebilecektir.

Yapılan araştırmalar neticesinde 21. yüzyıl dünyasında cephesel savaşların tek başına yeterli olmadığı görüşü üzerinden çeşitli savaş teknikleri ve savaşa etki eden çeşitli unsurlar belirtilmiştir. Bunun neticesinde hibrit savaş ve kamu diplomasisi başlığının bir arada kullanımı ile dördüncü nesil savaşta yeni bir dönüm noktasına girilecektir. Çalışmada 1991 Irak Savaşı, 2006 İsrail-Lübnan Savaşı ve 2014 Ukrayna savaşı örnekleri ile hibrit savaş yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiği dile getirilmiş ve diplomasi unsurunun savaşı kazanmada öncül faktörler arasına girdiği belirtilmiştir. Savaşın cepheler kadar kapalı kapılar ardında yaşanması ve ağ savaşı, siber savaş, nükleer-kimyasal-biyolojik savaş gibi teknik alt yapılarla kendini göstermesi sonrasında kamu diplomasisi ile söz konusu taraf müzakere ve diplomatik unsurlarla kontrol altına alınmalı ve güvenlikleştirme kavramı üzerinde durularak sorunların güvenlik sorunu olup olmayacağı sonrasında faaliyetlere geçilmelidir. Kamu diplomasisi ve hibrit savaşın harmanlanması ile elde edilecek sonuçların daha başarılı olacağı, örneklerle somutlanmıştır. Savaş ortamında diplomatik ve buna etki eden maddi-manevi tüm unsurlarda zayıyatı azaltmayı amaçlayan kamu diplomasisinin sürece dahil edilmesi ile savaş ortamı; küresel bir tehdit olarak güç kaybedecektir.

KAYNAKLAR

- 3713 Nolu Terörle Mücadele Kanunu. (1991). 3713 Nolu Terörle Mücadele Kanunu.
- Abrahms, M. (2008). What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy. *International Security*, 32(4), 78-105.
- Acar, Ş. B. (2013). Risk Yönetimi ve Kontrol Faaliyetleri Bütçe ve Mali Kontrol Faaliyetleri. *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü*, 14.
- Acar, Ü., & Urhal, Ö. (2007). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terörizm*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Akyürek, S. (2012). *İnsansız Hava Araçları Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm*. Ankara: BİLGESAM.
- Anton, M. (2016). *Hybrid Pedagogies For Hybrid War*. Romania: Scientific Research And Education In The Air Force-Afases.
- Arı, T. (2004). *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*. İstanbul: Alfa Dağıtım Yayınları.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, İşbirliği, Hegemonya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Army Special Operations Forces. (2006). FM 3-05.
- Arsalan, B. (2021, Kasım 30). *NATO İncelemesi*. Ocak 09, 2022 tarihinde <https://www.nato.int/docu/review/index.html>:
<https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html> adresinden alındı
- Aydın, A. (2016, Ocak 20). <https://www.tuicakademi.org/>. Şubat 12, 2021 tarihinde TUIÇ Akademi: <https://www.tuicakademi.org/gerilla-savasi-ve-pkk-terror-orgutu/> adresinden alındı
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Balcı, A., & Yeşiltaş, M. (2010). İkinci Lübnan savaşı: Bir Yeniden Değerlendirme. *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 4(2), 67-90.
- Bıçakçı, S. (2019). Hibrit Savaş. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları*, 33, 1-8.
- Biçer, R. (2019). Uluslararası Çatışmaların Değişen Yapısında Terörün Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18(36), 109-133.

- Birdişli, F. (2009). Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasalları zerine etkileri ve Türkiye'nin Güvenlik Siyasası zerine Bir İnceleme. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*(13), 1-25.
- Bozdağ, F. (2016, Eylül 1). <https://sahipkiran.org/>. Mart 1, 2021 tarihinde Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi: <https://sahipkiran.org/2016/09/01/istihbarat-nedir/> adresinden alındı
- Bunker, R. (1996). Generations, Waves And Epochs : Modes Of Warfare And The RPMA. *Air Power Journal Spring*, 1-10.
- Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değışen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(8), 107-123.
- Buzan, B., & Waever, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security* . Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waever, O., & Wilde, J. (1997). *A New Framework For Analysis*. Lynne Rienner.
- Cabbarlı, H. (2016). İki Güç Arasındaki Ukrayna. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(50), 95-123.
- Catalin, A. C. (2020). *Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrid Savaşı*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Chekinov, S., & Bogdanov, S. A. (2013). The Nature And Content Of a New-Generation War. *U.S. Naval Institute Military Thought*, 12-23.
- Cicioğlu, F. (2006). Lübnan 2006. K. İnat, & M. Ataman içinde, *Ortadoğu Yıllığı*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Clausewitz, C. V. (2015). *Savaş zerine*. (S. Koçak, Çev.) İstanbul: Doruk Yayınları.
- Costea, C. (2020). *Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrid Savaşı*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Çıtak, E., & şen, O. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Denk, N. (2000). *21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu Ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Dikmeci, O. (2019, Ağustos 06). <https://sahipkiran.org/>. Ocak 2, 2021 tarihinde Sahipkiran Stratejik Araştırma Merkezi: <https://sahipkiran.org/2019/08/06/hibrid-savaslar/> adresinden alındı
- Doğan, İ. (2015). Propaganda Aracı Olarak İnternet: Kayseri İli Merkez Seçmeni zerine Bir Alan Araştırması” 3/2, 2015:302. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 296-319.
- Dumanlı, C. (2012). Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkileri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü : Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 31-66.
- Embel, E. (2016). Topyekun Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 153-171.
- Erdağ, R. (2020). Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 4-22.
- Erol, M., & Oğuz, Ş. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea. *Akademik Bakış Dergisi*, 261-277.
- Erol, M., & Oğuz, Ş. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea. *Akademik Bakış Dergisi*, 9(17), 262-277.
- G., H. F. (2007). *Conflict In The 21st Century: :The Rise Of Hybrid Wars* . Virginia: Potomac Institute for Policy Studies Arlington.
- Giegerich, B. (2016). Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict. *Connections: The Quarterly Journal Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, No:2, 65-72.
- Gök, A. (2017). Savaşın Bukalemun Doğası:"Düşük Yoğunluklu Çatışma. *Akademik Bakış Dergisi*(64), 515-528.
- Gök, A. (2019). Hibrit Savaşlar:Rusya'nın Afganistan(1979) ve Ukrayna(2014) Askeri Müdahaleleri İle İsrail-Lübnan Savaşları (1982,2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Gökçe, A. (2016). <https://www.academia.edu/>. Ocak 15, 2021 tarihinde https://www.academia.edu/33248838/POST_MODERN_TER%C3%96R%C4%B0ZM_VE_MUSUL_KERK%C3%9CK_HALEP adresinden alındı
- Gökçe, A. (2018). Dijital Çağın Terörü Post Modern Terör. E. Akman, N. Negiz, Ç. Akman, & H. Kiriş içinde, *Dijital Çağın Etkisinde Yönetim-Siyaset-Kent*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gökçe, A. (2018). Terörizmle Mücadele Politikaları. E. Akman, & C. Babaoğlu içinde, *Kamu Politikası Analizi: Türkiye Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gökçe, A. (2021). Terör ve Güvenlik Algısında Yeni Paradigmalar. O. Göksu içinde, *Algı Yönetimi: Siyasal ve Dijital İletişim, Sosyal Medya ve Kitle İletişimi* (s. 363-383). Konya: Literatürk Academia Yayınları.
- Gül, Z. (2015). Stratejik İstihbarat ve Genel Yanılgılar. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 4(1), 111-132.
- Güler, H. (2018, Kasım 15). <http://www.rusen.org/>. Mayıs 10, 2021 tarihinde Rusya Araştırmaları Enstitüsü: <http://www.rusen.org/hibrit-savas-nedir/> adresinden alındı

- Gün, Ç. (2014). Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gürcan, M. (2011). Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilgi Strateji*, 3(5), 127-178. Academia. adresinden alındı
- Habermas, J. (2010). *İdeolojik Olarak Teknik ve Bilim*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Henderson, E., & Singer, J. D. (2002). 'New Wars' and Rumors of "New Wars". *International Interactions*, 28(2), 165-190.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. (H. Özdemir, & N. Uslu, Çev.) İstanbul: Adres Yayınları.
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Virginia: Potomac Institute for Policy Studies Arlington.
- Hoffman, F. (2009). Hybrid Warfare And Challenges. *Small Wars Journal*, 52(1), 34-39.
- Hoffman, F., & Mattis, J. (2005). Future Warfare: The Rise Of Hybrid Wars. *USNI U.S. Naval Institute Proceedings Magazine*, 2.
- Huovinen, P. (2011). Hybrid Warfare-Justa Twist of Compound Warfare? Department of Military History, Finland: National Defence University.
- Jhonson, S., & Dale, H. (2003, April 23). <https://www.heritage.org/>. May 26, 2021 tarihinde The Heritage Foundation: <https://www.heritage.org/defense/report/how-reinvigorate-us-public-diplomacy> adresinden alındı
- Kaldor, M. (2005). Old wars, Cold Wars, New Wars and the War On Terror. *International Politics*, No:42, 491-498.
- Kaldor, M. (2012). *New And Old Wars* (Third Edition b.). Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars. *Stability International Journal Of Security & Development*, 2(1).
- Kalın, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey. *Perception*, 5-23.
- Kalın, İ. (2021, 01 11). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. <https://www.kamudiplomasisi.org/>: <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> adresinden alındı
- Karaağaç, Y. (2018). Sınır Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekat ve Propaganda. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 80-97.
- Karaağaç, Y. (2020, Aralık 4). <https://www.teram.org/>. Mayıs 2, 2021 tarihinde Teorizm ve Radikalleşme İle Mücadele Araştırma Merkezi:

<https://www.teram.org/Icerik/hibrit-savas-anlayisi-ve-terorizm-102>
adresinden alındı

- Karabulut, B. (2017). Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, 14(55), 115-130.
- Karaosmanoğlu, A. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 5-25.
- Kasapoğlu, C. (2017). Siber Savaş:Geleceğin Askeri Gerçekliği ve Günümüzün Bilimkurgusu Arasında . *EDAM Siber Politikalar Kağıtları Serisi*.
- Katayama, Y. (2002). *Redefinition Of The Concept Of Low-Intensity Conflict*. National Institute For Defense Studies Security Reports.
- Kelley, R. J. (2007). From Monologue to Dialogue?: U.S. Public Diplomacy in the Post-9/11 Era. *Department of International Relations London School of Economics and Political Science*.
- Kenneth, F., & McKenzie, J. (1993). Elegant Irrelevance : Fourth Generation Warfare. *Parameters*, 51-59.
- Khan, d. (2002). İstihbaratın Tarihsel Teorisi. *Avrasya Dosyası, İstihbarat Öze*, 5-20.
- Kılıç, Z. (2007). Küreselleşme ile İvme Kazanan Uluslararası Terörizm ve Buna Karşı Alınan Tedbirler. Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Koçak, M. (2015). Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*(Sayı:135), 7-29.
- Koffman, M., & Matthew, R. (2015). *A Closer look at Russia's "Hybrid War"*. Wilson Center Kennan Institute Report.
- Köse, T. (2016). *Seta Lübnan Raporu:Lübnan'da İstikrar Arayışları*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Kumar, K. (2006). Civil Society, Globalization and Global Civil Society. *Orfalea Center for International and Global Studies*, 10(11), 1-31.
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Görüşü Anlamak. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(2), 771-795.
- Küçükşahin, A., İskender, C. Ş., & Dedeoğlu, Ç. (2009). Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(10), 9-34.
- Lachapelle, M. (2011). The Shadow Of Self-Defence: Israel's Unjust War In Lebanon. Canada Forces Collage, Master Of Defence Studies.
- Lamp, N. (2011). Conceptions of War and Paradigms of Compliance: The 'New War' Challenge to International Humanitarian Law. *Oxford University Press Journal of Conflict & Security Law*, 16(2), 225-262.

- McCulloh, T., & Johnson, R. (2013). Hybrid warfare. *Joint Special Operations University Report*, 13(4), 8-58.
- Melissen, J. (2005). The New Public Diplomacy: Between Theory And Practice. J. Melissen içinde, *The New Public Diplomacy Soft Power In International Relations* (s. 3-27). Newyork: Palgrave Macvillan.
- Mello, P. (2010). In Search Of New Wars: The Debate About a Transformation Of War. *European Journal of International Relations*, 16(2), 1-13.
- Mercimek, A. (2021). Hibrit Savaş Konsepti Kapsamında Profesyonel Askeri Eğitimin Planlanması. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Miş, N. (2011). Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Moldovan, M., Ion, B., & Ovidiu, M. (2017). New Operational Requirements Of The Integrated Defence System In The Hibrid War Conditions. *Review Of The Air Force Academy*, 1(33), 161-166.
- Murden, S. (2008). Staying the Course in 'Fourth- Generation Warfare':Persuasion and Perseverance İn the Era of the Asymmetric Bargaining War. *Contemporary Security Policy*, 28(1), 199-205.
- Naniç, S. (2019). Medyanın Toplumsal Hafıza Üzerindeki Rolü: Bosna Savaş Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi,.
- Neag, M. (2016). A New Typology Of War The Hybrid War. *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 1(81), 14-20.
- Nye, J., & Welch, D. A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Owens, M. (2008). Reflections On Future War. *U.S. Naval War College Review*, 61(3), 1-15.
- Özdoğan, M. (2017, Mart). <https://www.researchgate.net/>. Nisan 18, 2021 tarihinde Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/340233359_Gerilla_Savasi_Nedir_Marksizm_ve_Mao_Ornegi adresinden alındı
- Özdoğan, M. (2020, 03). Kontrgerilla, Özel Kuvvetler ve Ayaklanmaları Bastırma Harekatı. *Research Gate*.
- Özer, Y. (2018). Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 29-56.
- Özkoç, Ö. (2015). Lübnan Savaşı Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), 310-316.

- Öztürk, M. (2010). I. Körfez Savaşı'ndan(1991-1991)- 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*,(19), 331-352.
- Özyurt, S. (1989). Sosyolojik Açıdan Sivil Savunma Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Polat, B. (2018). Kamu Diplomasisi. *Akademik Araştırma Enstitüsü*.
- Polat, B. (2020). <https://akademikarastirma.org/>. Mart 14, 2021 tarihinde Akademik Araştırma Enstitüsü: <https://akademikarastirma.org/turkiyede-guvenlik-guvenlik-yapilanmasi-ve-istihbarat/> adresinden alındı
- Poyraz E, & Dinçer, M. (2016). Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri'', I3.1, 2016:30-48. *İntermedia International e-Journal*, 3(1), 30-48.
- Rothe, A. H. (2007). *Clausewitz's Puzzle To Theory Of War*. Oxford: Oxford Universty Press.
- Sander, O. (2008). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: İmge Yayınları.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*". İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (tarih yok). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. A. Sandıklı içinde, *Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm*" Editör:Sandıklı Atilla, "Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri.
- Sandıklı, A., & Kaya, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. *Bilgesam Yayınları*, 133-162.
- Serkan, Y. (2020). Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. Ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 30(1), 85-110.
- Shahbaz, A., Noor, H., & Arshad, A. (2020). Hybrid Warfare and Social Media:Need and Scope Of Digital Literacy. *Indian Journal Of Science And Technology*, 13(12), 1293-1299.
- Shaw, E. (1986). Political Terrorists: Dangers of Diagnosis and an Alternative to the Psychopathology Model. *International Journal of Law and Psychiatry*, 8(3), 359-368.
- Simon, M. (2008). Staying the Course in 'Fourth- Generation Warfare':Persuasion and Perseverance İn the Era of the Asymmetric Bargaining War. *Contemporary Security Policy*, 28(1), 197-211.

- Sloan, E. (2018, November 22). <https://doc-research.org/>. May 4, 2021 tarihinde Doc Research Institute: <https://doc-research.org/2018/11/hegemony-power-hybrid-war/> adresinden alındı
- Sokullu, E. (2019, Ekim). Savaş Türleri. *Uluslararası İlişkiler konseyi Güvenlik Yazıları Serisi, No:22*, s. 1-12.
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının Acısına Bakmak*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Spencer, A. (2006). The Problems of Evaluating Counter-Terrorism. *UNISCI Discussion Papers, No:12*, 179-201.
- Spencer, E. D. (1986). Political Terrorists: Dangers of Diagnosis and an Alternative to the Psychopathology Model. *International Journal of Law and Psychiatry*, 8(3), 359-368.
- Stahn, C. (2006). ‘Jus ad bellum’, ‘jus in bello’... ‘jus post bellum’?—Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *The European Journal of International Law*, 17(5), 921-943.
- Stepanova, E. (2008). *Terrorism In Asymmetrical Conflict: Ideological And Structural Aspects*. Newyork: Oxford University Press.
- Steven, C., & Williams, C. (2009). From Fourth Generation Warfare To Hybrid War. *Usawc Strategy Research Project*, 5-44.
- Şengönül, A. (2018). Dördüncü Nesil Savaş Kapsamında Türkiye İçin Strateji Tartışmaları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Şensoy, A. (2018). Rusya’nın Hibrit Savaş Stratejisi ve Suriye Örneği. Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şensoy, A. (2018). Rusya’nın Hibrit Savaş Stratejisi ve Suriye Örneği. Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Taşkın, Y. (2017). *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TDK. (1983). *TDK Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Terkan, A. (2015). Terörizmle Mücadele Kapsamında İnsansız Hava Araçlarının Rolü: Federal Yönetimli Aşiret Bölgesi Örneği, Ankara, 2015: 2-56. 2-56. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating With The World: Public Diplomacy Overseas*". Newyork: Palgrave Macvillan.
- Türel, Y. (2009). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*. Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Tzu, S. (2013). *Savaş Sanatı*. (T. Aytes, Çev.) İstanbul: Sis Yayıncılık.

- Ulu, H. (2019). Doktrinden Pratiğe Rusya'nın Hibrit Savaşı:Ukrayna ve Suriye Örnekleri. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Varlık, A. B. (2013). Savaş Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 114-129.
- Vitkauskas, D. (1999). The Rol Of Security Intelligence Servise In A Democracy. *North Atlantic Treaty Organisation. Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999*, 3-56.
- Waltz, K. (2000). Structural Realism After The Cold War. *International Security*, 25.
- Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39), 3-43.
- Yalçinkaya, H. (2004). Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Yalçinkaya, H. (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), 247-277.
- Yalçinkaya, H. (2014). Savaş. Ş. Kardaş, & A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 272-279). İstanbul: Küre Yayınları.
- Yalçinkaya, H., & Türkeş, K. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(7), 55-89.
- Yaşa, G. (2018). Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu: Hibrit Savaş ve Yeni Nesil Tehditler. (M. Bilgin, Dü.) *Uluslararası ilişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*, 65-75.
- Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri*, 15(30), 331-352.
- Yenal, S. (2020). Savaş Kavramının Dönüşümü: 1. Ve 2. Körfez Savaşı Örneğinde Hibrit Savaşların İncelenmesi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 30(1), 85-110.
- Yeşiltaş, M. (2016, Nisan 1). <https://www.orsam.org.tr/tr>. Ocak 25, 2021 tarihinde Ortadoğu Araştırmaları MERkezi: <https://www.orsam.org.tr/tr/isid-terorun-jeopolitik-yonetimi/> adresinden alındı
- Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yılmaz, S. (2012, Mayıs 23). *Özelleşen Güvenlik, Askerileşen İstihbarat ve Yeni Paradigma*. Haziran 6, 2021 tarihinde <https://turansam.com/> adresinden alındı
- Yılmaz, S. (2014). *ABD İstihbaratı 1947-2014*. Ankara: Kripto Basım Yayım.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik: Teori, Pratik ve Gelecek*". İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yorulmaz, M. (2014). Değişen uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Değişmeyen Güvenlik Paradoksu. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 103-135.

